

SELETUSKIRI

„Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimine ja konventsiooni fakultatiivprotokolliga ühinemine” seaduse eelnõu kohta

I. Sissejuhatus

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni (edaspidi *konventsioon*) eesmärk on edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puudega inimeste poolt ning edendada lugupidamist nende loomupärase väärikuse suhtes.

Riigid on kohustatud rakendama ja tutvustama meetmeid edendamaks puudega inimeste õigusi ilma diskrimineerimiseta. Meetmed hõlmavad vajadusel diskrimineerimisvastaste õigusaktide vastuvõtmist, selliste õigusaktide ja praktikate kõrvaldamist, mis diskrimineerivad puudega inimesi, samuti puudega inimeste kaasamist uute poliitikate ja programmide väljatöötamisse.

Konventsioon aitab kaasa riikide puudega inimesi käsitlevate praktikate ühtlustamisele, konkretiseerides ja koondades kõik puudega inimeste õigustega seonduva, mis on sätestatud mitmetes rahvusvahelistes konventsioonides ja dokumentides. Konventsioon ei loo otseselt uusi õigusi, vaid kordab üle rahvusvahelistes aktides eksisteerivad õigused viisil, mis on suunatud puudega inimeste vajadustele ja olukorrale. Konventsioonis käsitlemata küsimusi reguleeritakse ka edaspidi rahvusvahelise tavaõigusega.

Sarnaselt teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega moodustavad ka Eestis puudega inimesed märkimisväärsele suure elanikkonnagrupi, millest omakorda on tingitud vajadus astuda samme puudega inimeste õiguste kaitse edendamiseks ja võrdsete tingimuste loomiseks. Eeltoodust lähtuvalt süveneb vajadus puudega inimeste õiguste kaitse järele, sh ka rahvusvahelisel tasandil, millest tulenevalt on nimetatud konventsiooniga ühinemine Eesti huvides.

2010. aasta alguse seisuga on puudega inimesi Eesti kogurahvastikust 8,9% ehk 119 381 tuhat inimest, moodustades heterogeense grupi. 60% puude raskusastet omavatest inimestest on vanadusepensioniealised, tööealisi on 35% ja lapsi (kuni 16-aastased) 5%. Puudega inimestest moodustavad suurima grupi liikumispuudega inimesed, keda on 46 484 ja kelle osakaal rahvastikust on 3,5%, muu puudega (erinevad haigused) on 31 735 tuhat inimest ehk 2,4% rahvastikust ja psüühilise erivajadusega 21 837 inimest ehk 1,6% rahvastikust. Teiste puudeliikide osas on tegemist juba väiksemate gruppidega – liitpuudega inimesi on 12 018 ehk 0,9%, nägemispuudega inimesi 3828 ehk 0,3%, kuulmispuudega 2016 ehk 0,2% ning keele- ja kõnepuudega inimesi 403 ehk 0,03% elanikkonnast. Konventsioon hõlmab lisaks puudega inimestele ka neid, kellel on tervisest tingitud igapäevategevuste piiratus (nt kerge vaimupuudega inimesed, kõrgvererõhutõbe, tsöliaakiat ja hemofiiliat põdevad inimesed jne), kuid puude raskusastet ametlikult tuvastatud ei ole. Hinnanguliselt esineb igapäevategevuste piiranguid 11,4%-l 16-aastastel ja vanematel isikutel.¹ Eeltoodust lähtuvalt langeb hinnanguliselt konventsiooni kaitsealasse 20% Eesti elanikkonnast.

Konventsioon ja fakultatiivprotokoll võeti vastu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi *ÜRO*) Peaassamblees New Yorgis 13. detsembril 2006 ning avati allkirjastamiseks kõikidele riikidele ja piirkondliku integratsiooni organisatsioonidele 30. märtsil 2007. Avamispäeval allkirjastas konventsiooni 82 ja fakultatiivprotokoll 44 osalisriiki ning ratifitseeris 1 (Jamaica). Konventsioon jõustus 3. mail 2008, s.o kolmekümnendal päeval pärast kahekümnenda ratifitseerimiskirja hoiuleandmist. 2010. aasta augusti seisuga on konventsiooni ratifitseerinud 90 riiki, neist 56 on ratifitseerinud ka fakultatiivprotokoll. Konventsiooni on allkirjastanud kõik Euroopa Liidu liikmesriigid, ratifitseerinud on 15 riiki (Austria, Belgia, Tšehhi, Taani, Prantsusmaa, Saksamaa, Ungari, Itaalia, Läti, Portugal, Sloveenia, Hispaania, Rootsi, Ühendkuningriik, Leedu). Fakultatiivprotokoll on Euroopa Liidu liikmesriikidest allkirjastanud 21 ja ratifitseerinud 12 riiki.

¹ Tervisekäitumise uuring (2006). Tervise Arengu Instituut

Konventsiooni allkirjastamisel ja ratifitseerimise ettevalmistuse käigus on konventsioonile andnud omapoolse hinnangu Haridus- ja Teadusministeerium, Justiitsministeerium, Kultuuriministeerium, Siseministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Rahandusministeerium, Eesti Puuetega Inimeste Koda, Eesti Linnade Liit, Eesti Maaomavalitsuste Liit, Eesti Pimedate Liit, Eesti Vaegkuuljate Liit, Eesti Kurtide Liit, Eesti Liikumispuuetega Inimeste Liit ja Eesti Pensionäride Ühenduste Liit. Kõik nimetatud institutsioonid pidasid konventsiooni Eesti jaoks oluliseks rahvusvaheliseks instrumendiks ning peeti vajalikuks astuda samme selle ratifitseerimise ja rakendamise suunas.

Konventsiooni allkirjastamine kiideti heaks välissuhtlemisseaduse § 16 alusel Vabariigi Valitsuse 20. septembri 2007. a korraldusega nr 411. Vabariigi President allkirjastas konventsiooni välissuhtlemisseaduse § 17 lõike 1 punkti 1 kohaselt 25. septembril 2007. Konventsiooni artikli 43 kohaselt allakirjutanud riigid ratifitseerivad konventsiooni.

Euroopa Nõukogu 27. märtsi 2007. a otsusega „Puuetega inimeste õiguste Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioonile ja selle fakultatiivsele protokollile allakirjutamise kohta Euroopa Ühenduse nimel” volitati ühendust puuetega inimeste õiguste konventsioonile alla kirjutama. Euroopa Komisjon kirjutas konventsioonile alla 30. märtsil 2007.

26. novembril 2009 võttis Euroopa Nõukogu vastu otsuse „Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni sõlmimise kohta Euroopa Ühenduse nimel”². Konventsiooniga ühinemine kohustab Euroopa Liitu jälgima konventsiooni põhimõtteid EL pädevusse kuuluvates õigusaktides. Praktikas tähendab see olukorda, kus uute EL õigusaktide menetlemisel ei ole enam liikmesriikidel nii laia läbirääkimiste ruumi puuetega inimeste konventsiooniga kaetud valdkondades. Nimetatud valdkonnad koos vastavate EL õigusaktidega on välja toodud vastu võetud otsuse II lisas. Lisaks tuleneb otsusest liikmesriikide ja komisjoni vaheline koostöökohustus konventsiooni rakendamisel ja ühispositsioonide ettevalmistamisel ÜRO vastavate komiteede tarvis EL ainupädevuse ja jagatud pädevusega valdkondades. Täpsem koostöö tagamise kord määratakse kindlaks hetkel menetluses olevas käitumisjuhendis.

Peamiseks konventsiooni rakendamise meetmeks ühenduse tasandil saab olema Euroopa Liidu nõukogu töögrupis menetluses olev võrdse kohtlemise direktiivi eelnõu³, mis reguleerib muu hulgas puuetega inimeste õigusi juurdepääsul teenustele ja kaupadele. Samuti on komisjonil kavas koostöös liikmesriikide ja huvirühmadega välja töötada uus, aluslepingute väärtustel ja ÜRO puuetega inimeste konventsioonil põhinev Euroopa puuetega inimeste strateegia. Hetkel on nõukogu töögrupis arutlusel strateegiat ettevalmistav nõukogu resolutsiooni eelnõu uue puudega inimesi käsitleva Euroopa raamistiku kohta.

Ettepanek on ratifitseerida ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja ühineda fakultatiivprotokolliga.

Konventsiooni ratifitseerimiseks ja fakultatiivprotokolliga ühinemiseks on vajalik Riigikogu liikmete poolthääle enamust.

Eelnõule on lisatud konventsiooni ja fakultatiivprotokolliga ingliskeelne tekst ja tõlge eesti keelde. Seaduse eelnõu ja seletuskirja on koostanud Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna eakate ja puuetega inimeste poliitika juht nõunik Monika Haukanõmm (tel 626 9233, monika.haukanomm@sm.ee), Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna juhataja Sirlis Sõmer-Kull (tel 626 9215, sirlis.somer-kull@sm.ee), Sotsiaalministeeriumi õigusosakonna nõunik Rene

² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:023:0035:01:ET:HTML>

³ Nõukogu direktiivi eelnõu, millega rakendatakse võrdse kohtlemise põhimõtet sõltumata isikute usutunnistusest või veendumustest, puudest, vanusest või seksuaalsest sättumusest, KOM(2008) 426 lõplik

Lauk (tel 626 9329, rene.lauk@sm.ee) ja toimetanud Sotsiaalministeeriumi infojuhtimise osakonna keeleteoimetaja Virge Tammearu (tel 626 9320, virge.tammearu@sm.ee). Konventsiooni ja fakultatiivprotokolli on eesti keelde tõlkinud tõlkebüroo Tiido ja Tammi Keeleagentuur OÜ (tel 667 4802, info@tiidotammi.ee) ning toimetanud Välisministeeriumi juriidilise osakonna keeletekspert Riina Martinson (tel 637 7404, riina.martinson@mfa.ee).

II. Seaduse eesmärk

Seaduse eesmärk on ratifitseerida konventsioon ja ühineda fakultatiivprotokolliga.

Konventsiooni eesmärk on edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt ning edendada lugupidamist nende loomupärase väärikuse suhtes.

Fakultatiivprotokolli eesmärk on tunnustada puuetega inimeste õiguste komitee pädevust võtta vastu ja arutada pöördumisi üksikisikutelt või üksikisikute rühmadelt, kes väidavad, et asjaomane osalisriik on rikkunud konventsiooni sätteid ja nemad on langenud selle ohvriks.

III. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Seaduse eelnõu koosneb kahest paragrahvist. Esimese paragrahviga ratifitseeritakse puuetega inimeste õiguste konventsioon. Teise paragrahviga ühinetakse puuetega inimeste õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolliga.

Konventsioon koosneb preambulist ja 50 artiklist, millest:

- artiklid 1–30 käsitlevad otseselt puuetega inimeste õigusi;
- artiklid 31–40 sisaldavad sätteid eesmärgiga hõlbustada konventsiooni rakendamist, järelevalvet ja seiret nii riiklikul kui rahvusvahelisel tasandil;
- artiklid 41–50 kätkevad endas üldisi klausleid konventsiooni allkirjastamise, jõustumise, reservatsioonide, muutmise ja vormingute kohta.

Fakultatiivprotokoll koosneb 18 artiklist, mis keskenduvad puuetega inimeste õiguste komitee pädevusele tegeleda pöördumistega seoses konventsiooni sätete võimaliku rikkumisega.

Konventsiooni **preambul** on sissejuhatava ja selgitava iseloomuga, juhtides veel kord tähelepanu rahvusvahelisel tasandil vastuvõetud ja heakskiidetud põhimõtete olulisusele ning vajadusele panustada puuetega inimeste ühiskondlikult märksa ebasoodsama olukorra parandamisse ning edendada nende võrdsete võimalustega osalust kodaniku-, ühiskonna-, poliitika-, majandus-, sotsiaal- ja kultuurielus. Rõhutatakse, et puue on ajas muutuv mõiste ning et puue on suhtumuslike ja keskkondlike takistuste vastasmõju tagajärg.

Artiklis 1 sätestatakse konventsiooni eesmärk ning puudega inimeste mõiste. Konventsiooni kaitse on suunatud kõigile puudega isikutele, olenemata nende vanusest. Huvide kaitsmist tuleb mõista selle laias tähenduses – silmas on peetud kõiki inimese elu puudutavaid küsimusi, mis muudab käesoleva konventsiooni ulatuse väga laiaks ja kaugeleulatuvaks. Konventsiooni eesmärgi esimene osa – edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt – kannab endas samu eesmäärke, mis on välja toodud põhiseaduses (edaspidi PS). Inimõiguste ja põhivabaduste täielik ja võrdne teostamine on hõlmatud PS §-des 9, 10 ja 12. PS § 9 kohaselt teeb PS vahet igaühe ja kodanikuõigustel (kodanikel ja mittekodanikel), kuid mitte puude või muu erivajaduse alusel. Igaühe ja kodanikuõigused ei sõltu puudest ning peavad olema võrdsetel alustel puudeta isikutega tagatud ka puudega isikutele. Oluline on märkida, et PS-s esitatud põhiõiguste ja -vabaduste kataloog ei ole lõplik. PS § 10 kohaselt ei välista PS II peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused

muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad PS mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele. Seega tunnistab PS ka neid põhiõigusi ja -vabadusi, mis ei ole otseselt PS-s välja toodud, kuid mis on PS-ga kooskõlas või tulevad PS mõttest.

PS § 12 lg 1 esimene lause kannab endas üldist võrdsuspõhiõigust. Seda on kinnitanud ka Riigikohus 2002. aastal, öeldes et nimetatud lause sisaldab endas isiku õigust mitte saada ebavõrdse kohtlemise osalemiseks.⁴ Konkreetne ebavõrdse kohtlemise keelu klausel sisaldub PS § 12 lõike 1 teises lauses, mis sätestab loetelu, mille alusel on isikute ebavõrdne kohtlemine keelatud. Loetelu on lahtine, sätestades, et diskrimineerimine on keelatud muude asjaolude tõttu. Kuigi PS § 12 lõikes 1 sätestatud diskrimineerimiskeelu kataloogi võib tõlgendada erinevalt (kas täielik diskrimineerimise keeld tuleb lausest 1 või lausest 2), on selge, et nimetatud sätte kohaselt on diskrimineerimine keelatud ka puude alusel ning seega on vastav konventsiooni põhimõte kooskõlas PS-ga.

Konventsiooni eesmärgi teine pool – edendada lugupidamist puuetega inimeste loomupärase väärikuse suhtes – on hõlmatud PS §-s 10 sätestatud inimväärikuse põhimõttega.

Artiklis 1 on lisaks välja toodud puuetega inimeste mõiste ehk määratletud, kellele konventsioonis sätestatud õigused laienevad ning kelle suhtes riikidel tekivad konventsioonis sätestatud kohustused. Eesti kehtivas õiguses on puude mõiste defineeritud puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse (edaspidi *PISTS*) § 2 lõikes 1 ja võrdse kohtlemise seaduse (edaspidi *VKS*) §-s 5. Nii *PISTS*-s kui *VKS*-s sätestatud mõiste ei ole täielikult kooskõlas konventsioonis esitatud mõistega, jäädes kitsamaks. Konventsiooniga kooskõlas olevaks saab lugeda määratlust inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotuse või kõrvalekalde kohta, kuid mõiste erinevus tuleb sisse *PISTS*-s kasutatud sõna „tõkestab” ja konventsioonis kasutatud sõnade „võib tõkestada” vahel, sätestades puude mõiste *PISTS*-s kitsamalt kui konventsioonis ja piirates sellega ka riigisisese õiguses konventsiooni kohaldumist puuetega inimestele konventsiooni mõistes. Sõnad „võib tõkestada” viitavad sellele, et piisab, kui on olemas võimalus, et mitmesugused takistused võivad tõkestada puudega inimesel täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnas. *PISTS* sõnastus viitab aga sellele, et takistus peaks juba olema ilmnunud või on kindlaks tehtud, et see kindlasti ilmneb. Väljendit „suhtumuslike ja keskkondlike takistustega” saab pidada konventsiooniga kooskõlas olevaks. Konventsiooni kohaselt kasutatakse puuet kui faktilist seisundit, mis ei pea olema kolmanda isiku poolt tuvastatud.

Seega on konventsiooni rakendamiseks vaja Eesti õiguses muuta võrdse kohtlemise seaduse §-s 6 esitatud puude mõistet ning viia see kooskõlla konventsioonis esitatud puude mõistega.

Artikkel 2 sisaldab konventsioonis kasutatavate mõistete (suhtlusvahend, keel, diskrimineerimine puude alusel, põhjendatud ümberkorraldused, universaalne disain) selgitusi. Tegemist on konventsiooni arusaamist hõlbustava sättega.

Artikkel 3 sätestab konventsiooni läbivad põhimõtted. Punktis a sätestatud põhimõte – austus inimeste loomupärase väärikuse, individuaalse autonoomia, kaasa arvatud vabadus ise oma valikuid langetada, ja iseseisvuse suhtes – on tuletatav PS §-st 10 (inimväärikuse põhimõte), §-st 11 (õiguste ja vabaduste piiramine kooskõlas PS-ga), §-st 17 (au ja hea nime teotamise keeld), §-st 18 (piinamise, julma ja väärikust alandava kohtlemise ja karistamise keeld), §-st 19 (õigus vabale eneseteostusele) ja §-st 20 (õigus vabadusele ja isikupuutumatussele). Punktides b, e ja g esitatud põhimõtteid kajastab sisuliselt PS § 12 lõike 1 lause 1, mis sätestab üldise võrdsuspõhiõiguse. Punkt c rõhutab isikute õigust olla täisväärtuslikud ühiskonnaelu liikmed ning põhimõtet, et puuetega inimestel peab olema võimalik kasutada kõike pakutavat teistega võrdsetel alustel. See tähendab ühelt poolt isikute õigust mitte olla takistatud ühiskonnaelust osavõtmisel, teisalt aga sisaldab see põhimõte ka riigi kohustust võtta kasutusele meetmeid, et puuetega inimestel oleks võimalik ühiskonnaelus täielikult osaleda. Kohustus isikute õigusi

⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002, lk 118–119.

põhjendamatult mitte piirata tuleb PS § 11 esimesest lausest ning §-st 19. Riigi aktiivne tegutsemiskohustus puudega inimeste osalemiseks ühiskonnaelus tuleb muu hulgas PS § 28 lõikest 4, mis rõhutab, et puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all. Seega on see konventsiooni põhimõtte kaetud ja tagatud PS-ga. Täpsemad riigi ja kohaliku omavalitsuse kohustused ning väljundid puuetega inimeste suhtes on sätestatud näiteks sotsiaalhoolekande seaduse (edaspidi SHS) §-s 26, mis kohustab kohalikke omavalitsusi täitma teatud kohustusi puuetega inimestele teiste inimestega võrdsete võimaluste tagamiseks, nende aktiivseks osalemiseks ühiskonnaelus ja iseseisvaks toimetulekuks. Punktis d esitatud põhimõtte – austus erinevuste suhtes ning puuetega inimeste tunnustamine inimeste mitmekesisuse ja inimkonna osana – leiab PS §-st 19, mis rõhutab inimeste õigust vabale eneseteostusele, kohustades samas isikuid austama ja arvestama teiste inimeste õigusi. Puuetega inimeste tunnustamist inimkonna osana on kindlasti rõhutatud PS § 28 lõikes 4, mis toob välja puuetega inimeste suhtes riigi ja kohaliku omavalitsuse erilise kaitse- ja tegutsemiskohustuse.

Juurdepääsetavuse põhimõtte, mis sisaldub punktis f, ei ole küll PS-s selgelt kajastatud, kuid on sätestatud ehitusseaduse § 3 lõikes 9. Nimetatud sättes on kehtestatud, et kui ehitise kasutamise otstarve seda eeldab, peavad ehitise ja selle üldkasutatavad osad ning ruumid või alad olema ligipääsetavad ja kasutatavad liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele. Sama paragrahvi lõike 10 alusel on aga kehtestatud nõuded nimetatud isikugruppidele liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes (sh on sätestatud nõuded teedele ja parklatele, jalg- ja kõnniteedele, orientiiridele avalikes kohtades jne). Lisaks füüsilisele juurdepääsule sisaldab punkt sisulist ligipääsu, mis omakorda koosneb suhtumis põhisest juurdepääsust, intellektuaalsest sotsiaalsest ja kultuurilisest ning kommunikatsiooniligipääsust. Ligipääsu üheks aspektiks on ka taskukohasus. Nägemis- ja kuulmispuudega inimesed pääsevad teenustele ja informatsioonile ligi füüsiliselt, kuid tihti ei ole teenused ja informatsioon puudespetsiifiliselt sobivas vormis. Näiteks meelepuudega inimene pääseb raamatukokku, kinno, näitusele, muuseumisse, kontserdile, teatrisse, arvuti juurde jne, kuid kui tema jaoks pole materjale punktkirjas, helikandjatel, reljeefkaartidena, viipekeeles, tekstina, kirjeldustõlkega või materjalid on liiga graafilised ja neil puudub tekstiseletus, ei ole meelepuudega isikutele tagatud võrdne võimalus osa saada neid ümbritsevast ega võrdselt teistega osaleda ühiskonnaelus. Eesti Pimedate Liit ja MTÜ Kakora on astunud samme teenust osutavate asutuste teadlikkuse tõstmiseks ning algatanud projekti koostöös KUMU-ga kultuuri kättesaadavuse parandamiseks. Samuti on koostatud vastav kontrollblankett, mida järgides on võimalik muuta kultuuriasutus ligipääsetavaks ja kasutatavaks puudega inimestele. Lisaks on meelepuudega inimeste seisukohalt oluline viipekeele tõlketeenuse (olme-, õpingu-, konverentsi-, kohtu- ja eetritõlge) kättesaadavus. Viipekeele tõlketeenuse kättesaadavuse eest vastutavad kohalikud omavalitsused ja haridusasutused. Teenuse kättesaadavus paraneb pidevalt, seda nii kvalifitseeritud viipekeeltõlkide olemasolu kui teenuse mahtude osas. Näiteks SA Archimedese PRIMUS programmi raames tagatakse üliõpilasele teenus kuni 15 000 krooni eest kuus.

Liikumispuudega inimeste vaba liikumine pole täielikult tagatud, nt on takistatud pääs vanadesse hoonetesse, pääs bussidesse, rongidesse jne, samas on ligipääsu tagamine pidev protsess ning olukord paraneb aasta-aastalt. Näiteks Tallinnas liiguvad graafiku alusel ligipääsetavad madalapõhjalised bussid, mille kohta on informatsioon kättesaadav nii bussipeatustes kui internetis; bussi-, raudtee- ja lennujaamas on võimalik tellida teenindav personal, kes abistab liikumispuudega inimesi transpordivahendile ja sealt maha jne. Tihti ei ole juurdepääsu tagamiseks vajalikud mitte suured kulutused, vaid teadmised ja hea tahe, nt asjakohane märgistus – juhtribad, hea valgustus, värvikontrastid, eri vormis suunised (taktiilsed kaardid/plaanid punktkirjamärgistusega, heliga rääkivad liftid, induktsioonahelad, milleks on helikaardid, kirjeldus jne).

Punkt g sätestab meeste ja naiste võrdsuse põhimõtte, mille kohaselt on keelatud soolise kuuluvuse alusel diskrimineerimine. PS § 12 järgi on kõik inimesed seaduse ees võrdsed ja kedagi ei tohi diskrimineerida s.h soo alusel. PS-st tulenevat põhimõtet aitab ellu rakendada soolise võrdõiguslikkuse seadus, mille eesmärk on tagada sooline võrdne kohtlemine ning edendada naiste ja meeste võrdõiguslikkust kui üht põhilist inimõigust ja üldist hüve kõigis ühiskonnaelu valdkondades.

Punkt h sätestab põhimõtte puuetega laste kohta. Konventsioonis esitatud põhimõtte kordab mitmeid ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid. ÜRO lapse õiguste konventsiooniga ühines Eesti 1991. aastal ning seega on selles esitatud põhimõtted Eestile kohustuslikud järgida. Riigisisiseses õiguses on konventsiooni põhimõtted selgelt välja toodud lastekaitse seaduse §-des 8 (iga lapse sünnipärane õigus elule, tervisele, arengule, tööle ja heaolule), 10 (laste võrdne õigus saada abi ja hooldust ning areneda sõltumata soost ja rahvusest ning sellest /.../, kas nad on terved, haiged või puudega), 28 (lapse õigus säilitada suhted oma vanematega ja lähedaste sugulastega, kui laps on ühest või mõlemast vanemast eraldatud) ning 52–54, mis rõhutavad eraldi puudega laste õigusi.

Artiklis 4 on välja toodud osalisriikide üldised kohustused. Lõikes 1 sätestatakse osalisriikide passiivne ja aktiivne kohustus tegutseda puuetega inimeste õiguste teostamiseks ilma diskrimineerimiseta puude alusel. Nimetatud kohustus on kaetud PS §-ga 12, mille kohaselt on kõik seaduse ees võrdsed ja kedagi ei tohi diskrimineerida. Kuna see säte sisaldab üldist võrdsuspõhiõigust, on sellega kaetud ka diskrimineerimine puude alusel. Sõnaselgelt on diskrimineerimine puude alusel sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis II–81. Riigikogu andis heakskiidu põhiõiguste hartale 9. mail 2006.

PS § 12 sätestab isikute ebavõrdse kohtlemise keelu, kui ebavõrdne kohtlemine ei ole piisavalt põhjendatud ning kõik riigisisised õigusaktid peavad olema kooskõlas PS-ga, seega peab Eesti õigusaktides olema tagatud isikute võrdne kohtlemine ning diskrimineerimine puude alusel välistatud (v.a positiivne diskrimineerimine). Kõik õigusaktides sätestatud õigused laienevad puuetega inimestele võrdväärselt teistega.

Õiguste täielik teostamine tähendab võimalust osaleda ühiskonnaelus, sh töötada, osaleda kultuuri- ja sporditegevuses jne. Selle õiguse tagamiseks ja edendamiseks on riiklikult sätestatud mitmeid õigusakte, kus on rõhutatud diskrimineerimise keelamist puude alusel ning diskrimineerimise korral sätestatud õigus hüvitise nõudmisele. Töösuhetes keelab diskrimineerimise töö saamisel ja kutsealale pääsemisel puude alusel VKS. Töölepingu seaduse (edaspidi TLS) §-s 3 on sõnaselgelt kirjas võrdse kohtlemise ja võrdõiguslikkuse põhimõtte. Õiguste täielikuks teostamiseks ilma diskrimineerimiseta on õigusaktides sätestatud mitmeid vahendeid. Lisaks ülalnimetatud VKS-st ja TLS-st tulenevale kahju hüvitamise võimalusele on igaühele sätestatud õigus pöörduda õiguskantsleri poole eraõiguslikus suhtes toimunud diskrimineerimise üle tekkinud vaidluse lahendamiseks, sh diskrimineerimisel puude alusel. Selleks on õiguskantsleri seaduses sätestatud lepitusmenetluse läbiviimine õiguskantsleri poolt. Samuti on isikutel eraõiguslikus suhtes toimunud diskrimineerimise lõpetamiseks ja tekitatud kahju hüvitamiseks õigus pöörduda tsiviilkohtusse. Riigi poolt haldussuhtes isiku diskrimineerimisel on isikul haldusmenetluse seadusest tulenevalt õigus esitada vaie haldusakti või toiminguga peale või pöörduda halduskohtusse. Seega on puudega inimestele riiklike õigusaktidega tagatud diskrimineerimise korral rikkumiste vaidlustamine ja õiguste kaitse. Karistusseadustiku § 153 lg 1 keelab diskrimineerimise pärilikkusriskide alusel. Põhimõtteliselt peab see paragrahv kaitsma kaasasündinud puudega inimesi ning näeb ette rahalise karistuse.

Lõigus 1 on täpsustatud, millises ulatuses peab osalisriik kohustust täitma. Punkt a sätestab, et riik on kohustatud konventsioonis tunnustatud õigused tagama erinevate riigi kasutuses olevate meetmete abil, sh n-õ pehmete meetme abil ja arengukavade elluviimisega. See punkt ei sätesta riikidele kohustust reguleerida konkreetseid õigusi õigusaktides või muude meetmete abil ehk on jätnud konventsioonis sätestatud õiguste kasutamiseks sobivaimate vahendite valiku riigile. Sisuliselt on tegemist puude teema süvalaiendamise ja kaasamise küsimusega, kus töötades välja uusi algatusi on vajalik analüüsida mõju puudega isikutele ning võtta arvesse nende vajadusi, näiteks Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud kaasamise hea tava⁵.

⁵ <http://www.valitsus.ee/?id=4997#selgus>

Punkt b sisaldab riigi aktiivset kohustust kõrvaldada nii õigusaktides kui ka praktikas puuetega inimeste suhtes diskrimineerimine. Kuna PS § 12 kaitseala rakendub nii seadusandlikele aktidele kui ka kõikidele muudele suhetele, on punktis b esitatud põhimõtte kaitstud juba praegu PS-ga ning täiendavat reguleerimist õigusaktides ei vaja.

Punktis c rõhutatakse, et puuetega inimeste õiguste kaitsega tuleks arvestada kõikides praktilistes tegevus- ja muudes programmides ning selle väljendus peab toimuma eelkõige praktiliste programmide kaudu, sh arengukavad, strateegiad jne.

Punkt d sätestab hoidumiskohustuse konventsiooni sätestatu rikkumise eest. Kuna konventsiooni eesmärk on tagada puuetega inimeste õiguste kaitse riiklikul tasandil, on selles punktis sätestatud kohustus konventsiooni ratifitseerinud riigile siduv juba konventsiooni ratifitseerimise eesmärgist tulenevalt. Kohustus on kooskõlas PS-ga.

Punkt e kordab sisuliselt punktis b nimetatud põhimõtet ning sätestab riigile aktiivse kohustuse tegutseda diskrimineerimise kõrvaldamiseks nii avalikes kui eraõiguslikes suhetes.

Punktides f–i sätestatud kohustused nõuavad riigilt aktiivset tegutsemist puuetega inimeste paremaks osalemiseks ühiskonnaelus, algatama ja edendama teadus- ja arendustööd pidades silmas universaalse disaini põhimõtteid. Nimetatud kohustused Eestis õiguslikul tasandil reguleeritud ei ole ning konventsioon seda ka ei nõua, samas on universaalse disaini ideoloogia Eestis omaks võetud, kuid ühiskonnale kasulik lähenemisviis keskkonna, toodete, teenuste kujundamisel. Punktid g ja h toovad välja vajaduse arendada tehnoloogiaid, mis soodustavad puuetega inimeste toimetulekut. Tegemist on punktiga, mille rakendamine eeldab teadlikkuse kasvu puudega inimeste vajadustest. Vajaliku informatsiooni kättesaadavuse parandamiseks on astunud rida samme, nt WAI standardid, informatsiooni levitamine alternatiivseid ja erinevaid kanaleid pidi, spetsialistide koolitused, tööandjate informeerimine jne.

Punktis i rõhutatakse puuetega inimestega tegelevate spetsialistide koolitamise vajadust. Eestis on puudega inimestega töötavate spetsialistide väljaõpe jõudsalt edasi arenenud ning lisaks tasemeõppele (sotsiaaltöötajaid koolitatakse Tartu Ülikoolis ja Tallinna Ülikoolis, lisaks koolitatakse hooldustöötajaid mitmetes kõrgkoolides) viiakse süstemaatiliselt läbi täienduskoolitusi. Eesti Puuetega Inimeste Koda on aastate jooksul viinud läbi täienduskoolitusi erinevate asutuste spetsialistidele (sotsiaal-, haridus-, tervishoiu, korrakaitsetöötajad), kes puutuvad kokku puuetega inimestega.

Lõik 2 kordab sisuliselt majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste pakti artikli 2 §-s 1 sätestatud, mis kohustab osalisriike rakendama olemasolevate ressursside piires järk-järguliselt pakti toodud. Eesti suhtes jõustus pakt 21. jaanuaril 1992, seega on sarnaselt pakti esitatud sättele kooskõlas PS-ga ka konventsiooni art 4 § 2. Selle sätte puhul on tegemist poliitilise seisukohaväljendusega ning selle sätestamine riigisisestes õigusaktides pole vajalik.

Lõik 3 rõhutab puuetega inimeste kaasamise vajadust neid puudutavate otsuste tegemisel ja rakendamisel. Nimetatud nõue on kooskõlas PS-ga. Selle väljundiks on Vabariigi Valitsuse 28. septembri 1999. a määruse nr 279 „Õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskiri” § 38 lõige 1 ja Vabariigi Valitsuse 11. juuni 1996. a määruse nr 160 „Vabariigi Valitsuse reglemendi kinnitamine” punkt 25. Nimetatud õigusaktide kohaselt esitatakse kõik valminud õigustloovate aktide eelnõud kooskõlastamiseks ning arvamuse ja ettepanekute saamiseks ka asjassepuutuvatele organisatsioonidele ja isikutele. Samuti on pea alati Eestis puuetega inimeste organisatsioonide esindajad kaasatud eri õigusaktide ja poliitikate väljatöötamisse. Lisaks on välja töötatud kaasamise hea tava, et anda isikute kaasamiseks ühised suunised.⁶ Loodud on ka osalusveeb www.osale.ee, et Eesti elanikud, kodanikeühendused ja huvigrupid saaksid riigivalitsemise küsimustes kaasa rääkida.

Lõik 4 sätestatud põhimõtte, et uus konventsioon ei asenda teistes konventsioonides sätestatud, on üldtunnustatud põhimõtte ning rahvusvahelise tava osa. Eesti poolt seni ratifitseeritud välislepingud või välislepingud, millega on ühinetud, on Eestile siduvad seni, kuni Eesti ei ole

⁶ Kaasamise materjalid on kättesaadavad Riigikantselei kodulehel www.riigikantselei.ee/?id=5271

vastavaid välislepinguid denonsseerinud või teinud nende suhtes reservatsioone. Sättes esitatud põhimõtte on kooskõlas PS §-ga 3.

Lõik 5 Eesti suhtes ei kohaldu, kuna reguleerib konventsiooni kohaldamist liitriikide suhtes.

Artikkel 5 reguleerib võrdust ja võrdset kohtlemist. PS-s on sätestatud üldine võrdsuspõhiõigus ning PS-s sätestatud õigusi ei eristata puude alusel, sh §-s 13 sätestatud igapäevase õiguse riigi ja seaduse kaitsele. Selle sättega on PS läinud konventsioonis nõutavast kaugemale, sätestades, et puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise kaitse all, tuues sellega välja puuetega inimesed kui olulise, kuid kergemini haavatava ühiskonna sihtgrupi. Seega on lõik 1 kooskõlas PS-ga. Lõik 2 sätestab osalisriikide kohustuse keelustada igasugune diskrimineerimine puude alusel. See põhimõtte tuleb iseenesest juba PS §-st 12. Puudega inimestele on tagatud ka tõhus ja võrdne õiguskaitse diskrimineerimise korral, kuna isikutele on kohtusse pöördumise õigus sõltumata nende tervislikust seisundist. Konkreetsete sätete, mis toovad välja diskrimineerimise keelamise puude alusel, samuti erinevad õiguskaitsevahendid ja süsteemid (kohtud, õiguskantsler, vaidemenetlus) on esitatud art 4 § 1 selgituse juures. Muudel alustel kui puue on diskrimineerimise keeld sätestatud SVS-s, õiguskantsleri seaduses, töölepingu seaduses, karistusseadustikus. Puudega inimeste võrdne ja tõhus õiguskaitse ei piirdu ilmselt aga ainult kohtusse pöördumise võimaluse andmisega õigusakti tasandil, vaid selle õiguse täielikuks teostamiseks on vajalik ka kohtusse, vaideorganisse ja õiguskantsleri juurde pääsemise füüsiline tagamine – st peavad olema loodud võimalused ka selleks, et nt ratastoolis inimene pääseb kohtumajja, pimedal peab olema võimalik esitada avaldus (kasutades Braille kirja, volitades teist inimest vms) ehk oma õiguste kaitse teostamine peab olema ka praktikas võimalik. Õigusaktides on sätestatud nõuded nägemis-, liikumis- ja kuulmispuudega inimestele liikumisvõimaluste tagamiseks ühiskondlikes ehitistes. SHS § 26 lg 1 punkti 1 kohaselt peab valla- või linnavalitsus looma vajadusel võimalused tõlketeenusteks. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 35 sätestab, et kui menetlusosaline on kurt, tumm või kurtum, vahendatakse talle menetlust kirjalikult või kaasatakse menetlusse tõlk. Samasisuline säte on esitatud kriminaalmenetluse seaduse § 161 lg-s 2, mille kohaselt tagatakse tõlketeenus kurtidele ja tummadele. VKS § 23 näeb ette diskrimineerimisvaidluste lahendamise töövaidluskomisjonis või kohtus. Lepitusmenetluse korras lahendab diskrimineerimisvaidlusi õiguskantsler. Sama seaduse § 24 lg 1 sätestab, et kui isiku õigusi on diskrimineerimise tõttu rikutud, võib ta õigusi rikkunud isikult nõuda seaduses sätestatud alustel ja korras diskrimineerimise lõpetamist ning talle rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist, lg 2 kohaselt võib ta lisaks nõuda, et talle makstaks rikkumisega tekitatud mittevaralise kahju hüvitisena mõistlik rahasumma. Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik järgib võrdse kohtlemise põhimõtet ja annab arvamusi ebavõrdse kohtlemise ärahoidmiseks. Samuti on EL-s väljatöötamisel direktiiv, millega rakendatakse võrdse kohtlemise põhimõtet sõltumata isikute usutunnistusest või veendumustest, puudest, vanusest või seksuaalsest sättumusest. Lõige 2 on kooskõlas PS-ga ning mitmed meetmed puudega inimeste õiguskaitse praktiliseks realiseerimiseks on juba õigusaktides ette nähtud, küll aga võib esineda probleeme õiguse realiseerimisega igapäevaelus ning on vaja astuda samme õigusaktide paremaks täitmiseks ja järelevalveks. Näiteks kohalike omavalitsusüksuste (edaspidi KOV) pakutav viipekeele tõlgi teenus ei ole piisavas mahus kättesaadav, samuti pole alati tagatud ehitistele ligipääsetavus, ligipääs kohtusüsteemile jne.

Lõigus 3 on sätestatud, et riik peab astuma pidevalt samme võrduse edendamiseks ja diskrimineerimise kõrvaldamiseks tagamaks põhjendatud ümberkorralduste tegemine. Nimetatud kohustus sisaldab endas nii õigusaktides vastavate nõuete sätestamist kui ka ilmselt praktiliste probleemide lahendamist. Sellele viitab selgelt väljend „kõiki asjakohaseid meetmeid”. Lõige 4 lubab teostada puuetega inimeste suhtes positiivset diskrimineerimist, mis on lubatud ka PS-ga, kuna kõikide inimeste faktilise võrduse tagamiseks võib olla vajalik sätestada norme, mis aitavad vähendada nt puudest tingitud ebavõrdsust. Positiivne diskrimineerimine on lubatud, kui selle puhul on lähtutud proportsionaalsuse põhimõttest. See on sätestatud ka VKS §-s 6 ja 11.

Puuetega naiste võrdõiguslikkuse küsimus on konventsioonis eraldi välja toodud **artiklis 6**. Lõige 1 kohustab osalisriike rakendama abinõusid, mis tagaks puuetega naistele ja tüdrukutele võrdselt teistega täieliku inimõiguste ja põhivabaduste teostamise. Selle õiguse katavad taas PS §-d 12 ja 9. Samuti toetab seda artiklit soolise võrdõiguslikkuse seaduse (edaspidi SoVS) § 1 lg 1, mille eesmärk on tagada PS-st tulenev sooline võrdne kohtlemine ning edendada naiste ja meeste võrdõiguslikkust kui üht põhilist inimõigust ja üldist hüve kõigis ühiskonnaelu valdkondades. SoVS § 5 lõike 1 järgi on Eestis sooline (sh ka puuetega naiste ja tüdrukute) diskrimineerimine otseselt ja kaudselt keelatud. Sama seaduse § 9 lõike 1 alusel on riigi- ja kohalike omavalitsusüksuste asutused kohustatud soolist võrdõiguslikkust süstemaatiliselt ja eesmärgistatult edendama. Nende ülesanne on muuta tingimusi ja asjaolusid, mis takistavad soolise võrdõiguslikkuse saavutamist. Lõige 2 sätestab, et riiklikke, piirkondlikke ning institutsionaalseid strateegiaid, poliitikaid ja tegevuskavasid planeerides, ellu viies ja hinnates peab lähtuma naiste ja meeste erinevatest vajadustest ja ühiskondlikust staatusest ning arvestama, kuidas rakendatud ja rakendatavad meetmed mõjutavad naiste ja meeste olukorda ühiskonnas. SoVS § 10 kohustab haridus- ja teadusasutusi ning koolituse korraldamisega tegelevaid institutsioone tagama naiste ja meeste võrdne kohtlemine kutsenõustamisel, hariduse omandamisel, eri- ja kutsealasel täiendamisel ja ümberõppel. Tööandjad peavad naiste ja meeste võrdõiguslikkust edendades: 1) tegutsema nii, et vabadele töökohtadele võetakse tööle mõlemast soost isikuid; 2) võtma erinevatele ametikohtadele võimalikult võrdsel määral naisi ja mehi ning tagama neile edutamisel võrdse kohtlemise; 3) kujundama töötingimused sobivaks nii naistele kui ka meestele ning tõhustama töö- ja pereelu ühitamist, arvestades sealjuures töötajate vajadusi; 4) hoolitsema, et töötaja on töökeskkonnas kaitstud seksuaalse ahistamise eest; 5) teavitama töötajat SoVS-s garanteeritud õigustest; 6) andma regulaarselt töötajatele ja/või nende esindajatele asjakohast teavet meeste ja naiste võrdse kohtlemise kohta organisatsioonis ning võrdõiguslikkuse edendamiseks kasutusele võetud meetmetest (SoVS § 11 lg 1). Diskrimineerimisvaidlusi on võimalik lahendada kohtus, samuti õiguskantsleri juures (SoVS § 12). Lisaks näeb soolise võrdõiguslikkuse seadus ette eritagatise soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku näol. Volinik on iseseisev, sõltumatu ja erapooletu asjatundja, kelle tegevust finantseeritakse riigieelarvest. Samas on puudega naised ja tüdrukud endiselt topeltdiskrimineerimise ohus, eriti seoses seksuaalsuse ning emadusega seotud küsimustes. Puudega naised on moodustanud oma õiguste eest seismiseks Eesti Puudega Naiste Ühingu. Artikkel 6 on täies mahus kooskõlas PS-ga ning sellest tuleneva diskrimineerimise keeluga, samuti on riiklikult sätestatud mitmeid nõudeid, mis peaksid aitama tagada artiklis 6 esitatud õiguste täieliku rakendumise.

Artikkel 7 käsitleb puuetega laste võrdset kohtlemist ja nende õiguste tagamist sarnaselt artiklites 5 ja 6 sätestatule. PS-ga on nimetatud artikkel kooskõlas (PS §-d 12 ja 9). 2005. aastal kiitis Vabariigi Valitsus heaks lastekaitse kontseptsiooni, mis annab aluse ühtsete põhimõtete kujundamiseks lastekaitsetöös, et ühtlustada üle-eestilist lastekaitsetöö praktikat, tagamaks standarditele vastav ning kvaliteetne abi lapsele ja perele terves Eestis. 16. oktoobril 2003 kiitis Vabariigi Valitsus heaks lapse õiguste tagamise strateegia. Lapse õiguste tagamise strateegia on suunatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni paremale ja eri valdkondade vahel kooskõlastatud täitmisele Eestis. Lapse õiguste tagamise strateegiadokument ja selle rakendusplaanid on jagatud 3 peamise eesmärgi täitmise järgi kolmeks alaosaks, milles on käsitletud erinevad lapse elukeskkonna ja heaoluga seotud valdkonnad. Strateegia I osas keskendutakse lapse põhi-vajaduste ning II osas erivajaduste rahuldamisega seotud eesmärkidele. Strateegia teises osas seatakse eesmärgid puudega lapse kaasamiseks ühiskonda. Strateegia III osa eesmärgid keskenduvad laste heaolu tagamiseks hästi toimivate süsteemide väljaarendamisele. Lapse õiguste tagamise strateegia teise osa punktis 2.2 olid kirjeldatud meetmed ja igal aastal määratleti tegevused, et aidata kaasa puudega laste kaasamiseks ühiskonda. Näiteks tegeleti perioodil 2004–2008 rehabilitatsiooniteenuse arendamise ja kvaliteedi tõstmisega ning tõsteti ühiskonna teadlikkust (nt telesaate „Puutepunkt“ abil), toetati puudega laste hariduse omandamist ning arendati noorte ligipääsu haridusele ja tööturule. Lapse õiguste tagamise strateegias tehti ettepanek jätkata laste õiguste valdkonna arendamist süsteemselt koos perepoliitiliste meetmete arendamisega ja seetõttu on Sotsiaalministeeriumi

2010. aasta tööplaanis laste ja perede arengukava 2011–2020 väljatöötamine. Arengukava lastepoliitika raames lahendatakse lastekaitse korralduse tõhustamisega seotud küsimusi, lisaks seatakse eesmärgiks laste õiguste alase teadlikkuse tõstmist ühiskonnas ning arendatakse lastele vajalikke teenuseid. Arengukava raames käsitletakse laste õiguste all kõigi laste õigusi, seega puudega laste erilistest vajadustest tulenevad tegevused saavad arengukavas läbiva käsitluse. Näiteks peab olema kõigil lastel, olenemata oma erivajadusest, puudest, soost, rassist, rahvusest, usulisest kuuluvusest jne võimalus neid puudutavates küsimustes kaasa rääkida.

Lõikes 2 esitatud põhimõte kordab ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklis 3 sätestatud. Nimetatud konventsioon on Eestile siduv ning seeläbi on siduv ka vastav põhimõte. Artikli 7 lõiget 2 toetab igati lastekaitse seaduse (edaspidi *LKS*) § 3, mis määrab lastekaitse põhimõtteks alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid. Samuti toetab seda *LKS* § 31, millest tulenevalt on lapse kohtlemise üldpõhimõtteks, et iga last tuleb alati kohelda nagu isiksust, tema omapära, iga ja sugu arvestavalt. Mittediskrimineerimise põhimõte on välja toodud ka *LKS* §-s 10, mille kohaselt on lastel võrdne õigus saada abi ja hooldust ning areneda, sõltumata soost ja rahvusest ning sellest, kas nad elavad täisperekonnas või üksikvanemaga, kas nad on lapsendatud või hooldatavad, kas nad on sündinud registreeritud või registreerimata abielust, kas nad on terved, haiged või puudega. *LKS* lähtub põhimõttest, et kõik ÜRO lapse õiguste konventsioonis sätestatud lapse õigused laienevad Eesti territooriumil viibivatele lastele. Seega on kõiki lapsi puudutavates õigusaktides lähtutud võrdse kohtlemise printsiibist, sealjuures ei eristata puudega lapsi ülejäänud lastest. Seega laienevad puudega lastele samad õigused kui teistele lastele – neil on samaväärne õigus saada vajalikku abi, toetust, teenuseid ning õigus ühiskonnas osalemisele ja oma arvamuse väljendamisele. *LKS* 8. peatükk käsitleb puudega lapse õigusi. Koolieelse lasteasutuse seaduse § 14 lg 1 sätestab, et keha-, kõne-, meele- või vaimupuuetega ning eriabi või erihooldust vajavatele lastele loob valla- või linnavalitsus võimalused arenemiseks ja kasvamiseks elukohajärgses lasteasutuses. Haridusseaduse § 10 lg 1 kohaselt tagab kohalik omavalitsus keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning eriabi vajavatele inimestele võimaluse õppida elukohajärgses koolis. Vastavate tingimuste puudumisel tagavad riik ja kohalik omavalitsus õigusaktides ettenähtud korras ja tingimustel neile õppimisvõimalused selleks loodud õppeasutustes. Lisaks on vastu võetud mitmeid määrusi, milles on sätestatud erinõuded puudega laste kohta.

Lõige 3 sätestab laste kaasamise neid puudutavate küsimuste lahendamisse ning seisukohtade väljendamise võrdselt teiste lastega. Lapse arvamuse ja osalemisega arvestamise põhimõtet kajastavad lastekaitse seaduse §-d 11 ja 16. Laste arvamuse küsimine on kohustusliku nõudena välja toodud tsiviilkohtumenetluse seadustiku (edaspidi *TsMS*) §-s 553, § 555 lõikes 1, § 556 lõikes 1 ning §-des 559 ja 566, samuti SHS § 31 lõikes 1 ja § 32 lõikes 2. Loetletud sätted sisaldavad olulisimaid lapse elukorraldust puudutavaid põhimõtteid.

Artikkel 8 on suunatud teadlikkuse suurendamise küsimustele. Lõige 1 hõlmab riigi kohustusi, mis eeldavad praktikas läbiviidavaid erinevaid tegevusi teadlikkuse tõstmiseks puudega inimeste vajadustest ja soodustavad austavat käitumist nende suhtes. Läbi aastate on erinevatel tasanditel tegeletud ühiskonna teadlikkuse tõstmisega puudega inimestest kui täisväärtuslikest ühiskonnaliikmetest, kellel on samad õigused ja kohustused kui igal teisel inimesel. Süstemaatiliselt tegeletakse tööandjate teadlikkuse tõstmisega, seda nii Töötukassa, Sotsiaalministeeriumi kui Eesti Puuetega Inimeste Koja (edaspidi *EPIKoda*) eestvedamisel – infomaterjalide väljaandmine, erinevate spetsialistide koolitused, Hea Ettevõtte autasu väljatöötamine ja rakendamine, tööturumeetmete laiendamine ja mitmekesistamine, teavituskampaaniad, koostöövõrgustikud nii ministeeriumite, era- kui kolmanda sektori tasandil. Käivitatud on õppejõudude ja tudengite teavitamise algatused, nt infotehnoloogilised küsimused, universaalse disaini ideoloogia, planeerimine jne. Ühiskonna teadlikkuse suurendamisel ja suhtumiste kujundamisel on aastate jooksul olulist rolli mänginud *EPIKoda*, mille esindajad on lülitatud mitmete organisatsioonide nõukogude, juhatuste ja komisjonide töösse eesmärgiga esindada ja kaitsta puuetega inimeste huve.

Lõikes 2 on välja toodud abinõud, mis peaksid viima teadlikkuse suurendamiseni puudega inimestest – kampaaniad, suhtumiste kujundamine haridussüsteemis, koostöö meediaorganitega positiivse kuvandi loomisel ning koolitusprogrammide algatamine ja läbiviimine erinevatele sihtgruppidele. Teadlikkuse tõstmine on võtmeküsimuseks konventsiooni eesmärkide saavutamisel, seega on algatatud protsess ühiskonna teadlikkuse tõstmiseks programmi PROGRESS raames koostöös EPIKojaga aastatel 2010–2011. Tegevused keskenduvad ühiskonna kui terviku suhtumise muutmisele ja teadlikkuse tõstmisele erinevuste suhtes ning spetsiifilisemalt just koolinoorte hulgas.

Artikkel 9 käsitleb juurdepääsüküsimusi. Selleks, et anda puuetega inimestele võimalus iseseisvaks eluks ja täielikuks osaluseks kõigis eluvaldkondades, tuleb riigil kasutusele võtta meetmeid, millega puuetega inimestele tagatakse teistega võrdsetel alustel juurdepääs füüsilisele keskkonnale, transpordile, teabele ja suhtlusvahenditele, sealhulgas info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatele ja -süsteemidele, ning muudele avalikele rajatistele ja teenustele nii linna- kui ka maapiirkondades. PS ei keela ega reguleeri inimeste juurdepääsetavust füüsilisele keskkonnale. Igauhe õigusena aga on sätestatud otsesõnu õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni. Konventsioon sätestab selgelt valdkonnad, kus tuleb juurdepääsu raskendavad või tõkestavad asjaolud kõrvaldada, jättes loetelu siiski lahtiseks.

Lõike 1 punkti a kohaselt tuleb takistused kõrvaldada transpordis, ehitistes, teedel ja muudes sise- ja välisrajatistes, kaasa arvatud koolides, eluasemetel, tervishoiuasutustes ja töökohtades. Ühistranspordivahendite kasutamisele ja juurdepääsetavusele ei ole riiklikult nõudeid kehtestatud. Siiski on mõnedes piirkondades kasutusele võetud madalapõhjalisi ühistranspordivahendeid, võimaldamaks liikumispuudega inimestele paremat ühistransporditeenuse kasutamist. Nii on „Ühistranspordi arenguprogrammis 2006–2010“⁷ tõdetud, et lisaks [ühistranspordivahendite] vanadusele on probleemiks erivajadustega inimeste liikumisvajaduse rahuldamiseks vajalike investeeringute vähesus. Tulenevalt ühistranspordi seadusest võib riigieelarves ette näha toetuse ühissõidukite soetamiseks või nende ümberkohandamiseks ühissõidukitena kasutatavate invasõidukite soetamiseks või ühissõidukite kohandamiseks puuetega inimeste veoks. Paraku on riik jätnud vastavate ühissõidukite soetamise või kohandamise kohalike omavalitsuste või vedajate vabaks valikuks, mille tõttu minnakse sageli lihtsama ja odavama vastupanu teed. Hea näitena saab välja tuua Tallinna Autobussikoondise AS, kus on hangitud poolmadalapõhjalisi autosse ning Tallinna Trammi- ja Trollibussikoondise AS on lisanud trammidele madalapõhjalise keskmise lüli. Viimase uue algatusena on AS SEBE soetanud invatõstukiga bussi, mis hakkab teostama liinireise. Mujal Eestis on takistanud kaasaegsete ja erivajadustega sõitjaid soosivaid ühissõidukeid soetamast nende suhteliselt kõrge hind. Seetõttu on paljudel juhtudel inimesed, kelle liikumine on takistatud, sunnitud kasutama sõiduautot või sellise võimaluse puudumisel loobuma kavandatud sõidust või korraldab kohalik omavalitsus vajaliku eriotstarbelise veo. Täna on ühistranspordis, nii linna- kui kaugliinidel, kasutatav veerem enamasti üle 10 aasta vana ja ei ole ehitatud erinevate sõitjagruppide vajadusi silmas pidades. Hetkel on suuremates linnades kasutusel olevatest linnaliinibussidest ainult 12–14% madalapõhjalised ja puuetega isikutele ligipääsetavad. Odav hind ja madalamad eksploatatsioonikulud tingivad selle, et ka uusi busse soetatakse just selliseid, mis sageli ei võimalda piisavalt head ligipääsu erinevate puuetega inimestele (liikumispuudega, kurdid, pimedad), mis tingib vajaduse riigipoolseteks toetavateks sammudeks põhjusel, et erivajadustega isikutele ligipääsetavate busside soetamismaksumus on ca 6–10% kõrgem tavalisõidukihinnast. Olukorra parandamiseks on ühistranspordi arenguprogrammis aastateks 2006–2010 ette nähtud meede 4.2 „Ühistranspordi veeremi soetuste ja parenduste toetamine“, mille üheks alategevuseks on välja töötada tingimused erivajadustega inimeste vajadustega arvestamiseks veeremipargi uuendamisel. Nimetatud meetme tulemusnäitajaks on olukord, kus erivajadustega inimeste vajadustele vastava veeremi osakaal on 20%. Samas on ligipääsu võimalik tagada ka teenindava personali olemasoluga, kes abistab puudega inimest liikumisel transpordivahendisse ja sealt

⁷ <http://www.mkm.ee/56478/>

välja, ning sisulise ligipääsu parandamisega (peatuste teatamine nii häälega kui kirjalikult, busi peatumine alati kindlaks määratud kohas, liinitähised valgustatud, suures kirjas ja nähtaval kohal).

Ühe nõudena puuetega inimeste ühistranspordi kasutamise võimaluste parandamiseks on kehtestatud majandus- ja kommunikatsiooniministri 26. mai 2004. a määruse nr 141 „Sõitjate bussiliiniveo, bussijuhuveo, taksoveo ja pagasiveo üldeeskiri” § 3 lõikes 11 kohustus, et valla-, linna- ja maakonnaliinide igas ühissõidukis peab olema tähistatud vähemalt 2 istekohta eelkooliealistele lastele ja puuetega inimestele. Teised sõitjad on kohustatud need istekohad vajaduse korral vabastama.

Taksoteenuse kättesaadavuse tagamiseks on puudega inimesel võimalik tellida enda vajadustele vastav takso. Puudega inimestele liikumisvõimaluste tagamiseks on SHS § 26 lõikes 1 ette nähtud kohaliku omavalitsuse kohustus korraldada invatransporti. Sätte tulemusena osutatakse puudega inimestele sotsiaaltransporditeenust ning on ellu rakendunud invataksode süsteem. Invataksod erineb tavataksost transpordivahendi tehniliste lahenduste poolest ning teenuse hinna kompenseerivad kohalikud omavalitsused.

SHS muutmise seaduse eelnõus on sätestatud kohalike omavalitsuste kohustus pakkuda sotsiaaltransporditeenust. Sotsiaaltransporditeenus on teenus, mille raames tagatakse isikutele transpordivahendi kasutamise võimalus töötamiseks, õppeasutuses õppimiseks või avalike teenuste kasutamiseks nende vajadustele vastava transpordivahendi kasutamisega. Avalikeks teenusteks loetakse tervishoiuteenuseid, apteegiteenust, postiteenust, finantsteenuseid ja sotsiaalteenuseid. Kohalik omavalitsus peab tagama sotsiaaltransporditeenuse kättesaadavuse liikumis- või nägemisfunktsiooni kahjustusega isikule, kellel on kahjustusest tulenevalt takistusi isikliku või ühissõiduki kasutamisega, tema vajadustele vastava transpordivahendi kasutamisel töötamiseks. Kohalik omavalitsus võib võtta sotsiaaltransporditeenuse osutamise eest tasu summas, mille isik kulutaks sama vahemaa läbimiseks soodsaima olemasoleva ühissõiduki või isikliku transpordivahendiga, kui tal ei esineks liikumis- või nägemisfunktsiooni kahjustusest tulenevat takistust.

Kui liikumispuudega isiku liikumisvabadust ei ole võimalik rahuldada ühis- või spetsiaaltranspordiga ning ainukeseks võimaluseks on isikliku sõiduauto kasutamine, on SHS § 12 lg 2 alusel välja antud sotsiaalministri määruse kohaselt võimalik toetada sõiduauto soetamist ja kohandamist vastavalt konkreetsele vajadusele.

Ehitistele ja muudele sise- ja välisrajatistele on kehtestatud nõuded ehitusseaduse alusel, mille § 3 lõikes 9 on sätestatud, et kui ehitise kasutamise otstarve seda eeldab, peavad ehitise ja selle üldkasutatavad osad ning ruumid või alad olema ligipääsetavad ja kasutatavad liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele. Samuti on majandus- ja kommunikatsiooniministri 28. novembri 2002. a määrusega nr 14 „Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes” täpsustatud ehitusseadust. Üldkasutatava ehitise näiteks mõistetakse muu hulgas hoonet, kus osutatakse kunsti- või teisi kultuuriteenuseid või spordi-, liikumis-, hobi-, puhkuse- või muid samaväärseid teenuseid. Määruses on sätestatud nõuded teedele, parklatele, jalg- ja kõnniteedele, treppidele, käsipuudele, tualettruumidele, ustele, väravatele, liftidele jne. Siiski tuleb rõhutada, et nimetatud nõuded kehtivad vaid üldkasutatavatele ehitistele ning enne määruse jõustumist ehitatud ehitise ei pea esitatud nõuetele vastama, kuid ehitise tuleb vastavusse viia, kui seda rekonstrueeritakse või laiendatakse. Samalaadsed nõuded eluhoonetele ligipääsuks on „Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2007–2013”⁸ ühe meetme eesmärgiks. Vaatamata kehtestatud nõuetele esineb praktikas rakendamisega probleeme ning kasutusloa saavad hooned, mis ei ole kooskõlas kehtivate nõuetega. Puudega inimeste vajadused tuuakse siiani ohvriks majanduslikel ja ajalistel kaalutlustel, kuid paljuski ka teadmatusest. Taas on võtmerollis KOV-d, kelle ülesandeks on nii ehitise- ja kasutuslubade väljastamine kui järelevalve. Eeltoodust lähtuvalt võib tekkida olukordi, kus KOV teeb järelevalvet enda tegevuse üle. Kitsaskoha kõrvaldamiseks on ehitusvaldkonnas riikliku prioriteedina sätestatud (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi strateegias 2008–

⁸ <http://www.mkm.ee/arengukavad-2/>

2011) ehitustegevuse järelevalve tõhustamine ning selleks abinõude kasutusele võtmine. Käesoleval ajal on käivitunud ehitus- ja planeerimisseaduse kodifitseerimise protsess, mille tulemusena kõrvaldatakse järelevalve probleemkohad.

Lastekaitse seaduse § 54 kohaselt peavad ühiskondlikud hooned, tänavad ja sõidukid, mida kasutavad puudega lapsed, olema nende vajaduste paremaks rahuldamiseks kohandatud liikumiseks ratastooli, karkude ja muude abivahenditega. Lastele kasutamiseks mõeldud hoonetes peavad olema eriruumid puudega lapse sanitaarvajaduste rahuldamiseks.

Teedele on kehtestatud nõuded majandus- ja kommunikatsiooniministri 28. novembri 2002. a määrusega nr 14 „Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes“ ning lisaks on Vabariigi Valitsuse 2. veebruari 2001. a määrusega „Liikluseeskiri“ kehtestatud erinõuded nägemis- ja liikumispuudega inimestele, sh ratastooliga ja nägemispuudega inimeste liikumisele kõnniteedel, ning nõuded parkimisele ja parklakohtadele ning peatumisele keelumärgi mõjupiirkonnas. Sisulise kättesaadavuse parandamiseks on vajalik parandada kõnniteede ja ülekäiguradade valgustust.

Eluasemetele juurdepääsu soodustamiseks on SHS § 14 lõikes 2 kehtestatud kohalike omavalitsuste kohustus abistada isikuid, kellel on raskusi eluruumis liikumise, endaga toimetuleku või suhtlemisega eluruumi kohandamisel või sobivama eluruumi saamisel. Eluruumi kohandamine ja vajalike abivahendite paigaldamine iseseisva toimetuleku toetamiseks eeldab teadmiste olemasolu. 2008. aastal alustas Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse juures ESF toel tegevust Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus, kus koostatakse juurdepääsu ja kasutatavuse põhimõtetest lähtuvaid keskkonna kohandamise eksperthinnanguid, nõustatakse abivahendi valikul ja hankimisel, juhendatakse nende kasutamisel ning antakse nõu, kuidas ja kust saada toetust keskkonna kohandamiseks. Keskuses nõustatakse nii kliente kui spetsialiste. Keskuse tegevuste kaudu on oluliselt paranenud teadlikkus kodukohanduste võimalustest ning tõusnud kohanduste kvaliteet. Väljatöötatavas SHS muutmise seaduses on sotsiaalsete erivajadustega inimeste kaitse tagamiseks toodud sisse põhimõtte, et puudega isikule abi andmisel tuleb lähtuda põhimõttest, et isikul oleks võimalus võimalikult kaua elada oma eluruumis koduses keskkonnas. Nimetatud põhimõtte kinnitab KOV kohustus pakkuda abi muu hulgas ka kodu kohandamisel. „Puuetega inimeste ja nende pereliikmete hoolduskoormuse uuring 2009“ tulemustest selgub, et umbes kümnendikul (11%) on eluruumid kohandatud vastavalt nende puudest tulenevatele vajadustele, kuid suur osa (68%) puudega täiskasvanutest leiab, et nende eluruumid ei vajagi kohandamist, tagamaks iseseisvat toimetulekut igapäevatoimetustega. Eluruumi kohandamist vajab hinnanguliselt veidi rohkem kui kümnendik, kuid seda pole tehtud. 7% on osaliselt kohandatud, kuid oleks vaja veel edasist kohandamist. Lisaks ilmneb, et mida raskem on puue, seda enam vajatakse eluruumi kohandamist. Tallinnas on peaaegu pooltel juhtudel osaline kohandamine tehtud (44%), aga maapiirkondades on see näitaja vaid 27%. Uuringust tuli välja, et keskmiseks kohanduse kuluks on 2258 krooni.

Liikumisvabaduse tagamiseks ja iseseisvuse toetamiseks on lisaks eluruumi kohandamisele vajalik tagada sissepääs eluruumi. Kortermajades vastutab eluruumi sissepääsu eest korteriühistu. Igapäevaelus võib esineda eluruumi sissepääsuga raskusi ning tihti pole ka võimalik juurdepääsu tagada ning tuleb leida alternatiivseid lahendusi. Näiteks vanad kortermajad kus puudub lift, mitmekordsed puitelamud jne.

Töökohtade kohandamise nõue tuleneb töötervishoiu ja tööohutuse seaduse § 10¹ lõikest 4, mis sätestab et puudega töötaja töö, töövahendid ja töökoht tuleb kohandada tema kehalistele ja vaimsetele võimetele. Kohandamine seisneb tööandja ehitise, tööruumi, töökoha või töövahendi puudega isikule ligipääsetavaks ja kasutatavaks muutmises. See nõue kehtib ka üldkasutatavate liikumisteede ja olmeruumide kohta, mida puudega töötajad kasutavad. Selleks, et tööandjatel oleks seda ülesannet lihtsam täita, on tööturuteenuste ja -toetuste seaduse §-s 20 sätestatud tööruumide ja töövahendite kohandamise teenus, mille kohaselt toetatakse riigieelarvest puudega isikule töökoha ja tööruumide kohandamist, tasudes 100% kohandamise maksumusest, kuid mitte üle kehtestatud maksimaalse maksumuse. Puudega isikule osutab töökohandamise teenust Eesti Töötukassa. Puudega inimestele suunatud tööturuteenuste eesmärk on puudest tingitud

takistuste kõrvaldamine töökoha saamisel ja töötamisel. Tööruumide ja -vahendite kohandamisega muudetakse töökeskkond või töövahend puudega inimesele ligipääsetavaks ja kasutatavaks. Kui tööandja teeb vajalikud kohandused ning võtab seejärel tööle töötava puudega või pikaajalise tervisehäirega inimese, hüvitatakse tööandjale kuni 100% kohanduse maksumusest. Kui kohandus tehakse tööandja juures juba töötava inimese töökeskkonna parendamiseks, hüvitatakse kuni 50% kohanduse maksumusest. Hüvitise saamiseks peab töötav inimene olema tööle võetud vähemalt kolmeks aastaks, töötava inimese töösuhe peab kestma veel vähemalt kolm aastat pärast kohandamise hüvitamist. Lisaks antakse vajadusel tasuta kasutada töötamiseks vajalik tehniline abivahend, milleta puudega või pikaajalise tervisehäirega inimene ei saa oma tööülesandeid täita.

Kohanduste paremaks rakendamiseks osutab Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus töökoha kohandamise nõustamise teenust. Õigus töökoha kohandamisele on kõigil töötavatel või tööle minevatel inimestel, kes ei saa olemasolevates tingimustes edukalt toime tulla. Töökoha kohandamise nõustamiseks võib keskuse poole pöörduda nii tööandja kui ka töötaja, kes vajab töökoha kohandamist. Keskus teeb koostööd Eesti Töötukassaga, koostades hinnanguid konkreetsete töökoha kohandamiste kohta ning seda tellijale tasuta. Töökoha kohandamine võib tähendada nii kaldtee või lifti paigaldamist kui ka ergonoomilise mööbli valikut, samuti sobiva arvutiprogrammi ostmist.

Lõige 1 punktis b sätestatakse juurdepääs teabele, suhtlusvahenditele ja muudele teenustele, sh elektroonilistele ja hädaabiteenustele. Hädaabiteenuste kättesaadavuse parandamiseks on algatatud koostööprojekt Päästeametiga, mille eesmärk on tagada hädaabiteenuse kättesaadavus kurtidele ja vajadusel pimedatele.

Kõik erivajadustega inimesed sõltuvalt puude spetsiifikast ei ole võimelised kätte saama neile vajalikku informatsiooni veebilehtedelt kui ühest peamisest informatsiooni levitamise kohast. Samuti ei taga kõik veebilehed puudega inimestele ligipääsu abistavate tehnoloogiatega. Ligipääsu tagamiseks veebilehtedele on järjest enam vaja hakata kasutama WCAG (veebisisu kättesaadavus) meetodikat ning WAI (veebi ligipääsu algatamine) juhiseid, mis on loodud lihtsustamaks erivajadustega inimestele veebilehtede kättesaadavust.

Lõige 2 sätestab riikide kohustuse võtta kasutusele nii õigusloomelisi kui ka pehmeid meetmeid saavutamaks puuetega inimestele juurdepääsetavus eespool nimetatud valdkondadele. Punktis a nimetatud kohustus on meil osaliselt juba täidetud – kehtestatud on majandus- ja kommunikatsiooniministri 28. novembri 2002. a määrus nr 14 „Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes“. Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus on koostöös Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga välja töötamas universaalse disaini alast käsiraamatut, mis keskendub ligipääsetavate ehitiste ja keskkonna loomisele. Käsiraamat valmib 2011. Punktis b nimetatud kohustuse täitmiseks on meil olemas eelmises punktis viidatud nõuded üldkasutatavatele ehitistele, mis laienevad ühtemoodi nii eraõiguslikele kui avalik-õiguslikele isikutele. Probleemiks on eespool viidatud rakendamise ja järelevalve probleemid. Ligipääsu tagamine ei tähenda ainult füüsilist ligipääsu, vaid ka sisulist kättesaadavust (pikemalt kirjeldatud art 3 punkti f juures). Punkt c sisaldab pehmet meedet koolituste näol. Koolitustega tegelevad nii erinevad kõrgkoolid, EPIKoda, Eesti Disainerite Liit kui Põhjamaade Ministrite Nõukogu puudepoliitika sekretariaat. Punkt d kohustab panema ühiskondlike hoonete ja muude rajatiste tähistused reljeefses punktikirjas ning muudes alternatiivsetes vormingutes. Riigisisises õiguses ei ole nimetatud kohustust otseselt kehtestatud, küll aga on hakatud astuma samme kehtestatud nõuete täitmiseks. Näiteks on liftides punktikirjas korruste märgid. Antud punkt sisaldab teadlikkuse tõstmise vajaduse meedet, mille osas on planeeritud tegevusi programmi PROGRESS raames. Punktis e nimetatud kohustuse täitmiseks on riiklikult sätestatud regulatsioonid. SHS § 26 lõike 1 punkti 1 kohaselt peab kohalik omavalitsus puudega inimestele pakkuma vajadusel võimaluse tõlgi kasutamiseks ning punkti 6 kohaselt määrab vajadusel tugiisiku või isikliku abistaja. Kohalikud omavalitsused pakuvad kõiki eespool nimetatud teenuseid, kuid probleemiks on teenuse mahu ebapiisavus. Näiteks viipekeele tõlketeenuse kättesaadavus varieerub suuresti kohalike omavalitsuste lõikes,

nt Tallinn ostab teenust kuni 100 tunni, Tartu linn aga 300 tunni ulatuses aastas. Isikliku abistaja ja tugiisikuteenust pakuvad lisaks kohalikele omavalitsustele ka haridusasutused kaasava hariduse tagamiseks. Lisaks on SHS § 26 lõikes 2 sätestatud kohaliku omavalitsuse kohustus korraldada abi vajava puudega inimese toimetulek sotsiaaltoetuste, -teenuste, vältimatu sotsiaalabi või muu abi kaudu. See kohustus on piisavalt lai, et hõlmata konventsiooni art 9 § 2 punktis e sätestatud. Lisaks on tööturuteenuste ja -toetuste seaduse §-des 22 ja 23 sätestatud teenused, mille raames on puudega isikul võimalik kasutada töointervjuul abistajat või töötamisel tugiisikut. Punktid f–h sisaldavad endas kohustust edendada puuetega inimeste juurdepääsu teabele ja infosüsteemidele. Punkt f kordab sisuliselt eespool nimetatud abinõusid.

Eestis on kehtestatud mitmeid õigusakte puuetega inimeste iseseisva hakkamasaamise paremaks tagamiseks, kuid vajalik on järjepidevalt astuda samme olukorra parandamise suunas.

Artikkel 10 kordab üle inimõigusi käsitlevates konventsioonides sätestatud õigust elule. Nimetatud põhimõtte on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtte, mis on Eestile siduv nii muude konventsioonide (nt inimõiguste ja põhivabaduse kaitse konventsiooni art 2, ÜRO lapse õiguste konventsiooni art 6 jne) kui ka PS kaudu. PS § 3 kohaselt on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa. Õigus elule konventsiooni tähenduses tuleneb PS §-dest 12 ja 16, millest viimane sätestab igaühe õiguse elule. Seega on artikkel 10 PS-ga kooskõlas.

Artikkel 11 käsitleb ohuolukordi ja humanitaarseid eriolukordi. Eestis on hädaolukorda puudutav (hädaolukord on sündmus või sündmuste ahel, mis ohustab paljude inimeste elu või tervist või põhjustab suure varalise kahju või suure keskkonnakahju või tõsiseid ja ulatuslikke häireid elutähtsa teenuse toimepidevuses ning mille lahendamiseks on vajalik mitme asutuse või nende kaasatud isikute kiire kooskõlastatud tegevus) reguleeritud hädaolukorra seadusega (edaspidi HOS). HOS § 9 lõike 3 järgi tuleb avalikkust viivitamata teavitada hädaolukorra tekkimise vahetust ohust, hädaolukorrast ja selle lahendamisest, kui teavitamata jätmine võib ohustada inimeste elu või tervist, tekitada suure varalise kahju või häirida muul viisil oluliselt tavapärast elukorraldust. Samuti peab HOS § 10 järgi massiteabevahendi valdaja avaldab muutmata kujul ja tasuta Vabariigi Valitsuse, kriisikomisjoni, eriolukorra juhi, eriolukorra tööde juhi ja ministeeriumi või muu hädaolukorda lahendava asutuse teated hädaolukorra tekkimise vahetu ohu, hädaolukorra ja selle lahendamise kohta, sealhulgas teated eriolukorra väljakuulutamise, muutmise või lõpetamise kohta. Teade avaldatakse viivitamata või teate esitaja määratud ajal. HOS alusel koostatavad hädaolukorra lahendamise plaanid on valdkonnaülesed, hädaolukordade nimekirja kinnitab Vabariigi Valitsus ja plaanide koostamise meetodika siseminister. Hädaolukorra lahendamise plaanid kinnitab Vabariigi Valitsus. Lisaks sätestab HOS § 13 eriolukorra mõiste ning reguleerib tegutsemist loodusõnnetuste, katastroofide ja nakkushaiguste leviku korral.

Nimetatud õigusaktis ei ole rõhutatud puudega inimeste erilist seisundit, mis teatud faktorite tõttu paneb neid hädaolukorras suuremasse ohtu kui teisi inimesi. Need faktorid võivad olla nii füüsilised (nt ei ole võimeline ise liikuma) kui ka vaimsed (nt ei ole võimeline aru saama, mis toimub). Ainsa regulatsioonina kehtivas õiguses on sätestatud PS § 28 lõikes 4, et puudega inimesed on riigi ja kohaliku omavalitsuse erilise kaitse all. See säte aga ei võimalda ilmselt puudega inimeste reaalselt kaitset konventsioonis viidatud hädaolukordades ja eriolukordades. Seetõttu tuleks nii HOS rakendusaktides, nt hädaolukorra lahendamise plaani koostamise juhendis, sätestada kohustus, mille kohaselt tuleb plaani koostamisel jälgida vajadust arvestada puudega inimeste ohutuse tagamist, sh nendele arusaadaval viisil ja moel info edastamist ja füüsiliste takistuste kõrvaldamist. Selleks, et puudega inimesed oleksid oma erivajadustest lähtuvalt hädaolukordades paremini kaitstud ning päästetöötajad oskaksid vajalikku abi hinnata ja puudega inimese päästmisel käituda, viidi aastatel 2008 ja 2009 Põhja-Eesti Päästkeskuse ja Harjumaa Puuetega Inimeste koostöös läbi 2 projekti, mille eesmärk on suurendada nii päästeorganisatsioonide kui puudega inimeste valmisolekut reageerimaks erinevatele hädaolukordadele. Esimesel ühiskoolitusel keskenduti puudega inimeste päästmisele, mille põhjal valmis õppefilm, mida saavad õppustel kasutada kõik päästkeskused ning puuetega inimeste organisatsioonid edasisel teavitamisel ja koolitamisel. Koostegutsemist õppisid nii puudega

inimesed kui päästjad. Õppusel harjutati nõripäästet, õpiti kasutama esmaseid tulekustutusvahendeid, helistama hädaabinumbri 112 ja tutvuti päästeautoga. Teisel koolituskorral keskenduti raskele liiklusõnnetusele reageerimisele ning ohu korral nägemispuudega inimesele teabe sõnalisele tagamisele ja isiku juhendamisele. Käesoleval aastal jätkub koostöö Päästeametiga ohuolukorrast teavitamise süsteemi vastavusse viimisega kurtidele isikutele.

Vaegkuuljatele on hädaolukorda sattumise ennetamiseks ette nähtud spetsiaalsed suitsuandurid, mis on kättesaadavaks tehtud Päästeameti ja riigi koostöös.

Puuetega inimeste õigus- ja teovõimet käsitleb **artikkel 12**. Lõikes 1 sätestatu on kooskõlas PS-ga – kõik PS-s sätestatud põhiõigused on sätestatud igaühe ja kodanikuõigustena ning neid õigusi kohaldatakse võrdselt ka puudega inimeste suhtes. Puudega inimeste erilist kaitset ühiskonnas on toonitatud PS § 28 lõikes 4. Samuti ei luba PS § 12 põhjuseta diskrimineerida puudega inimesi üheski õigusaktis ega praktilises elus.

Lõige 2 rõhutab puuetega inimeste võrdset kohtlemist teistega võrreldes tulenevalt nende õigus- ja teovõimest. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi *TsÜS*) § 7 lõike 1 kohaselt on igal füüsilisel isikul ühetaoline ja piiramatu õigusvõime, mis on tema võime omada tsiviilõigusi ja kanda tsiviilkohustusi. *TsÜS* § 8 lõike 1 järgi väljendub füüsilise isiku teovõime õiguses teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid. Üldjuhul on täielik teovõime 18-aastaseks saanud isikul (täisealisel). Piiratud teovõimega isikuks loetakse alla 18-aastane isik (alaealine) ja isik, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida. Oluline on rõhutada, et isiku teovõimet ei loeta piiratuks isiku puude järgi, vaid hinnatakse isiku võimet oma tegudest aru saada.

Konventsioonis käsitletud puudega isik ei vasta alati *TsÜS* § 8 lõikes 2 esitatud isiku kirjeldusele. Isik on piiratud teovõimega ja talle määratakse eestkostja selle tõttu, et ta ei saa oma tegudest kehtvalt aru ega suuda neid juhtida. Piiratud teovõime ei tulene puudest, st kui inimesel on füüsiline puue, ei ole *TsÜS* järgi automaatselt tegemist ka piiratud teovõimega isikuga. Lõige 2 sätestab siinkohal, et õigus- ja teovõime peab olema võrdselt teiste inimestega. See tähendab, et piiratud teovõime tuvastamisel tuleb lähtuda nii puudega kui puudeta isikute puhul samadest asjaoludest, mis *TsÜS* kohaselt on see, et isik ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida. Ainult puude alusel ei ole võimalik kellegi teovõimet piirata. Juhtudel, kus isikul on psüühikahäire vms, peab alati vaatama, kas isik oma tegudest aru saab. Kui mitte, siis ei piirata teovõimet mitte seetõttu, et tal on puue (psüühikahäire olemasolu ei eelda alati puude olemasolu), vaid seetõttu, et ta ei saa aru oma tegudest. Seega võib öelda, et õigus- ja teovõime on puudega inimestele kehtivas õiguses tagatud võrdsetel alustel teistega ning nende teovõimet ei saa piirata nende puudest tulenevalt.

Lõige 3 käsitleb puudega inimeste õigus- ja teovõime teostamisel vajamineva abi osutamist. Kui puudega inimese teovõime on piiratud, on võimalik kehtiva õiguse kohaselt määrata talle kohtu poolt eestkostja. Eestkostja määramise menetlus on sätestatud *TsMS* 53. peatükis. Seeläbi on tagatud piiratud teovõimega isikutele nende õiguste teostamine, mida nad ise oma teovõime piiratusest ei suuda täita. Kuni eestkostja määramiseni on *PKS* § 176 lõike 1 kohaselt eestkostja ülesannete täitjaks eestkostetasutus ehk kohalik omavalitsus. Kui puudega inimene vajab oma õiguste teostamisel kõrvalist abi, osutavad seda enamasti perekonnaliikmed või kui sellest ei piisav, on kohalikul omavalitsusel õigus määrata hooldaja, kelle õigused ja kohustused määratakse kindlaks lepinguga.

Lõige 4 sätestab nõuded õigus- ja teovõime teostamise abistamisel vältimaks kuritarvitusi. Eestkostja instituudile ja eestkostja määramisele on kehtivas õiguses sätestatud reeglid nii *TsMS*-s kui ka *PKS*-s. *TsMS*-st tuleneb nõue määrata eestkoste seadmise menetluses piiratud teovõimega täisealisele isikule esindaja, kui see on isiku huvides vajalik. Reeglina tuleb isik ära kuulata ning asja tuleb arutada isiku juuresolekul. Kui kohus peab eestkoste seadmist vajalikuks, tuleb kohtul märkida määruuses, milliseid tehinguid võib isik teha iseseisvalt, st määrata ära, millises osas on isiku teovõime piiratud. Sätestatud on võimalus esitada eestkoste seadmise määruusele määruskaebus. *PKS*-s on sätestatud nõuded eestkostjale ning eestkoste eesmärk, milleks on isiku varaliste ja isiklike õiguste ning huvide kaitse. Sõnaselgelt on välja toodud nõue,

et eestkostja peab hoolitsema eestkostetava ja tema ülalpidamise eest ning lähtuma oma tegevuses eestkostetava huvidest. Huvide konflikti ja eestkostetava vara kuritarvitamise vältimiseks on sätestatud eestkostjale tehingute tegemise piirangud, sh piirang teha tehinguid eestkostetavaga. PKS kohaselt võib eestkostjaks määrata nii teovõimelise füüsilise isiku, juriidilise isiku kui ka kohaliku omavalitsuse eestkostetava nõusolekul. PKS § 193 kohaselt teeb eestkostja tegevuse üle järelevalvet kohus. Isiku tahte ja eelistuste väljaselgitamist eestkoste teostamisel kehtiv õigus ei nõua (v.a SHS alusel osutatava abi puhul), kuid vastav nõue on toodud sisse PKS § 179 ning selle kohaselt peab eestkostja küsima ja arvestama eestkostetava arvamust. Eestkostetava lubamatu mõjutamine on keelatud ja PKS kohaselt peab eestkostja tegutsema eestkostetava huvides.

Asjaolu, kas puudega isikule osutatav abinõu tema õigus- või teovõime teostamise abistamiseks on proportsionaalne, tuleb hinnata kohtul eestkoste seadmisel, tegemaks kindlaks, et isik tõepoolest on piiratud teovõimega. Lisaks on PKS §-s 203 sätestatud, et eestkostja võib määrata ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste on vajalik. Kohus kontrollib iga kolme aasta järel, kas eestkoste jätkumine eestkostetava üle on eestkostetava huvide kaitseks vajalik ning kas on alust eestkostja ülesandeid laiendada või kitsendada. Eestkoste ei ole vajalik, kui täisealise huve saab kaitsta volituse andmise, perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu. Sellest tuleneb eestkoste seadmisele muude leebemate vahendite eelistamine ning konventsioonis väljendatud põhimõtte, et abivahend peab olema proportsionaalne ning vastama isiku olukorrale. Abivahendite kasutamise proportsionaalsus ja vastavus isiku olukorrale tuleb küll välja PKS-st, kuid vastavus isiku olukorrale võib olla rikutud seeläbi, et TsMS § 526 lõike 2 punkti 4 kohaselt tuleb kohtumääruses märkida, milliseid tehinguid võib isik teha eestkostja nõusolekuta. Nimetatud sätte alusel peaks selguma, mil määral ja mis osas on isiku teovõime piiratud. Samas ei kannu antud sätte endas edasi põhimõtet, mille kohaselt on isikul kõik õigused olemas ning teovõime piiramisel hinnatakse ja ka märgitakse ära, millises osas ei ole isik võimeline aru saama tehingutest ja nende tagajärgedest. Leiame, et TsMS § 526 lõike 2 punkt 4 tuleks sõnastada selliselt, et sealt ilmneks selgelt ja üheselt, mis osas on isiku õigusi piiratud ning mida ei tohi isik ilma eestkostja nõusolekuta teha. Sätte muutmine on vajalik selleks, et tagada ka praktikas selgelt eestkoste seadmise kui ühe võimaliku abinõu proportsionaalsus ja vastavus isiku olukorrale.

Konventsioon sätestab ka, et abinõusid tuleb kohaldada võimalikult lühima aja jooksul. TsMS § 526 lõikes 3 on sätestatud, et eestkoste määramise aeg ei või olla pikem kui viis aastat, mille järel peab toimuma kas eestkoste lõpetamine või pikendamine. Kuigi TsMS ei sätesta eestkoste määramisel põhimõtet, et see seatakse kõige lühemaks ajaks, mis on võimalik ja vajalik, tuleb vastav põhimõtte PS §-st 11, mis lubab õigusi piirata vaid eesmärgi saavutamiseks vajalikus mahus. Seega, sõltumata sellest, et TsMS ei väljenda minimaalsuse põhimõtet, on isiku õiguste piiramisel proportsionaalsuse põhimõtte tagatud PS-s sätestatuga. Konventsiooni kohaselt peab abinõud üle vaatama pädev, erapooletu ja sõltumatu asutus või kohtuorgan. Eestis määrab eestkostja kohus, seega on riiklik õigus kooskõlas PS-ga. Kuna eestkostja on eestkostetava seaduslik esindaja ja teeb tema nimel tehinguid, peaks eestkostja määramine ja järelevalve tegemine kohtu poolt tagama piisava kaitse piiratud teovõimega inimeste õigustele.

Lõikega 5 reguleeritakse puuetega inimeste vara puudutavaid küsimusi. TsÜS § 8 sätestab isikute õigusvõime, st omada tsiviilõigusi ja kanda tsiviilkohustusi. Eraldi ja selgelt on rõhutatud, et igal füüsilisel isikul on ühetaoline ja piiramatu õigusvõime. Seega on riiklikult tagatud õigusvõime kõikidele isikutele ühetaoliselt, sh puudega isikutele. Sellega on tagatud ka konventsioonis sätestatud nõue tagada puudega isikutele võrdne õigus omada või pärida vara. See õigus on tagatud kõikidele inimestele sõltumata nende teovõimest. Puudega inimestele on võimalus kontrollida ise oma rahaasju, omada võrdset juurdepääsu pangalaenudele, hüpoteekidele ja muudele rahakrediidi vormidele tagatud sarnaselt inimestega, kellel ei ole puuet. Praktikas on tekkinud olukordi, kus nägemispuudega isikutelt on erinevaid juriidilisi või pangateenuseid tehes nõutud volitatud isiku kaasasolemist tehingute sõlmimisel. Tegemist on kahetsusväärsete olukordadega ning nõuab kliente teenindava personali koolitamist tulevikus.

Kui puudega inimese teovõime on piiratud, on tal eelloetletud õigusi võimalik teostada võrdsetel alustel piiratud teovõimega isikutega, kellel puudub puue. Puudega inimestel on võrreldes teiste inimestega samaväärne õigus omandi puutumatusse (PS § 32), seega on säte kooskõlas PS-ga.

Eesti teeb artiklile 12 deklaratsiooni, mille kohasel selgitame, et meie arusaamist mööda ei saa artiklit 12 tõlgendada kohustusena kõrvaldada kõik teovõime piiramise võimalused. Eesti jätab endale õiguse jätkata senist riiklikku praktikat, mille kohaselt võib kohus määrata piiratud teovõimega isikule eestkostja.

Lisaks artiklis 9 käsitletud juurdepääsetavusele on konventsioonis eraldi välja toodud kohustus tagada puuetega inimeste juurdepääs õigusemõistmisele (**artikkel 13**). Tulenevalt PS §-st 15 on igaühel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Seega on õigus õiguskaitseorganitele juurde pääseda PS kohaselt kõigil sõltumata tervislikust seisundist. Artiklis on eriliselt rõhutatud menetluslike või vanuseliste ümberkorralduste tegemise vajadust. Kehtivates kohtumenetlust käsitlevates seadustikes on toodud välja mitmeid erisusi, mida tuleb kohtutel ja uurimisasutustel järgida. TsMS §-s 35 on sätestatud, et kui menetlusosaline on kurt, tumm või kurtum, vahendatakse talle menetlust kirjalikult või kaasatakse menetlusse tõlk. Ka kriminaalmenetluses peab tõlk oskama vahendada tumma või kurti (kriminaalmenetluse seadustik § 161). Samuti sätestab kriminaalmenetluse seadustiku § 8 lõige 1, et uurimisasutus, prokuratuur ja kohus on kohustatud:

- 1) seaduses sätestatud juhtudel menetlustoimingut rakendades selgitama menetlusosalisele menetlustoimingu eesmärki ning tema õigusi ja kohustusi;
- 2) tagama kahtlustatavale ja süüdistatavale reaalse võimaluse end kaitsta;
- 3) tagama kahtlustatavale ja süüdistatavale kaitsja abi seadustiku § 45 lõikes 2 sätestatud juhtudel või kui ta seda taotleb;
- 4) edasilükkamatutel juhtudel võimaldama vahistatud kahtlustatava või süüdistatava taotlusel talle muud õigusabi;
- 5) andma vahistatud kahtlustatava või süüdistatava järelevalveta vara tema nimetatud isiku või kohaliku omavalitsuse hoiule;
- 6) tagama vahistatu alaealise lapse järelevalve või vahistatu abi vajava lähedase hooldamise.

Kuna diskrimineerimine ei ole PS-st tulenevalt lubatud, peavad nimetatud õigused olema tagatud kõigile, sh ka puuetega isikutele. Juurdepääs õigusemõistmisele eeldab ka füüsiliste takistuste kõrvaldamist, mis on reguleeritud artiklis 9.

Lõikes 2 esitatud nõude täitmist ei ole Eesti õigusaktides reguleeritud. Väljaõppe edendamise puhul on tegemist pehme meetmega, mille reguleerimine õigusakti tasandil ei ole vajalik, küll aga on oluline õigusmõistmisega tegelevate ametnike (nt kohtunikud, politseinikud, vanglaametnikud) süstemaatiline koolitamine puudega inimeste vajadustest ja õigustest. Justiitsministeerium on juhtinud tähelepanu sellele, et art 13 § 2 rakendamine toob kaasa kulutusi, millega tuleb arvestada. AINUÜKSI kõigi kohtunike (2010. aasta mai seisuga 227) koolitamine tähendaks arvestatava ressursi kulutamist. Lisaks tuleb mõelda ka istungisekretäride, samuti politsei- ja vanglaametnike koolitamisele. Samas töödeb Justiitsministeerium, et antud artikli eesmärk on mõistlik ja vajalik. EPIKoja ettepanekul saavad osaliselt väljaõppe ja koolituste läbiviimise funktsiooni kanda puuetega inimeste organisatsioonid, kuid rõhutavad, et vastav teave ja õpe peaksid sisalduma juba spetsialistide erialases ettevalmistuses. Konventsiooni rakendades on vaja täiendkoolituste teemanimistusse lülitada puudega inimeste teemasid ning koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga üle vaadata õppekavad ja neid vajadusel täiendada.

Artiklis 14 nimetatud vabadus ja isikupuutumatus kohustused kattuvad täies mahus PS-s sätestatud isikute õiguste ja vabadustega. PS § 11 järgi tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas PS-ga. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratud õiguste ja vabaduste olemust. PS § 13 kohaselt on igaühel õigus riigi ja seaduse kaitsele. Eesti riik kaitseb oma kodanikke ka välisriikides. Seadus kaitseb igaühte riigivõimu omavoli eest. PS § 15 alusel on igaühel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste

rikkumise korral kohtusse. PS § 20 sätestab igaühe õiguse vabadusele ja isikupuutumatusel, sätestades juhtumid, millal võib isikult vabaduse võtta, kusjuures vabaduse võtmise juhud ja kord peab olema sätestatud seaduses. PS ei luba vabaduse võtmist puude alusel. Kuna PS kaitseb võrdselt nii puudega kui puudeta inimesi, on puudega inimestel PS kohaselt sarnaselt teiste inimestega õigus samadele seadusest tulenevatele menetluslikele ja materiaalsetele tagatistele. Kui riik on isikult võtnud alusetult vabaduse, kohaldatakse riigi poolt alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadust. Nimetatud õigusakti kohaldatakse sõltumata sellest, kas isikul on puue või mitte.

Artikli 15 sätestab kaitse piinamise, julma, ebainimliku või inimväarikust alandava kohtlemise ja karistamise eest. Artiklis esitatud põhimõtted kordavad PS § 12 (Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu) ja § 18 (Kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda ega karistada. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiini- ega teaduskatsetele). Lõike 2 osas võib välja tuua karistuseseadustikus sätestatud mitmeid artiklis keelustatud tegevuste sanktsioone (§-d 121, 122, 133, 134, 135, 138, 139). Kuigi sanktsioonid ebainimliku, inimväarikust alandava kohtlemise ja karistamise või vaimse piinamise eest puuduvad, on nende puhul võimalik mittevaralise kahju hüvitamine tsiviilkorras. Õiguskantsleri seaduse § 1 lõike 7 alusel täidab õiguskantsler juba praegu piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväarikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivprotokolli artiklis 3 sätestatud riigi ennetusasutuse ülesandeid.

Artikkel 16 lõige 1 kohustab riike rakendama kõiki asjakohaseid abinõusid, kaitsmaks puuetega inimesi nii kodus kui ka väljaspool seda kõigi ekspluateerimise, vägivalda ja väärkohtlemise vormide, k.a sooga seotud väärkohtlemise vormide eest. See õigus on hõlmatud PS §-des 18 ja 19 sätestatuga. PS kommenteeritud väljaande kohaselt on piinamine, julm ja väarikust alandav kohtlemine ja karistamine kõik väärkohtlemise alavormid. PS § 19 kaitsealasse jääb aga isiku õiguslik vabadus, st vabadus teha ja tegemata jätta seda, mida isik soovib.⁹ Nimetatud õiguste kaitseks näeb karistuseseadustik ette mitmeid sanktsioone (vt eelmise artikli selgitust ning KarS §-des 141–143¹ nimetatud karistusi). Mis puutub sooga seotud ekspluateerimist, võiks kõne alla tulla kõigepealt seksuaalne ekspluateerimine, mis teoreetiliselt peaks olema karistatav vägistamisena KarS § 141 järgi.

Konventsioon nõuab puuetega inimeste kaitset vägivalda ja väärkohtlemise eest ka kodus, kuid selle juures tuleb silmas pidada, et PS § 26 sätestab igaühe õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusel ning § 33 kodu puutumatusel, lubades perekonna- ja eraellu sekkuda ning kodupuutumatus rikkuda vaid seaduses sätestatud juhtudel ja korras /.../ teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks, kurjategija tabamiseks /.../. Seega saab konventsioonis sätestatud rakendada puuetega inimeste kodus vaid mahus, milles lubab seda PS ja teised seadused.

Justiitsministeerium on välja töötanud „Vägivalda vähendamise arengukava aastaks 2010–2014“ ja selle rakendusplaani samadeks aastateks. Vabariigi Valitsuse kinnitatava arengukava eesmärk on vähendada ja ennetada vägivalda selle mitmesugustes vormides. Arengukavas on vaatluse alla võetud alaealistega seotud vägivald, perevägivald ja inimkaubandus. Käsitlemist leiavad vägivallaliigid ja olukorrad, mis ohustavad enim haavatavaid sihtrühmi – lapsed ja naised – ning mille riskitegurid on omavahel sageli seotud (nt lapsepõlves kogetud vägivalda mõju hilisemale vägivaldsele käitumisele). Vägivallateod hõlmavad väga erinevaid vägivallaliike ja -vorme (vaimne, füüsiline, seksuaalne). Lubamatu on igasugune vägivald, sealhulgas erasfääris, sageli kodus ilmnev vägivald, mis leiab aset omavahel lähedastes suhetes olevate inimeste vahel. Seega ei keskendu nimetatud arengukava otseselt puudega inimeste grupi kui sellise kaitsele, vaid katab läbivalt ka puudega inimesed. Üheks eesmärgiks on seotud perevägivalda vähendamine ja ennetamine, mis sisaldab õigusteadlikkuse suurendamist ning perevägivalda

⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002, lk 159.

alast teavitamist, riskirühmade perevägivaldalaast teavitust, protseduurireeglite väljatöötamist perevägivaldalla ohvrite tuvastamiseks ja abistamiseks, teenuste pakkumise arendamist, nt varjupaiga- ja ohvriabiteenuse kvaliteetset osutamist ja spetsialistide koolitamist.

Lõige 2 kohustab rakendama riiki abinõusid vägivaldalla, väärkohtlemise ja ekspluateerimise vältimiseks. Vägivaldalla ennetamiseks ja tagajärgedega võitlemiseks on välja töötatud eespool nimetatud arengukava ja rakendusplaan. Seadusandlikest vormidest peaks ideaalis vägivaldalla ja väärkohtlemist aitama ennetada karistusseadustikus ette nähtud karistused ning siinkohal ei tehta vahet, kas kannatanu on puudega või mitte. Lõikes sisalduvad tagamiskohustused eeldavad ennekõike praktilisi tegevusi (sh koolituste, seminaride, teavituspäevade, kampaaniate jms läbiviimist). Isikutele pakutavad kaitseteenused peavad arvestama isiku vanuse, soo ja puude eripäradega. Väärkohtlemise ennetamisele ja kaitsele on keskendunud Eesti Patsientide Esindusühing (edaspidi EPEÜ) eesmärgiga esindada patsientide huve nii individuaalsel, süsteemsel kui rahvusvahelisel tasandil. EPEÜ peab oma tegevuses väga oluliseks patsientide õigustest teavitamist, milleks korraldatakse teavitusloenguid patsientide organisatsioonidele ja tervishoiuasutustele. Teavitusloengute käigus nii patsientide kui ka raviasutuste töötajate informeerimine aitab kaasa tervishoiukorralduse paranemisele ja patsientide rahulolu suurendamisele. Teadlikkuse tõstmisele puudega inimeste õigustest on olulise panuse andnud EPIKoda oma allorganisatsioonidega, tegeledes nii puudega inimeste kui organisatsioonide teadlikkuse tõstmisega.

Lõikes 3 sätestatud puudega inimeste teenindamisega tegelevate asutuste ja programmide jälgimise nõude täitmiseks saab välja tuua, et haldusorganitele, kes tegelevad puudega inimeste abistamisega, sh neile osutatavate teenuste saamisele suunamise korraldamisega, on tulenevalt Vabariigi Valitsuse seadusest ja kohaliku omavalitsuse korralduse seadusest tagatud teenistusliku järelevalve teostamine. Järelevalve peaks tagama puudega inimeste suhtes teostatud haldustoimingute ja nende suhtes tehtud haldusotsuste PS-le vastavuse ning isikute õiguste tagamise. Puuetega inimeste organisatsioonide, kes on eraõiguslikud isikud, üle praegu järelevalveskeeme ette ei ole nähtud. Sisulise tegevuse üle teeb järelevalvet Eesti Puuetega Inimeste Fond. Riigi poolt algatatud ja väljatöötatud programmide ja arengukavade täitmise ning elluviimise eest vastutab enamasti ministeerium, kes programmi välja töötab, nt Justiitsministeerium vastutab vägivallavastase tegevuse ees, ehitiste ja rajatiste juurdepääsu ja ohutusnõuete üle teeb ehitusseaduse kohaselt järelevalvet Tehnilise Järelevalve Amet.

Ohvriabiseaduses sätestatud ohvriabiteenus ning selle raames makstavad hüvitised toetavad lõikes 4 sätestatud kohustuse täitmist. Ohvriabiteenuse eesmärk on ohvriabi seaduse (OhAS) § 3 lõike 1 kohaselt hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivaldalla ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. Teenus ise seisneb ohvri nõustamises ja ohvri abistamises suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse ning juriidiliste isikutega. OhAS alusel hüvitatakse psühholoogilise abi kulu ning Eestis toime pandud vägivallakuriteo ohvritele ja nende ülalpeetavatele makstakse riiklikku hüvitist.

Ekspluateerimise, vägivaldalla ja väärkohtlemise juhtumite kindlakstegemine, uurimine ja vajaduse korral kohtu alla andmine on reguleeritud kriminaalmenetluse seadustikuga ning seda kohaldatakse kõikidele sihtgruppidele, sh puudega inimestele, naistele ja lastele. Menetluses on näiteks ette nähtud vajalikud erisused puudega inimestele tõlgi kasutamiseks, alaealiste tunnistajate puhul lastekaitsetöötaja või sotsiaaltöötaja kaasamise kohustus. Kuid kohustuse paremaks täitmiseks on vajalik kasutusele võtta pehmeid meetmeid puudega inimeste õigustest vägivaldalla, väärkohtlemise ja ekspluateerimise vältimiseks ja ennetamiseks ning sellealase teavitustöö tegemiseks.

Artikkel 17 kordab sisuliselt juba artiklis 14 sätestatud puuetega inimeste õigust võrdselt teistega isikupuutumatusel. PS sätestab selgesõnaliselt igapäevase õiguse isikupuutumatusel, nimetades juhud, mil isikult võib võtta vabaduse. PS § 20 lõike 2 punktides 1–4 ja 6 sätestatud aluseid kohaldatakse puudega inimeste suhtes samadel alustel teisega. Punktis 5 esitatud alus viitab vaimuhaigetele isikule ja loale seaduses sätestatud juhtudel ja korras vabadus võtta, kuid siin tuleb rõhutada, et nii PS kui ka lihtseadused (psühhiaatrilise abi seadus, SHS) näevad isikult vabaduse

võtmise eeldusena ette psüühikahäire esinemise, sidumata seda puude olemasoluga. Seega on PS ja lihtseadused konventsiooni artikliga 17 kooskõlas. Sanktsioonidena antud õiguse rikkumise eest näeb KarS § 121 ette karistuse kehalise väärkohtlemise eest. Riigi poolt alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamine on ette nähtud riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seaduse alusel, samuti on võimalik riigi tegevuse korral kahju hüvitamist nõuda riigivastutuse seaduse alusel.

Artikkel 18 rõhutab puuetega inimeste õigust kodakondsusele, valida elukohta ning liikumisvabadust. PS §-de 34, 35, 36 ja 20 kohaselt on puuetega inimestel sarnaselt teistega õigus liikumisvabadusele ning PS § 8 kohaselt õigus omada ja omandada kodakondsust teiste isikutega võrdsetel alustel. PS rõhutab puuetega inimeste erilist kaitstust riigi ja kohalike omavalitsuste poolt. Selle väljundina võib käsitleda kodakondsusseaduse §-s 35 ette nähtud eritingimusi piiratud teovõimega täisealisele isikule kodakondsuse taotlemisel. Näiteks on osundatud seaduse § 35 lõike 3 alusel sellisel isikul õigus sooritada kodakondsuseksam sellises ulatuses ja sellisel viisil, mida tema tervises seisund võimaldab. Eksami sooritamisel võib ekspertkomisjon teha otsuse selle kohta, millisel viisil on isik võimeline eksamit sooritama ja millise eksamiosa sooritamisel isik on vabastatud. Lõike 1 punktis a esitatud nõuded on Eestis tagatud ning puudega inimestel on õigus kodakondsust omandada ja muuta samadel alustel kui teistel, viidatud kodakondsusseaduse sätete kohaselt muudetud teatud juhtudel isegi lihtsamaks kui teistel inimestel. Sünniga omandatud kodakondsuse äravõtmist kaitseb juba PS § 8 lg 3. Kodakondsuse seaduse § 22 loetleb juhtumid, mil on võimalik kodakondsust kaotada ning ükski neist ei ole seostatav isikul oleva puudega ega omavoliliselt äravõtmisega. Kodakondsuse äravõtmise otsustab Vabariigi Valitsus ning § 28 lõikes 1 on loetletud ammendavalt alused, mis juhtudel võib kodakondsuse ära võtta ning ükski neist alustest ei ole seotud isiku puudega. Kodakondsuse äravõtmine Vabariigi Valitsuse kui täitevvõimu teostaja poolt välistab kodakondsuse äravõtmise omavoliliselt. Eraldi on välja toodud PS-s sätestatu, et sünniga omandatud kodakondsust ei tohi ära võtta. Punktis b nimetatud nõuded on Eestis täidetud muu hulgas isikut tõendavate dokumentide seaduse (ITDS) § 5 lõikega 1, mis sätestab Eesti kodaniku dokumendikohustuse, mis laieneb kõikidele 15-aastastele ja vanematele kodanikele. Isikutunnistuse taotlemine on puudega inimestele tagatud samadel alustel teiste inimestega, erisus tehakse vaid piiratud teovõimega isikute puhul, kes peavad isikutunnistuse taotlemiseks pöörduma vastava asutuse poole isiklikult koos seadusliku esindajaga. Eraldi on sätestatud ITDS § 12¹ lõikes 3, et dokumendi väljastamiseks võib väljastaja dokumendi kasutaja huvide kaitseks nõuda dokumendi väljastamiseks piiratud teovõimega isiku isiklikku ilmumist. Puudega inimeste piiriületusele ei ole kehtestatud erinevat korda teistest inimestest ning neil on liikumisvabadust võimalik kasutada sarnaselt teise isikutega. Punktides c ja d nimetatud õigus Eestisse siseneda ja Eestist lahkuda on kodakondsusega isikutele sätestatud PS §-des 35 ja 36. Konventsiooni art 18 § 1 punkti c juures tuleb välja tuua, et Eesti ei saa tagada puudega inimestele võimalust lahkuda mis tahes riigist v.a Eesti, kuna selle reguleerimine ei ole Eesti pädevuses. Samuti tuleb ilmselt punktis c esitatud *own country* all silmas pidada kodakondsusjärgset riiki. Samas tagab Eestist lahkumise õiguse PS igaühe õigusena, jättes võimaluse seadusega piirangud kehtestada. Kuigi punktis c nimetatud kohustuse juures on ilmne, et Eesti ei saa tagada puudega inimestele ega teistele oma kodakondsust omavatele isikutele võimalust teisest riigist lahkuda, kui teine riik seda takistab.

Lõige 2 käsitleb puudega laste õigust kodakondsuse omandamisele, nimele ja vanemlikule hoolitsusele. Säte kattub ÜRO lapse õiguste konventsiooni art 7 lõikega 1, mis sätestab, et lapse sünd registreeritakse ning sünnihetkest peale on lapsel õigus nimele, õigus omandada kodakondsus ja võimaluste piires ka õigus tunda oma vanemaid ja olla nende poolt hooldatud. PS § 8 lõike 1 kohaselt on igal lapsel, kelle vanematest üks on Eesti kodanik, õigus Eesti kodakondsusele sünnilt. Lastekaitse seaduse § 9 kohaselt tuleb iga laps meditsiinasutuses arvele võtta kohe pärast sündi. Sünnihetkest alates on igal lapsel õigus oma nimele, rahvusele, rahvuskultuurilisele üldharidusele, oma vanematele ja hooldamisele oma vanemate poolt. Riigiasutuses registreeritakse laps esimese elukuu jooksul. Nimeseaduse § 4 lõike 1 kohaselt annab Eesti kodanikule ja Eestis elamisloa alusel viibivale isikule, kes ei ole ühegi riigi kodanik,

isikunime Eesti haldusorgan või kohus. Artikli 18 lõiget 2 toetab PKS § 124 lõige 1, mille kohaselt on vanemal õigus ja kohustus last kasvatada ja lapse heaolu eest hoolitseda. Samuti näeb PKS § 97 ette, et vanem on kohustatud ülal pidama oma alaealist last. Lapse eraldamiseks kodust ja perekonnast on SHS §-s 25 sätestatud konkreetsed nõuded, mille täitmisel alles saab lapse perekonnast ja kodust eraldada. Seega on konventsiooni art 18 §-s 2 esitatud põhimõtted riigisiselt üle võetud ja kaetud ning konventsioon on PS-ga kooskõlas.

Artikkel 19 keskendub iseseisvale elule ja kogukonda kaasatusele ning selle ratifitseerimisega on osalisriik kohustatud tunnustama puuetega inimeste õigust elada kogukonnas ning omada teistega võrdseid valikuid. Kuigi õigus elada kogukonnas ei ole PS-s otsesõnu sätestatud, võib selle tuletada PS §-s 10 sätestatud inimväärikuse põhimõttest. Ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli II-86 kohaselt tunnustab liit puuetega inimeste õigust saada kasu meetmetest, mille eesmärk on tagada nende /.../ osalemine ühiskonnas. Kogukonnas elamise ja teistega võrdsete valikute tagamiseks tuleb aga riigil rakendada abinõusid.

Punkt a kohustab tagama puudega inimestele võimaluse teistega võrdsetel alustel valida omale elukoht. PS sätestab § 34 lõikes 1 igapäevase õiguse vabalt elukohta valida. Seega on PS seisukohalt vastava kohustuse võtmine riigile lubatav. SHS § 26 kohaselt peab valla- või linnavalitsus looma puuetega isikutele teiste inimestega võrdsete võimaluste tagamiseks, nende aktiivseks osalemiseks ühiskonnaelus ja iseseisvaks toimetulekuks võimalused puudest tingitud takistuste vähendamiseks või kõrvaldamiseks ravi, õpetuse ja tõlketeenustega, korraldama invatransporti, tagama puuetega inimestele juurdepääsu üldkasutatavatesse hoonetesse, määrama vajaduse korral tugiisiku või isikliku abistaja. Sama seaduse § 14 kohaselt on kohalikud omavalitsusasutused kohustatud andma eluruumi isikule või perekonnale, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale või oma perekonnale tagama, luues vajaduse korral võimaluse sotsiaalkorterite üürimiseks. Neid, kellel on aga raskusi eluruumis liikumise, endaga toimetuleku või suhtlemisega, abistab valla- või linnavalitsus eluruumi kohandamisel või sobivama eluruumi saamisel. Täpsemalt on eluruumidega seotud probleeme ja olukorda kirjeldatud art 9 § 1 punkti a all.

Punktis b nimetatud kohustuse täitmiseks on iseseisvalt kogukonnas elamise võimaldamiseks sätestatud SHS § 26 lõikes 2 kohaliku omavalitsuse kohustus korraldada abi vajavate puuetega inimeste toimetulek sotsiaalteenuste, -toetuste ja muu abi näol. Selleks võib lähtuvalt SHS-st määrata hooldaja või § 13 järgi osutada koduteenuseid. Koduteenused on isikule kodustes tingimustes osutatavad teenused, mis aitavad tal harjumuspärasel keskkonnas toime tulla. Vajadusel tuleb kohalikul omavalitsusel määrata puudega isikule tugiisik või isiklik abistaja. Sobivaima abinõu leidmiseks tuleb kindlasti ära kuulata ka isiku enda arvamusi.

Psüühiliste erivajadustega inimeste ühiskonnas toimetuleku toetamiseks ja vajaduse korral hooldamiseks on olemas riiklikult rahastatavad teenused (toetatud elamise teenus, kogukonnas elamise teenus, igapäevaelu toetamise teenus, ööpäevaringne erihooldusteenus), millest valitakse inimesele sobivaim.

Kuigi õigusaktides on kohalikele omavalitsustele ette nähtud kohustus tagada erinevate meetmete abil puuetega inimeste toimetulek kodus ja ühiskonnas ning riiklikult sätestatud riigieelarvest rahastatavad teenused psüühiliste erivajadustega inimestele, ei ole praktikas puuetega inimestele teenuste kättesaadavus alati tagatud. Teenuste kättesaadavus varieerub kohalike omavalitsuste lõikes, mille tulemusena on inimesed ebavõrdses olukorras. Kohalike omavalitsuste osutatavate teenuste kättesaadavuse ühtlustamiseks on välja töötatud SHS muutmise seadus, mis keskendub just kohalike omavalitsuste pakutavatele teenustele, täpsustades teenustele esitatavaid nõudeid ja nende osutamist. Riiklike teenuste osutamise süsteem ja osutajad on olemas, kuid tulenevalt rahaliste ressursside piiratusest on teenustele järjekorrad. EPIKoda on näinud probleeme selle punkti täitmisega just praktikas, kuna toetavate teenuste areng üle Eesti on väga ebaühtlane ja toetavad teenused ei pruugi olla kättesaadavad ega piisavalt rahastatud. Punktis c nimetatud kohustus kattub sisuliselt artiklis 9 esitatud kohustusega tagada juurdepääsetavus. Kuna täna praktikas ei ole ilmselt kõik teenused ja ühiskondlikud rajatised puuetega inimestele võrdselt teistega kättesaadavad, tuleks teha jõupingutusi seadusandluse ja praktika ühtlustamiseks. Rakendamine igapäevaelu toob kaasa märkimisväärsed kulutusi nii

riigile, kohalikele omavalitsusüksustele kui ettevõtjatele seoses kaupadele ja teenustele ennetava juurdepääsu tagamisega või nende juhtumipõhise kohandamisega.

Artikkel 20 kohustab riike tagama puuetega inimestele personaalsed liikumisvõimalused. Üheks võimaluseks personaalse liikumisvõimaluse tagamiseks on kohalikule omavalitsusele pandud kohustus korraldada invatransporti vastavalt vajadusele. Soodustamiseks puuetega inimeste liikumisvabadust on ühistranspordiseaduse § 27 kohaselt ette nähtud tasuta sõidu õigus riigisisel liinil (kaasa arvatud kommertsliin) raudtee-, maantee- ja veeliikluses puudega lastel, sügava puudega 16-aastastel ja vanematel isikutel ning sügava või raske nägemispuudega isiku saatjal või nägemispuudega isikut saatvat juhtkoeral. Avalikul liiniveol antakse maantee- ja veeliikluses ning raudteeliikluses linnasisesel või muul riigisisel rongiliinil, kui sõitja sõidu lähte- ja sihtpunkt asuvad ühe linna piires, sügava puudega isiku saatjale ja puudega lapse saatjale sõidusoodustust kuni 50 protsenti pileti täishinnast. Lisaks võib valla- ja linnavolikogu kehtestada avalikul liiniveol oma eelarvest sõidusoodustusi veel teatava kategooria sõitjatele, samuti suurendada sõidusoodustuse määra. Märkida tuleb, et sõidusoodustuste puhul on õigus tasuta või soodustingimustel sõita vaid inimestel, kes suudavad soodustuse aluseks olevat asjaolu mingi dokumendiga tõestada. See tähendab, et ühistranspordiseaduses sätestatud õigus puudega inimestele laieneb vaid neile, kellel on puue tuvastatud. Konventsiooni mõttes tähendab see seda, et me riigisiselt tagame kohustuste täitmise vaid osa puudega inimeste suhtes ning osa jääb kaitsealast välja, kuid me eeldame, et need inimesed, kellel ei ole puuet tuvastatud, ei vaja ka spetsiaalset soodustust ühistranspordiga liiklemisel.

Kuigi riiklikult on invatranspordi korraldaja ja puudega inimeste sõidusoodustused õigusaktidega määratud, ei ole puudega inimestele nende valitud personaalsed liikumisvõimalused mitte alati tagatud, kuna nii ühistranspordivahendisse sisenemine kui ka väljumine ning muud vajaminevad tingimused busside, rongide, trammide ja trollide kasutamiseks ei ole kehtivas õiguses reguleeritud ega vastavaid nõudeid sätestatud.

Lähiperioodil kavandatud tegevused arvestavad järjest enam puudega inimeste heaolu parandamisega, kuid vajalik on teemaga edasi tegeleda. Näiteks ühistranspordi arenguprogrammi raames on kavas tegevused, mis peaksid puudega inimeste liikumisvõimalused tulevikus paremaks muutma.

Punktis b sätestatud kohustuse täitmiseks tuleb soodustada kvaliteetsete liikumise abivahendite, seadmete, abitehnoloogiate, abipersonali ja vahendajate kättesaadavust puuetega inimestele, tehes nad muu hulgas kasutatavaks kättesaadava hinnaga. Abivajajale (sh neile, kellel on tuvastatud puude raskusaste, lastele, vanaduspensionistidele isikutele jne) vajalike proteeside, ortopeediliste ja muude abivahenditega varustamist korraldab Sotsiaalministeerium koostöös maavalitsustega. Lähtudes SHS §-st 12 on haiguse, kõrge ea või puude tõttu proteesi, ortopeedilist ja muud abivahendit vajaval isikul õigus saada vastav abivahend. Tehniliste abivahendite taotlemise ja soodustingimustel eraldamise tingimuste ja korra määrus (sotsiaalministri 14. detsembri 2000. a määrus nr 79) reguleerib tehniliste abivahendite soodustingimustel müümist ja laenutamist lastele, puudega inimestele ja eakatele. Soodustingimustel tehniliste abivahendite ostmist, laenutamist ja nendega seotud teenuseid rahastatakse riigieelarvest, ravikindlustuse vahenditest ja valla- või linnaeelarvetest. Tehniliste abivahendite saamisel on kindlaks määratud ka isiku omaosalus, mis ei ole väiksem kui 100 krooni ning omaosalus on minimaalselt 10%. Erandkorras võib kohaliku ekspertkomisjoni otsusega abivahendi omaosalust vähendada 5%-ni abivahendi kogumaksumusest. Tehniliste abivahendite kättesaadavus on otseselt seotud riigieelarveliste vahenditega. Eelarvelised vahendid on aasta-aastalt suurenenud, kuid tehniliste abivahendite hindade tõusu ja abivajajate arvu suurenemise tõttu ei ole nende kättesaadavus paranenud. Kättesaadavuse parandamiseks on välja töötamisel soodustingimustel eraldatavate tehniliste abivahendite süsteemi muutmine. Muutuse eesmärk on muuta tehniliste abivahendite eraldamise süsteem vajadustepõhiseks, suurendada abivahendite kättesaadavust, lihtsustada abivahendite taotlemise menetlemist ning kasutada rahalisi vahendeid efektiivsemalt.

Punktid c ja d eeldavad pehmete meetmete rakendamist – koolituste pakkumist ja abivahendite tootjate julgustamist. Abivahenditealase teadlikkuse suurendamise ja pakkujatevahelise koostöö

edendamisega tegeleb Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus. Keskuse ülesandeks on nõustada abivahendi valikul, väljastada ekspertiisnõuandeid ning tegeleda teadlikkuse suurendamisega abivahenditest. Keskus omab ülevaadet abivahendite turul olevatest toodetest, abivahendite hindadest ning riigi ja kohaliku omavalitsuse toetustest abivahendite ostmisel. Nimetatud kohustused on PS-ga kooskõlas.

Õigus sõna- ja arvamusvabadusele on tagatud PS §-s 45. Nimetatud õigus on sätestatud igaühe õigusena, seega laieneb see võrdselt teistega ka puuetega inimestele (**artikkel 21**). Juurdepääs teabele on sätestatud PS §-s 44, mille kohaselt on igaühel õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni. Riigiasutustele ja kohalikele omavalitsustele ning nende ametiisikutele on sätestatud kohustus seaduses sätestatud korras anda Eesti kodanikule tema nõudel informatsiooni oma tegevuse kohta, v.a informatsiooni, mille väljaandmine on seadusega keelatud või tunnistatud asutusesiseseks. Sõna- ja arvamusvabaduse ning teabele juurdepääsu õiguse teostamiseks võivad aga puuetega inimesed vajada erinevaid abivahendeid. PS sätestab nimetatud õiguse, määratlemata ära viisid ja vahendid. Punktist a tulenevalt tuleb avalikkusele mõeldud teave edastada puuetega inimestele neile juurdepääsetavas vormingus, sh tuleb arvestada erinevaid puudeid ning inimesel ei tohi tekkida sellest lisakulusid. Riiklike õigusaktidega on praegu tagatud puudega isikutele seaduses sätestatud mahus viipekeele kasutamise õigus ja võimalus, samuti vajadusel tõlgi kasutamise võimalus. Kuna ka viipekeel on üks eesti keele esinemisvormi, peab vajaduse korral olema tagatud viipekeele tõlke olemasolu. Keeleseaduse § 1 lõike 4 järgi soodustab riik eesti keele, eesti viipekeele ja viibeldud eesti keele kasutamist ning arengut. Kurdi või vaegkuulja eesti viipekeelse ja viibeldud eestikeelse suhtlemise õigus tagatakse tõlketeenuse võimaldamisega lähtuvalt SHS §-st 26. Ligipääsu tagamiseks informatsioonile on kättesaadav viipekeele tõlgi teenus, tehnilised abivahendid arvuti kasutamiseks, viipekeelsed uudised ning saadetele lisatud subtiitrid. Veebilehtede kättesaadavuse tagamiseks on välja töötatud WAI soovituslikud materjalid, millele peavad vastama kõik riigiasutuste koduleheküljed ja uued arendatavad keskkonnad. Kasutades soovituslikku materjali on tagatud erinevate programmide ja tehniliste abivahendite ühilduvus. Pimedatele on kättesaadavad vastavad abivahendid, nt hääletelugejad, punktkirja printerid jne. Erinevate puudega inimeste jaoks on teabe saamise võimalused tagatud nt raadio, telesaatede, interneti, perioodika jms kaudu.

Punkti b juures on Eestis täidetud ametlikus suhtluses viipekeele kasutamise lubamise ja soodustamise nõue. Pimedate laste õpetamiseks on toetatud taktiilsete raamatute väljaandmist. Alternatiivses vormingus materjalide kättesaadavusel mängivad olulist rolli pimedate raamatukogud. Reljeefse punktkirja, augmentatiivse ja alternatiivse suhtluse ning puudega inimeste valitud kõigi muude suhtlusvahendite osas on arenguruumi ning vaja on tõsta teadlikkust. Teenuse kättesaadavus varieerub kohalike omavalitsuste lõikes. Punktid c–e sisaldavad riigi kohustusi pehmete meetmete abil soodustada ja edendada puuetega inimestele teabe kättesaadavuse ja suhtlusvõimaluste parandamist. Eesti viipekeele kasutamise tunnustamiseks ja edendamiseks on sätestatud eesti viipekeel ja viibeldud eesti keel keelseaduses eesti keele osana. Puuetega inimestele teabe saamise võimaluste avardamiseks tegutseb Kultuuriministeeriumi haldusalas Eesti Hoiuraamatukogu filiaalina Eesti Pimedate Raamatukogu. Nimetatud raamatukogu ülesandeks on valmistada, koguda, säilitada ja laenutada nägemispuudega inimestele heli- ja punktkirjas teavikuid. Rahvaraamatukogu seadus kohustab raamatukogul korraldada elanikele, kes tervisliku seisundi tõttu ei ole võimelised raamatukogu külastama, nende soovi korral tasuta koduteenindust. Haridus- ja Teadusministeerium tagab õppetöös vajalikud suhtlusvahendid, -viisid ja -vormingud (viipekeel, reljeefne punktkiri, augmentatiivse ja alternatiivse suhtluse ning kõigi muude puudega inimeste valitud suhtlusvahendite, -viiside ja -vormingute kasutamise). Avalikkusele mõeldud teabe edastamiseks puudega inimestele on mõned telesaated (peamiselt uudised) transleeritud sünkroontõlkega eesti viipekeelde.

Juurdepääsetavuse tagamine informatsioonile infotehnoloogilisi vahendeid kasutades on valdkonna arengudokumentides (infoühiskonna arengukava 2013) esitatud tegevuste rakendamisel tagatud. Infoühiskonna arengukava üheks eesmärgiks on see, et kogu Eesti

territooriumil on võimalik kasutada pakutavatele teenustele vajaliku kvaliteediga ning sarnase hinnaga internetiteenust, kõik avaliku sektori veebileheküljed on ligipääsetavad ka erivajadustega inimestele, kõigil elanikel on vähemalt elementaarsed oskused arvuti ja interneti kasutamiseks ning teadlikkus infoühiskonna võimalustest ja ohtudest on suurenenud, sh teadlikkus turvalisusest ja intellektuaalsest omandist. Eesmärgiks on seatud kõiki ühiskonnaliikmeid kaasav infoühiskond.

Artikkel 22 sätestab kohustuse austada privaatsust. Artikli lõikes 1 toodud õigused on kaitstud ka PS §-des 26, 33, 43, 24 lõikes 3 ja 17 nimetatud igaühe õigustega, seega on ka puuetega inimeste õigused kaitstud ning artikkel kooskõlas PS-ga. Lõige 2 paneb riikidele kohustuse tagada puuetega inimeste isikuandmete kaitse võrdsetel teiste inimestega. Isikuandmete kaitse on riiklikult reguleeritud isikuandmete kaitse seaduses (IKS). Isikuandmete kaitse on üks vahenditest, tagamaks isiku eraelu puutumatus. IKS nõuded isikuandmete kaitsmisel ja töötlemisel on kõikide isikute andmete jaoks ühesugused, eristamata isikuid mh nende tervisliku seisundi või puude alusel. Isikuandmete kaitse on eraldi reguleeritud ka eriseadustes, nt kohtulahendite avalikustamise osas nii TsMS-s kui ka kriminaalmenetluse seadustikus. Seega on konventsiooni selle artikli nõuded Eesti õiguses kaitstud ja tagatud ka puuetega inimestele.

Artikkel 23 nõuab puuetega inimeste diskrimineerimise kõrvaldamist kõigis abielu, perekonna, lastekasvatamise ja suhetega seotud küsimustes teistega võrdsetel alustel. Lõike 1 punkt a kohustab riike tagama puuetega inimestele õiguse abielluda ja perekonda luua. PS § 26 järgi on igaühel õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Konventsiooni sätet tuleks vaadata sarnaselt artikliga 12. Mõlemas artiklis viidatakse, et puuetega inimestele tuleb õigused tagada teistega võrdsetel alustel. PKS kohaselt on lubatud abielu sõlmida mehe ja naise vahel, kes reeglina peavad olema täisealised. Abiellumise keelu juhud on sätestatud PKS-s. PKS § 1 lõike 4 kohaselt on lubatud piiratud teovõimega inimestel abielluda, kui nad saavad aru abielu õiguslikest tagajärgedest. Kui isikule on määratud eestkostja, eeldatakse, et isik ei saa aru abielu õiguslikest tagajärgedest, välja arvatud juhul, kui eestkostja nimetamise määrusest tuleneb teisiti. Konventsiooni kohaselt tuleb riigil tagada, et puuetega inimestele tagataks abiellumise õigus teistega samadel alustel. Antud juhul tähendab see seda, et kui puudega inimene ei ole piiratud teovõimega, on tal kõik õigused abiellumiseks võrdsetel alustel teistega. Seega on tagatud puuetega inimeste õigus abielluda teistega võrdsetel alustel ning abiellumise õigust piiratakse lähtuvalt isiku teovõimest, mitte puudest. PKS § 12 lg 2 kohaselt võib ka piiratud teovõimega täisealine abikaasa esitada hagi abielu kehtetuks tunnistamiseks eestkostja nõusolekul. Piiratud teovõimega täisealine isik võib isaduse omaks võtta oma seadusliku esindaja nõusolekul ja piiratud teovõimega täisealine lapse ema võib anda nõusoleku isaduse omaks võtmiseks oma seadusliku esindaja nõusolekul.

Punktis b on sätestatud puudega inimeste õigus otsustada oma laste arvu ja sündimise aja üle ning saada oma vanusele sobivat teavet ja nõustamist. Riiklikus õiguses ei ole puuetega inimeste lastesaamist piiratud ning tulenevalt PS-s sätestatud üldisest võrdsuspõhiõigusest peab nimetatud õigus olema tagatud ka puudega inimestele teistega võrdsetel alustel. Samuti laieneb sellele punktile PS § 26 kaitse perekonna- ja eraelu puutumatusel. Konventsioon nõuab puuetega inimestele soojätkamise võimalust teistega võrdsetel alustel. See õigus on tagatud igaühe õigusena PS §-s 18 sätestatud õiguse esemelise kaitsealaga, mis hõlmab inimväärikust. Inimväärikus eeldab tahtevabadust ning võimalust ise oma elu, vaimu ja keha üle otsustada. Laste eestkoste, hoolduse, usaldusfunktsioonide, lapsendamise ja muude selliste toimingute puhul on riiklikus õiguses puuetega inimestele õigused ja kohustused tagatud. Piirangud õiguste ja kohustuste teostamisel võivad tuleneda isiku piiratud teovõimest, kuid ka sellisel juhul on isikul õigus hoolitseda oma lapse eest, aga õiguste teostamisel aitab eestkostja. Laste huvide primaarsus on sätestatud LAKS §-s 3. LAKS § 24 kohaselt on lapse jaoks parim kasvukeskkond perekond ning selleks, et puuetega vanematel oleks lihtsam last kasvatada ning sellega paremini toime tulla, on SHS § 24 lõikes 1 sätestatud üldised kohustused kohalikule omavalitsusele – toetab last ja lapsi kasvatavaid isikuid, tehes koostööd perekonnaliikmete ja teiste isikutega ning

asjaomaste asutustega, töötab välja ja viib ellu lapsi arendavaid ja kaitsvaid sihtprogramme ja projekte, vajaduse korral määrab lapsele või last kasvatavale isikule tugiisiku või -perekonna, korraldab lapse eestkostet, aitab korraldada lapsendamist ja korraldab lapse hooldamist perekonnas, kelle liikmete hulka laps ei kuulu. Samuti toetab puudega inimesi abi korral SHS § 26 lõige 2. LAKS § 27 sätestab lapse eraldamise perekonnast. Last ja vanemaid ei tohi üksteisest eraldada vastu nende tahtmist, välja arvatud juhul, kui lahutamine on lapse huvides või kui laps on hädaohus ja lahutamine vältimatu või kui seda nõuab seadus või jõustunud või viivitamatule täitmisele kuuluv kohtulahend.

Lõikes 2 on sätestatud, et puudega inimestel peavad olema samad õigused ja kohustused seoses laste eestkoste, hoolduse, lapsendamise ja sarnaste tingimustega võrdselt teiste inimestega. Samas tuleb alati seada esikohale lapse huvid. Puudega inimestele tuleb osutada asjakohast abi laste kasvatamisel.

Lõikes 3 nimetatud puuetega laste õigus võrdsele perekonnaelule on riiklikult sätestatud LAKS §-s 10. Puuetega laste varjamise, neist loobumise, nende hooletusse jätmise ja eraldamise vältimiseks on kehtivas õiguses sätestatud mitmeid teenuseid ja toetusi ning välja töötatud ja käivitatud lastekaitse süsteem. LAKS § 58 sätestab abistamise, mille kohaselt lapse abistamise, sealhulgas ka eestkoste ja hoolduse eesmärk on tagada lapse turvatunne, areng ja heaolu tema vajadusi ja soove silmas pidades ning toetada tema iseseisvuspüüet. Juhul kui saab teatavaks kaitset ja abi vajava lapse olemasolu, on iga inimese kohus sellest viivitamatult teatada sotsiaaltalitusele, politseile või mõnele teisele abiandvale organile. Sotsiaaltalitusel on õigus ja kohustus tegutseda kohe, sõltumata kaitset vajava lapse piirkondlikust või muust kuuluvusest. Sotsiaaltalitus võib last aidata talle sobiva tugiperekonna või -isiku leidmisega, kes vabatahtlikkuse alusel püüab lahendada lapse probleeme, abistab ja toetab teda. Tugiperekonna määramisel arvestatakse lapse soove ja tugiperekonna või -isiku sobivust.

LAKS § 53 sätestab puudega lapse õiguse erilisele hooldusele lähtuvalt tema spetsiifilistest vajadustest ning talle ja tema hooldajale peab olema kättesaadav igakülgne sotsiaal-, arsti- ja hingeabi. LAKS § 55 järgi on puudega lapse vanematel õigus tasulisele lapsehooldamisele kodus juhul, kui laps puudest tingitult ei saa või ei või käia lasteasutuses. Puudega lapse kodus hooldamiseks ja õpetamiseks saavad vanemad või hooldajad lapse jaoks riigilt ja KOV-lt toetust vastavalt kehtivatele seadustele.

PISTS-s ja SHS-s on ette nähtud mitmeid toetusi ja teenuseid, mis peavad aitama puuetega laste vanemaid laste eest hoolitsemisel: puudega lapse toetus, õppetootus, rehabilitatsioonitoetus, sotsiaalnõustamine, rehabilitatsiooniteenus, kodu kohandamine, soodustingimustel abivahendite andmine, lapsehoiuteenus, viipekeele tõlketeenus jne.

Lisaks on kohalikel omavalitsustel kohustus pakkuda abi vajavatele puudega lastele toimetulekuks muid vajalikke teenuseid, nt tugiisikuteenust ja isikliku abistaja teenust.

Puudega last kasvatavatele isikutele on töölepingu seaduse § 63 g 2 kohaselt antud õigus saada üks tasuline lisapuhkepäev kuus kuni lapse 18-aastaseks saamiseni. Lisaks on puudega last kasvataval vanemal õigus saada kalendriaastas kuni 10 tööpäeva tasustamata lapsepuhkust ning valida puhkamiseks endale sobivaim aeg.

Lapse lahutamisel tema tahte vastaselt vanematest (lõige 4) lähtutakse SHS §-s 25 sätestatust. SHS § 25 lõikes 1 on ammendavalt loetletud tingimused, mille üheaegse täitmise korral on võimalik laps perest eraldada, kuid lapse eraldamine perest ei ole lubatud ainuüksi vanema puude tõttu. Selleks, et last ei eraldataks vanematest vastu tahtmist ja puude alusel, kaitsevad PS §-d 26 ja 27. PS § 27 kohaselt on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse. Sama sätte kohaselt on perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all. Vanemate õigus oma last kasvatada on sätestatud ka PKS-s. Lapse äravõtmise alused on sätestatud PKS §-des 134 ja 135 ning vanema õigusi võib ära võtta vaid kohus. Lapse eraldamist perekonnast viib läbi kohalik omavalitsus. Lapse äravõtmist vanemalt puude alusel takistab muuseas PS § 12, mis sätestab ebavõrdse kohtlemise keelu.

Kui tuumikpererkond ei ole suuteline lapse eest hoolt kandma (lõige 5), tagatakse lapse hooldus, lähtudes SHS-st – vajadusel suunatakse laps perekonnas hooldamisele või asenduskoduteenusele. Perekonnast eraldamine on viimane meede, millele eelneb perekonna igakülgne nõustamine ja toetamine eesmärgiga jätta laps perekonda. Enne perekonnast eemaldamist kaalutakse kõiki võimalusi jätta laps sugulaste kasvatada.

Artiklis 24 käsitletakse puudega inimestele hariduse võimaluste loomist. Puuetega inimestel on sarnaselt kõikide teiste inimestega põhiseaduslik õigus haridusele (PS § 37). Koolikohustust tuleb täita kuni 17-aastaseks saamiseni või kuni põhihariduse omandamiseni. Seega on sätestatud haridusseaduse § 8 lõikes 2 kohustus haridust omandada ning see kehtib nii puudega kui puudeta inimeste suhtes. Puuetega inimeste hariduse omandamisel on pandud kohustus kohalikele omavalitsustele ning sätestatud, et keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning eriabi vajavatele inimestele tagab kohalik omavalitsus võimaluse õppida elukohajärgses koolis. Vastavate tingimuste puudumisel tagavad riik ja kohalik omavalitsus õigusaktides ettenähtud korras ja tingimustel neile õppimisvõimalused selleks loodud õppeasutustes. Seega on puuetega laste hariduse omandamine ja neile sobivate tingimuste loomine eraldi haridusseaduses rõhutatud. Haridusseaduse § 8 lõike 4 kohaselt on lubatud hariduse omandamine ka koduõppe vormis. Koduõpe on ette nähtud äärmusliku abinõuna, kui õpet ei ole võimalik teisiti korraldada, samas annab see võimaluse puuetega õpilastel hariduse omandamiseks, kuid ei toeta kaasava hariduse põhimõtet. Võib öelda, et Eesti hariduspoliitika on kaasav ja lähtub õpilase individuaalsete vajaduste arvestamisest. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses on sätestatud, et hariduslike erivajadustega õpilastele õppe korraldamisel lähtutakse kaasava õppe põhimõtetest ja üldjuhul õpib haridusliku erivajadusega õpilane elukohajärgses koolis tavaklassis. Seaduse eelnõus on täpsustatud nii riigi, kohaliku omavalitsuse kui kooli kohustusi hariduslike erivajadustega õpilastele õppe korraldamisel. Samuti on reguleeritud, millised tugiteenused peavad olema õpilasele kättesaadavad. Üldharidussüsteemi arengukavas aastateks 2007–2013 on üheks prioriteetseks alaeesmärgiks õppijatele võimaluste loomine individuaalsust arvestavaks võimetekohaseks õppeks. Olulisimate tegevustena on käivitunud hariduslike erivajadustega õpilastele tugiteenuste kättesaadavuse tõhustamine, nõustamissüsteemi arendamine, riikliku õppekava uuendamine ning õppekava rakendamiseks vajaliku õppevara koostamine.

LKS §-s 39 sätestatakse lapse õigus haridusele. Igal lapsel on õigus haridusele, mis arendab välja lapse vaimsed ja kehalised eeldused ning kujundab tervikliku isiksuse, sealhulgas valmistab ette iseseisvaks eluks vabas ühiskonnas sallivuse, võrdõiguslikkuse ja inimõiguste austamise vaimus. Seaduse kohaselt peab õpetamine olema isiksusekeskne, lähtuma õpilaste erinevusest ning rajanema õpilaste edusammude tunnustamisel. Seega peavad ka puudega lapsel olema terve lapsega samaväärsed võimalused hariduseks, arenemiseks ja eneseteostuseks. Puudega lapsel on õigus erilisele hoolitsusele lähtuvalt tema spetsiifilistest vajadustest. Tema ja tema hooldajale peab olema kättesaadav igakülgne sotsiaal-, arsti- ja hingeabi. Seega on kehtivas õiguses sätestatud puuetega inimeste võrdne õigus haridusele, rõhutades eraldi vajadusel neile vastavate tingimuste loomise kohustust.

Viimastel aastatel on suurenenud tendents, et puuetega õpilased ja nende vanemad soovivad haridust omandada elukohajärgses tavakoolis. Eestis on üldhariduskoolid, kes koolikorralduslikult on valmis puuetega lapsi õpetama, aga olukord tervikuna vajab arendamist.

Kaasava hariduspoliitika rakendamiseks ei oma kõik õpetajad piisavat ettevalmistust, samuti napib ressursse vajaliku õpikeskkonna loomiseks. Eesti osaleb Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuuri algatatud projektis, mille käigus keskendutakse õpetaja põhikoolituse parendamisele kaasava hariduse valdkonnas. Samuti on suunatud ESF vahendeid õpetajate täienduskoolituse läbiviimiseks, puudega õpilaste ja nende vanemate nõustamisteenuse täiustamiseks ja intellektipuudega õpilastele vajaliku õppevara koostamiseks.

Erivajadustega õppijate kaasamine nii esmasesse kutseõppesse kui täiendus- ja ümberõppesse on üheks kutsehariduse arendamise prioriteediks, mis kajastub ka värskest kinnitatud „Eesti kutseharidussüsteemi arengukavas aastateks 2009–2013“. Arengukava meetme 1.2 „Kutseõppe

võimaluste suurendamine erinevatele sihtrühmadele“ üheks alategevuseks on laialdasemate õppimisvõimaluste ja sobivamate õppevormide ja -viiside pakkumine erivajadustega õppijatele.

Eesti kutseõppeasutustes on juba praegu nii kuulmis-, liikumis- kui nägemispuudega õppijaid, samuti vaimse puudega (sh põhikooli toimetuleku õppekava lõpetanud) inimesi. Tagamaks vajalikke tugiteenuseid ja individuaalset lähenemist rakendatakse erivajadustega õppijate (sh puudega õpilaste) esmase kutseõppe rahastamisel lisakoefitsienti (1,5). Praktikas on siiski olnud juhtumeid, kus lisarahastus ei ole vajaliku tugiteenuse (nt viipekeele tõlgi teenus) kättesaadavuse tagamiseks piisav. Raskema puudega õpilastel on võimalik kutset omandada Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuses, kus tehakse vastavat koostööd Haapsalu Kutsehariduskeskusega.

Lõike 2 punkt a näeb ette kohustuse tagada puudega inimestele ligipääs kaasavale üldharidusele ning riik peab tagama, et puudega lapsi ei jäeta puude tõttu ilma tasuta kohustuslikust algharidusest või keskharidusest. Kohalikud omavalitsused on kohustatud looma tingimused puudega lapse õppimiseks elukohajärgses koolis, kui see on lapse huvides ning vanemate soov. Kuna ebavõrdne kohtlemine puude alusel ei ole PS-st tulenevalt lubatud, on punktis a nimetatud kohustuse täitmiseks loodud vajalikud puudega inimeste hariduse omandamist tagavad sätted riigisisises õiguses olemas. Juurdepääsetavuse suhtes on olemas riiklikud normid, mis reguleerivad ühiskondlikele eritistele juurdepääsu tagamist (majandus- ja kommunikatsiooniministri 28. novembri 2002. a määrus nr 14 „Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes“) ning puudega laste juurdepääsetavust ühiskondlikele hoonetele on rõhutatud LAKS § 54 lõikes 1. Koolide renoveerimisel ja uute koolimajade ehitamisel lähtutakse määruses sätestatud nõuetest. Kuigi olukord on selles osas paranenud, ei vasta mitte kõikide koolide õpikeskkonnad nõuetele. Haridus- ja Teadusministeeriumi hinnangul ei ole suuri probleeme riigi hallatavate õppeasutustega, küll aga on raskusi KOV hallatavatele koolieelsetele lasteasutustele ja üldhariduskoolidele ligipääsetavusega. ELIL ja EMOL antud hinnangud kinnitavad HTM arvamust ning üldistatult saab öelda, et ainult 20% koolidest on ligipääsetavad ning 80% juhtudest on ligipääs tagatud kas osaliselt või puudub täielikult ning rakendatakse juhtumipõhiseid lahendusi. Samas viitavad puudega isikud ise võrdlemisi vähe õppimist piiravate põhjustena raskusi õppeasutusele juurde- või sinna sissepääsemisega.

Punkt c toob välja kohustuse teha põhjendatud ümberkorraldusi konkreetse isiku vajadusi arvestades. Selle nõude täitmise tagamiseks on ülalnimetatud majandus- ja kommunikatsiooniministri määruses sätestatud nõuded nii siseruumidele kui välialadele. Lisaks on puuetega inimeste hariduse omandamise parandamiseks kehtestatud haridus- ja teadusministri 15. detsembri 1999. a määrusega nr 59 toimetuleku riiklik õppekava, mille alusel õpetatakse mõõduka ja raske vaimupuudega õpilasi. Samuti on kehtestatud haridus- ja teadusministri 8. detsembri 2004. a määrusega nr 61 individuaalse õppekava järgi õppimise kord. Individuaalne õppekava koostatakse õpilasele, kelle eriline andekus, õpi- ja käitumisraskused, terviserikked, puuded või pikemaajaline õpikeskkonnast eemal viibimine põhjustab olulisi raskusi töötada oma klassikaaslastega samal ajal samas ruumis või vastavale klassile koostatud töökava alusel. Individuaalse õppekava koostamine on lubatud mis tahes kooliastmes ja mis tahes riikliku õppekava järgi õppivale õpilasele. Individuaalse õppekavaga määratakse vastavalt vajadusele:

- 1) kooli õppekavaga võrreldes kõrgendatud nõudeid õppesisule gümnaasiumiastmes ning vähendatud või kõrgendatud nõudeid õppesisule ja õpitulemustele ühes või mitmes aines või õppekava üldosa pädevuste osas esimeses kuni kolmandas kooliastmes;
- 2) erisused õppekorralduses;
- 3) õppevara, ruumi- ja inimressursi kaasamise vajadus ja põhimõtted.

Pimedate ja kurtide laste õpetamiseks on ette nähtud vajadustele vastavad õppematerjalid, mille väljatöötamist ning soetamist finantseerib Haridus- ja Teadusministeerium. Intellektipuudega õpilaste põhihariduse omandamist on võimalik pikendada täiendava lisa-aastaga, et tagada sujuv üleminek järgmisele haridustasemele. Õppe korraldamiseks koostatakse individuaalne üleminekuplaan.

Kui lapse huvides on õppimine erikoolis, siis on Eestis olemas erikoolide süsteem, mis võimaldab omandada haridus keskkonnas, mis parimal viisil toetab akadeemilist ja sotsiaalset arengut. Koolid jagunevad kuulmis- ja/või kõnepuudega, liitpuudega ja/või liikumispuudega, intellektipuudega, käitumis- ja tundeeluhäiretega õpilaste koolideks, nt Emajõe Kool pimedatele ja vaegnägijatele lastele, Hiie Kool kuulmispuudega lastele, Heleni Kool meelepuudega lastele jne.

Haridus- ja Teadusministeerium on välja töötamas hariduslike erivajadustega õpilastele loodud üldhariduslike riigikoolide võrgu kontseptsiooni. Haridusliku erivajadusega on õpilane, kelle tervises seisund, puue või käitumis- ja tundeeluhäired toovad kaasa vajaduse teha muudatusi või kohandusi õppe sisus, õppeprotsessis või õpikeskkonnas (õppevahendid, õpperuumid, suhtluskeel, sealhulgas viipekeel või muud alternatiivsed kommunikatsioonid, tugipersonal, spetsiaalse ettevalmistusega pedagoogid jms), taotletavates õpitulemustes või õpetaja poolt klassiga töötamiseks koostatud töökavas. Õppe korraldamisel lähtutakse üldjuhul kaasava õppe põhimõtetest, mis tähendab, et puudega õpilasele korraldatakse õpe elukohajärgses koolis tavaklassis. Kui tavaklassis ei ole võimalik tagada õpilasele õppeks vajalikke tingimusi, vajadustest lähtuvat õppekorraldust või tugiteenuseid, luuakse õpilasele vastavad võimalused hariduslike erivajadustega õpilaste rühmas, klassis või koolis.

Punktid d ja e toonitavad üldharidussüsteemis vajaliku toe pakkumist. Puudega õpilase vajadus täiendavate tervishoiu- ja/või sotsiaalhoolekandeteenuste järele võib tekkida, kaduda või muutuda mistahes eluhetkel, kuid õpilase arengu ja õppekava eesmärkide täitmise seisukohalt on nende kättesaadavuse aeg ja koht määrava tähtsusega. Erivajadustega õpilaste riigikoolides on oluline erinevate valdkondade tugiteenuste tagamine koolis või selle läheduses koostöös tervishoiu- ja sotsiaalsektoriga. Kõik puuetega õpilased üldharidussüsteemis peavad saama vajalikku eripedagoogilist, logopeedilist ja sotsiaalpedagoogilist tuge. Haridus- ja Teadusministeeriumi väljatöötatav riigikoolide võrgustiku kontseptsioon toob välja erivajadustest tulenevad täiendavad vahendid ja tingimused vastavalt kooliliikidele, täpsustades vajalikud tugiteenused ja meetmed, spetsialistid, täiendavalt valitud vahendid ja tingimused infrastruktuurile.

Lõige 3 kohustab riike rakendama mitmeid abinõusid puuetega inimeste hariduse omandamise soodustamiseks. Punkti a täitmiseks on Eestis nägemispuudega õpilastele tagatud punktikirjaõpikud nii tava- kui erikoolides. Vajalikku tuge, nõustamist ja koolitust on võimalik saada riigikooli baasil loodud nõustamiskeskusest, mida tavakoolid ka edukalt kasutavad. Punkti b rakendamiseks on kuulmispuudega inimestega tegelevate organisatsioonide koostöös valminud kuulmisrehabilitatsiooni programm aastateks 2008–2011, kus on kirjeldatud vajalikud tegevused erinevatele osapooltele, sh hariduse paremaks korraldamiseks. Puuetega inimeste hariduse toetamiseks on PISTS-s ette nähtud nii õppetootus kui ka täienduskoolitustoetus. Punkti c kohaselt peab pimedaid ja kurte õpetama isikule kõige sobivamas keeles, abivahendeid kasutades ja keskkonnas. Sellised valikuvabadused on Eestis loodud, st on olemas võimalus õppida nii eri- kui tavakoolis.

Lõige 4 kohustab riike läbi viima koolituse viipekeelt ja/või reljeefset punktikirja valdavate õpetajate tölevõtmiseks ning koolitamiseks. Koolituse puhul on tegemist n-õ pehmete meetmete elluviimisega. Sotsiaalministeerium on esitanud Haridus- ja Teadusministeeriumile riikliku koolitustellimuse viipekeele tõlkide koolitamiseks Tartu Ülikoolis suurendamaks tõlkide arvu ja parandamaks tõlkide professionaalseid oskusi. Viipekeele tõlkide arv on Eesti Viipekeeltõlkide Ühingu arvamusel kohaselt piisav, pigem on tekkinud olukord, kus tõlkidele ei jätku piisavalt tööd teenuse kallist hinnast tulenevalt. Tõlketeenust vajatakse erinevates eluvaldkondades (olmetõlge, õpingutõlge, konverentsitõlge, kohtutõlge jne). Õpingutõlke kättesaadavuse eest vastutab Haridus- ja Teadusministeerium koostöös kohalike omavalitsustega. Kuna see aitab luua puudega inimestele paremad võimalused hariduse omandamiseks, on säte kooskõlas PS-ga ning aitab PS § 37 õigust realselt ka tagada.

Elukestva õppe põhimõte (lõige 5) on välja toodud haridusseaduse § 2 lõike 3 punktis 3, mille kohaselt on üheks hariduse eesmärgiks luua igaühele eeldused pidevõppeks. Elukestva õppe

põhimõtet on rõhutatud nii Vabariigi Valitsuse kinnitatud kõrgharidusstandardis kui kutsestandardis ning haridus- ja teadusministri kinnitatud huviharidusstandardis. Täiskasvanute koolituse seadus sätestab täiskasvanute koolituse alused ja õiguslikud tagatised täiskasvanutele nende soovikohaseks õppeks kogu elu jooksul. Eraldi on taas välja toodud, et kohalike omavalitsuste kohustus on tagada puudega inimeste koolitus (täiskasvanute koolituse seaduse § 7 p 2). Puuetega inimeste kutsehariduse omandamine on tagatud haridus- ja teadusministri 30. augusti 2006. a määrusega nr 25 „Erivajadusega isikute kutseõppeasutuses õppimise tingimused ja kord”, mis sätestab põhimõtted erivajadustega inimeste kutseõppe läbiviimisel, sh õppijaga arengueestluse pidamise, individuaalse õppekava koostamise põhimõtted, vajalike tugiteenuste pakkumise, füüsilise õppekeskkonna kohandamise jne. SHS § 26 lg 1 p 2 sätestab, et puuetega isikutele teiste inimestega võrdsete võimaluste tagamiseks, nende aktiivseks osalemiseks ühiskonnaelus ja iseseisvaks toimetulekuks loob valla- või linnavalitsus koostöös pädevate riigiorganitega võimalused puuetega inimeste konkurentsivõimet tõstvaks kutseõpetuseks. Näiteks teevad Tallinnas Käo Päevakeskus ja Puuetega Noorte Koda JUKS alates 2008. aastast koostööd Kopli Ametikooliga, et pakkuda vaimupuudega noortele võimalust kutseõppeks. Samuti jätkab puudega inimestele kutseõppe pakkumist Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus koostöös Haapsalu Kutsehariduskeskusega. Täienduskoolitusi pakuvad puuetega inimeste organisatsioonid.

Puuetega inimeste õigust olla terve käsitleb **artikkel 25**. Igaühe õigus tervise kaitsmisele on sätestatud PS § 28 lõikes 1, seega on õigus tervise kaitsmisele Eestis tagatud PS kohaselt ka puudega inimestele. Eestis on puuetega inimestele võrdselt teiste ravikindlustatutega tagatud ravikindlustuse seaduse §-ga 1 solidaarne ravikindlustus, mis katab lähtuvalt § 2 lõikest 1 tervishoiukulud kindlustatud isiku haiguste ennetamiseks ja raviks, ravimite ja meditsiiniliste abivahendite ostmiseks. Ravikindlustuse seaduse § 5 lõike 4 punkti 3 kohaselt on kindlustatud isikuga selle seaduse alusel võrdsustatud isik, kes saab Eestis määratud riiklikku pensioni. Riikliku pensionikindlustuse seaduse § 2 kohaselt on riiklik pension solidaarsuspõhimõttele tuginev igakuine rahaline sotsiaalkindlustushüvitis vanaduse, töövõimetuse või toitja kaotuse korral, mida makstakse riigieelarves riikliku pensionikindlustuse kuludeks määratud vahenditest. Riikliku pensionikindlustuse seaduse § 14 lõike 1 punktide 1 ja 2 järgi on õigus töövõimetuspensionile isikul, kes on vanuses 16 aastat kuni vanaduspensionieani ja isikul, kes on tunnistatud püsivalt töövõimetuks Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras töövõime kaotusega 40–100 protsenti. Valdavalt on puudega inimesed ka töövõimetuspensionärid.

Ravikindlustuse seaduse § 5 lg 4 kohaselt on kindlustatud isikuga võrdsustatud isikud kuni 19-aastaseks saamiseni, samuti õigusaktide alusel asutatud ja tegutsevas Eesti õppeasutuses või välisriigi samaväärses õppeasutuses põhiharidust omandavad õpilased kuni 21 aasta vanuseni, üldkeskharidust omandavad õpilased kuni 24 aasta vanuseni, põhihariduse nõudeta kutseõppes õppivad isikud, põhihariduse või keskhariduse baasil kutseharidust omandavad õpilased ning Eesti alalisest elanikust üliõpilased. Seega on puudega lapsele ravikindlustus tagatud üldises korras kuni 19 a vanuseni või kuni õpingute lõpuni.

Ravikindlustuse seaduse § 29 lõike 1 põhjal võtab haigekassa kindlustatud isikult üle tasu maksmise kohustuse nende tervishoiuteenuste eest, mis on kantud haigekassa tervishoiuteenuste loetellu ja on osutatud meditsiinilistel näidustustel. Tervishoiuteenuste loetelu hõlmab kõigi meditsiinierialade diagnostilisi ja raviteenuseid.

Neile puudega inimestele, kellel on määratud töövõimetus ja puude raskusaste on tagatud juurdepääs tervishoiuteenustele, kuna on ravikindlustatud riigi poolt, mis võimaldab saada ravi tasuta või teatud juhtudel ka omaosaluse tasumisega. Ravikindlustamata inimesed on Eestis kaetud vältimatu abi raames osutatavate tervishoiuteenustega. Tervishoiuteenuste kättesaadavus on puudega inimestele tagatud samadel alustel puudeta inimestega.

Puude varaseks avastamiseks on mh kõigile vastsündinutele tagatud raviteenuste osutamise kaudu hüpotüreoosi, fenüülketonuuria ja kaasasündinud kuulmislanguse tuvastamiseks skriiningtestide tegemise võimalus. Testi tegemiseks on vajalik vanema nõusolek.

Puudega inimesed, kes ei saa riiklikku pensioni, peavad ravikindlustuse saamiseks täitma muid tingimusi sarnaselt teiste inimestega (töötamine ning seeläbi sotsiaalmaksu maksmine ja ravikindlustuskaitse tekkimine, õppimine jne). Riikliku pensioni saamise kaudu ravikindlustuskaitse tekkimine on üks vorm, millega soodustatakse puudega inimestele kindlustuskaitse tekkimist. Puudega inimesed, kes ei ole võimelised puudest või muust tervisehäirest tulenevalt elatist teenima või ei suuda seda teha võrdses mahus tervete inimestega, on õigustatud riikliku pensionikindlustuse seaduse § 14 lõikes 1 sätestatud tingimuste täitmise korral töövõimetuspensionile. Kuna neilt isikutelt ei saa eeldada töötamist teistega võrdses ulatuses, on neile ette nähtud õigus kindlustuskaitsele töötavatest isikutest soodsamatel tingimustel.

Punkt b sätestab nõude tagada puuetega inimestele neile puude tõttu vajalikud tervishoiuteenused, sh puude varajane avastamine ja sekkumine. Kõigile ravikindlustatud isikutele on tagatud üldarstiabi. Kõigile ravikindlustusega hõlmatud või võrdsustatud isikutele on tagatud nii perearstide osutatav üldarstiabi kui ambulatoorne ja statsionaarne eriarstiabi haiglates. Perearsti tegevuste hulka kuulub mh tervise edendamine ja haiguste ennetamine, mis hõlmab tervise riskitegurite hindamist, arstlikku läbivaatust, individuaalset tervisekasvatust, meditsiinilist nõustamist, immuniseerimist ja sõeluuringuid, samuti patsientide aktiiv- ja hooldusravile suunamine koostöös eriarstide, õdede, ämmaemandate, sotsiaaltöötajate ja kohalike omavalitsustega. Seega on nt laste regulaarsete tervisekontrollide kaudu tagatud puude varajane avastamine ja sekkumine. Teiste eriarstiabiteenuste hulgas on puuetega inimestele kättesaadav ka taastusravi. Lisaks esmatasandi ja eriarstiabi tervishoiuteenustele, mille eesmärk on tõkestada ja ennetada puude süvenemist, on Eestis SHS §-ga 11¹ reguleeritud rehabilitatsiooniteenus. Rehabilitatsiooniteenus on isiku iseseisva toimetuleku, sotsiaalse integratsiooni ja töötamise või tööle asumise soodustamiseks osutatav riiklikult rahastatav sotsiaalteenus, mille raames:

- 1) koostatakse isikule puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse §-s 2¹ sätestatud nõuetele vastav isiklik rehabilitatsiooniplaan;
- 2) osutatakse Vabariigi Valitsuse kehtestatud loetelus nimetatud ning rehabilitatsiooniplaanis märgitud teenuseid;
- 3) juhendatakse isikut, kuidas rehabilitatsiooniplaanis kirjeldatud tegevusi ellu viia.

Käesoleval ajal on rehabilitatsiooniteenus kättesaadav kõigis maakondades, küll aga on mõningates enim klientide poolehoidu teeninud rehabilitatsiooniasutustes pikad teenuse järjekorrad, samas kui paljudes teistes asutustes on võimalik teenust saada kohe.

Nõuded tervishoiuteenuste piirkondlikule kättesaadavusele on kehtestatud sotsiaalministri 22. juuni 2004. a määrusega nr 84 „Tervishoiuteenuste kättesaadavuse nõuded“. Kiirabi piirkondliku kättesaadavuse, sealhulgas teeninduspiirkondade arvu ja paiknemise ning kiirabibrigaadide jaotumise teeninduspiirkondade lõikes kinnitab Tervishoiuamet tervishoiuteenuste korraldamise seaduse § 17 lõike 4 punkti 2 alusel, lähtudes järgmistest põhimõtetest:

- 1) teeninduspiirkonnas, mille rahvastikuregistri andmete kohane elanike keskmine asustustihedus on alla 20 elaniku km² kohta, peab olema vähemalt üks kiirabibrigaad 15 000 kuni 20 000 elaniku kohta;
- 2) teeninduspiirkonnas, mille rahvastikuregistri andmete kohane keskmine asustustihedus on üle 20 elaniku km² kohta, peab olema vähemalt üks kiirabibrigaad 30 000 kuni 35 000 elaniku kohta;
- 3) Hiiu maakonnas on 1 ja Saare maakonnas 3 kiirabibrigaadi.

Eriarstiabi piirkondlik kättesaadavus üldkirurgia, sisehaiguste, pediaatria ning sünnitusabi ja günekoloogia erialadel peab olema kuni 70 km või 60 minuti autosõidu kaugusel.

Perearst peab olema kättesaadav vähemalt 20 tundi nädalas ning lisaks tegema vajadusel koduvisiite.

Tervishoiuteenuse kvaliteet peab Eestis olema tagatud kõikidele inimestele ühesuguse tasemega, see tähendab, et erisusi ei tehta muu hulgas ka puude alusel. Tervishoiuteenus peab võlaõigusseaduse (VÕS) § 762 kohaselt vastama vähemalt arstiteaduse üldisele tasemele teenuse osutamise ajal ja seda tuleb osutada tervishoiuteenuse osutajalt tavaliselt oodatava

hoolega. Lisaks on sätestatud sotsiaalministri 15. detsembri 2004. a määrusega nr 128 tervishoiuteenuste kvaliteedi tagamise nõuded. Tervishoiuteenuste korraldamise seaduse alusel on loodud nõuandev komisjon – tervishoiuteenuse kvaliteedi ekspertkomisjon, mille eesmärgiks on patsiendile osutatud tervishoiuteenuse kvaliteedile hinnangu andmine ning hinnangust tulenevalt Tervishoiuametile, Eesti Haigekassale ja tervishoiuteenuse osutajatele ettepanekute tegemine.

Patsiendi teavitamise ja tema nõusoleku küsimused on reguleeritud VÕS §-ga 766. Selle kohaselt on tervishoiuteenuse osutaja kohustatud teavitama patsienti tema läbivaatamise tulemustest ja tervise seisundist, võimalikest haigustest ning nende kulgemisest, pakutava tervishoiuteenuse olemusest ja otstarbest, selle osutamisega kaasnevatest ohtudest ja tagajärgedest ning teistest võimalikest ja vajalikest tervishoiuteenustest. Patsiendi soovil tuleb see teave esitada kirjalikult.

Erisus patsiendi teavitamisel ja tema nõusoleku küsimisel on sätestatud piiratud teovõimega isiku puhul ning ta saab oma õigusi rakendada juhul, kui ta on võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutusvõimeliselt kaaluma. Seda sätet kohaldatakse nii puudega kui puudeta inimeste puhul ühtedel alustel ning nõusoleku mitteküsimist ja patsiendi mitteteavitamisel hinnatakse vaid isiku teovõime piiratust. Seega koheldakse puudega isikuid tervishoiuteenuse osutamisel võrdselt teistega.

Riiklikult ei ole praegu õigusaktides kehtestatud tervishoiu eetikanorme, kuid Vabariigi Valitsuse 25. oktoobri 2004. a määruses nr 312 „Arstiõppe, loomaarstiõppe, proviisoriõppe, hambaarstiõppe, ämmaemandaõppe, õeõppe, arhitektiõppe ja ehitusinseneriõppe raamnõuded” on sätestatud, et nimetatud tervishoiualaste erialade lõpetanutel peavad olema piisavad teadmised valdkonna eetikast.

Teadaolevalt Eesti kindlustussektoris tervisekindlustuse ja elukindlustuse andmisel inimesi puude alusel ei diskrimineerita, puudega inimestele väljastatakse kindlustuslepinguid või poliise samadel alustel kui teistele isikutele. Samuti aitab artikli 25 punkti e põhimõtete tagamisele kaasa kindlustustegevuse seaduse § 14¹ lõige 1, mis käsitleb soolist diskrimineerimist. Nimetatud seaduse alusel keelatakse kindlustusandjatel uute kindlustuslepingute sõlmimisel arvestada kindlustusmaksete ja hüvitiste määramisel kindlustatu sugu, v.a elukindlustuses, õnnetusjuhtumite kindlustuses, haiguskindlustuses ja liikluskindlustuses, mille puhul on riskihindamisel kindlustatu sugu lubatud arvestada.

Tervishoiuteenuste osutamisel ei ole Eestis lubatud inimesi puude alusel diskrimineerida ning puuetega inimestele tuleb tagada teiste inimestega võrdsel alustel tervishoiuteenuste osutamine, sh vältimatu abi osutamine. Samuti on PS-st tulenevalt keelatud puuetega inimeste diskrimineerimine toidu või vedelike andmisel puude alusel.

Artikkel 26 toob välja riikide kohustuse osutada puuetega inimestele habilitaerivaid ja rehabilitaerivaid teenuseid. Lõikes 1 sätestatud kohustuse täitmiseks osutatakse puuetega inimestele tervishoiuvaldkonnas nii ambulatoorset kui ka statsionaarset taastusravi.

Samale eesmärgile aitab kaasa sotsiaalhoolekande- ja tööhõivevaldkonnas SHS §-s 11¹ reguleeritud rehabilitatsiooniteenus, mis on isiku iseseisva toimetuleku, sotsiaalse integratsiooni ja töötamise või tööle asumise soodustamiseks osutatav teenus, mille raames:

- 1) koostatakse isikule puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse §-s 2¹ sätestatud nõuetele vastav isiklik rehabilitatsiooniplaan;
- 2) osutatakse Vabariigi Valitsuse kehtestatud loetelus nimetatud ning rehabilitatsiooniplaanis märgitud teenuseid;
- 3) juhendatakse isikut, kuidas rehabilitatsiooniplaanis kirjeldatud tegevusi ellu viia.

Tööhõivevaldkonnas puuetega inimeste tööle saamist toetavate teenustena võib välja tuua tööturuteenuste ja -toetuste seaduses sätestatud tööpraktikat ja tööharjutust. Lisaks on SHS § 26

lõike 1 järgi puuetega isikutele teiste inimestega võrdsete võimaluste tagamiseks, nende aktiivseks osalemiseks ühiskonnaelus ja iseseisvaks toimetulekuks pandud valla- või linnavalitsusele mitmeid kohustusi. Kohaliku omavalitsuse poolt osutatakse puudega inimestele mitmeid rehabiliteerivaid teenuseid, sh haridusvaldkonnas pakutavaid habilitateerivaid teenuseid. Näiteks logopeedi-, eripedagoogi- ja psühholoogiteenust. Haridusasutused pakuvad puudega õppuritele lähtuvalt vajadusest toetavaid ja rehabiliteerivaid tegevusi, milleks on tugiisiku-, isikliku abistaja, logopeedi-, psühholoogi-, tegevusteraapiateenus.

Punktis a sätestatu on õigusakti tasandil kaetud taastusraviga ja rehabilitatsiooniteenusega, millest viimast osutatakse vajadusel kõikidele inimestele, kellel on tuvastatud puude raskusaste, kõikidele puude raskusastet taotlevatele lastele, samuti osadele puude raskusastet taotlevatele täisealistele isikutele ning 16-aastastele kuni vanaduspensioniiikka jõudnud psüühikahäirega isikutele. Seega võib öelda, et rehabilitatsiooniteenuse saamise õigus on kõigil puudega isikutel. Rehabilitatsiooniteenuse eesmärk on parandada puudega inimese iseseisvat toimetulekut, soodustada töötamist või tööle asumist ning suurendada ühiskonnaelus osalemist ja iseseisvat toimetulekut. Puudega laste puhul on eesmärgiks aidata kaasa lapse arengule ja hariduse omandamisele. Rehabilitatsiooniasutustes on moodustatud meeskonnad, kuhu kuuluvad erinevad spetsialistid, kes kaasatakse meeskonda vastavalt kliendi vajadustele. Kliendil on võimalus valida, millisest asutusest ta soovib teenust saada. Rehabilitatsiooniteenuse esimeseks etapiks ja seadusest tulenevaks nõudeks on isiku vajaduste ja võimete hindamine, mille viivad läbi vähemalt 5 oma eriala spetsialisti (arst, öde, sotsiaaltöötaja, psühholoog, tegevusteraapeut, füsioterapeut, logopeed, eripedagoog jne). Hinnangu tulemused tuleb kajastada rehabilitatsiooniplaanis, millest lähtuvalt koostatakse tegevuskava, mille täitmist hinnatakse regulaarselt.

Mainida tuleb aga, et rehabilitatsiooniteenust ei ole õigustatud saada kõik puudega isikud, näiteks need, kellel puude raskusastet ei ole tuvastatud ja kes seda pole taotlenud, kuigi neil inimestel võib puue olemas olla ja nad konventsiooni kaitsealasse jäävad. SHS §-de 29 ja 29¹ alusel on kohaliku omavalitsuse kohustus hinnata abi saamiseks pöördunud isiku abivajadust ja vajadusel suunata isik pädeva asutuse või isiku poole. Kui isik vajab iseseisva toimetuleku parandamiseks pikaajalist ja mitmekülgset abi, mis hõlmab ka sotsiaalteenuse või toetuse määramise vajadust, kasutatakse abi osutamisel juhtumikorralduse põhimõtet.

KOV aitab isiku temale vajaliku teenuseni. Kui KOV-l ei ole võimalik inimest aidata, tuleb leida lahendus, et inimene jõuaks talle vajalike riiklike teenusteni.

Lisaks peavad konventsioonist tulenevalt olema nimetatud teenused kättesaadavad ja vabatahtlikud ning toetama ühiskonnaelus osalemist. Loetletud eesmärgid on kehtivas õiguses kaetud rehabilitatsiooniteenuse mõistega. Rehabilitatsiooniteenus on kättesaadav kõigis maakondades, kuid paraku veel erineva jõudluse ja kvaliteediga. Kvaliteedi ühtlustamiseks on algatatud ja läbi viidud erinevaid koolitusi rehabilitatsioonimeeskondadele.

Rehabilitatsiooniteenuse raames hüvitatakse teenuse saajale vajadusel transpordi ja majutuse kulud Vabariigi Valitsuse määrusega sätestatud mahu. Rehabilitatsiooniteenuse raames motiveeritakse inimest aktiivselt teenusel osalema, tehes koostööd võrgustikuliikmetega.

Punktis b sätestab puudega inimeste toetamise ja kaasamise kohustuse nende kogukonnas, s.h maapiirkondades. Võimalikult kodukoha lähedal peavad olema kättesaadavad tervishoiu, tööhõive, hariduse ja sotsiaalteenused.

Lõige 2 sisaldab n-ö pehmet meedet jätkukoolituste arendamise edendamiseks tervishoiu, tööhõive, hariduse ja sotsiaalteenuste valdkonnas. Rehabilitatsiooniteenuse arendamise eesmärgil oleme ESF hoolekandeprogrammi „Töölesaamist toetavad hoolekandemeetmed 2007–2009” raames viinud läbi koolitusi rehabilitatsioonivaldkonnas töötavatele spetsialistidele. 2009. aastal osales koolitusel 400 rehabilitatsioonivaldkonna spetsialisti, sh võrgustikuliikmed töötukassa ja kohaliku omavalitsuse tasandilt. Lisaks on 2009. aastal läbinud juhtumikorraldusliku võrgustikutöö koolituse 125 sotsiaalvaldkonnas töötavat spetsialisti, sh 30 rehabilitatsioonivaldkonna spetsialisti. Eestis on rehabilitatsioonivaldkonnas toimumas innovatsioonilised muudatused, eesmärk on liikuda programmipõhisele teenuse osutamisele. Selleks viiakse läbi rehabilitatsiooniprogrammide piloteerimine, milles osaleb 2009. aastal 45

rehabilitatsioonivaldkonna spetsialisti ja 2010. aastal on planeeritud programmipõhist teenuse osutamist jätkata. Sotsiaal- ja tööhõivesektoris töötavate spetsialistide täiendkoolitamise on enda õlule võtnud EPIKoda. EPIKoda koolitas aastatel 2008-2010 100 spetsialisti. Tervishoiusektoris töötavate spetsialistide koolitused toimuvad regulaarselt kas asutusesiseselt või koostöös erialaliitudega ning kõrgkoolidega.

Lõige 3 sätestab edendamiskohustuse puuetega inimestele mõeldud abiseadmete ja -tehnoloogiate kättesaadavuse, teadmiste ja kasutamise parandamiseks. Abivahendid aitavad keskkonnast ja erivajadusest tingitud probleemidega paremini toime tulla. Iga abivahendi eesmärk on suurendada kasutaja suutlikkust igapäevatoimingutega hakkamasaamisel. Soodustingimustel tehniliste abivahendite eraldamist puuetega inimestele, lastele ja eakatele reguleerib sotsiaalministri 14. detsembri 2000. a määrus nr 79 „Tehniliste abivahendite taotlemise ja soodustingimustel eraldamise tingimused ja kord”. Abivahendite soodustingimustel ostmist ja laenutamist finantseeritakse riigieelarvest maavalitsustele soodustingimustel ostmise ja laenutamise kuludeks määratud vahendite arvelt, lähtudes eeltoodud määrusest.

Maakondades korraldab ja koordineerib tehniliste abivahendite alaste teenuste osutamist maavanem, kes sõlmib ettevõtetega lepingud abivahendite soodustingimustel müügiks ja laenutamiseks. Kõigis maakondades on moodustatud kohalikud ekspertkomisjonid teenuste osutamise kohapealseks koordineerimiseks ja tulemuslikumaks osutamiseks. Ekspertkomisjonid on nõuandva õigusega ning nende koosseisu kuuluvad puuetega inimeste, eakate, puuetega laste esindajad, arstid, füsioterapeudid, sotsiaaltöötajad. Lisaks kohalikele ekspertkomisjonidele on moodustatud ka üleriigiline ekspertkomisjon, kes tegutseb Sotsiaalministeeriumi juures ja mida juhivad sotsiaalala asekancler. Abivahendi müümisel või laenutamisel on müüja kohustatud toote saajat juhendama ja õpetama abivahendit sihipäraselt kasutama. Abivahendite alase teadlikkuse suurendamisele, kättesaadavuse parandamisele ja kasutamise edendamisele aitab kaasa ka Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus. Keskuse ülesanne on aidata kliendil leida tema vajadustest lähtuv sobivaim abivahend ning teda juhendatakse selle kasutamisel, pakkudes sõltumatut informatsiooni ja abi soodsaima lahenduse leidmisel

Riigi kohustused puuetega inimeste töö ja tööhõive suhtes on sätestatud **artiklis 27**. Artikli 27 põhimõtteid toetab PS, millest tulenevalt on Eesti kodanikul õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Puudega inimestele töötamisel mingeid piiranguid kehtestatud ei ole. Töötajate ja tööandjate ühingutesse ja liitudesse kuulumine on vaba.

VKS-ga on keelatud diskrimineerimine mh puude alusel. VKS § 2 lõike 2 kohaselt ei või isikuid nende usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse tõttu diskrimineerida, sh töötasustamisel, töö- või ametialasel edutamisel, korralduste andmisel, töölepingu lõpetamisel, ümber- või täiendõppe võimaldamisel jne. VKS § 11 kohaselt ei peeta diskrimineerimiseks eeliste andmist puudega töötajale, sealhulgas puudest tuleneva erivajadustele vastava töökeskkonna loomist. Vastavalt töölepingu seaduse §-le 29 on tööandja ja töötaja töötasus kokku leppinud. Kui seda siiski tehtud ei ole või kui kokkulepet ei suudeta tõendada, on töötasu suuruseks kollektiivlepingus ettenähtud, selle puudumisel sarnase töö eest sarnastel asjaoludel tavaliselt makstav tasu. Vabariigi Valitsuse kehtestatud alammäärast madalamat töötasu ei või töötajale maksta. Töötajal on õigus nõuda sama või võrdväärse töö eest võrdset tasustamist ning võrdse tasustamise põhimõtte rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist. Hüvitise suuruse kindlaksmääramisel arvestatakse ebavõrdse tasustamise kestust, ulatust ja laadi. Tööandja on kohustatud teavitama töötajat tööle võtmisel võrdse tasustamise õiguslikust regulatsioonist.

Diskrimineerimise töö saamisel ja kutsealale pääsemisel puude alusel keelab ka EL direktiiv 2000/78/EÜ.

Töötervishoiu ja tööohutuse seadusega on sätestatud töölepingu alusel töötavate isikute ja avalike teenistujate tööle esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded, tööandja ja töötaja õigused ja kohustused tervisele ohutu töökeskkonna loomisel ja tagamisel, töötervishoiu ja tööohutuse korraldus ettevõtte ja riigi tasandil, vaidemenetluse kord ning vastutus töötervishoiu ja

tööohutuse nõuete rikkumise eest. Töötervishoiu ja tööohutuse seaduse § 10¹ lõike 1 kohaselt peab tööandja mh puudega töötajatele looma sobivad töö- ja olmetingimused. Sama seaduse § 10¹ lõige 4 täpsustab, et puudega töötaja töö, töövahendid ja töökoht tuleb kohandada vastavalt tema kehalistele ja vaimsetele võimetele. Kohandamine seisneb tööandja ehitise, tööruumi, töökoha või töövahendi puudega isikule ligipääsetavaks ja kasutatavaks muutmises. See nõue kehtib ka üldkasutatavate liikumisteede ja olmeruumide kohta, mida puudega töötajad kasutavad. Töötervishoiu ja tööohutuse seaduse § 10¹ lõike 3 järgi on tööandja kohustatud töö- ja teenistussuhteid reguleerivates seadustes sätestatud korras andma tema ettevõttes tööõnnetuse või kutsehaiguse tagajärjel töövõime osaliselt kaotanud töötajale võimaluse jätkata sobival töö- ettevõttes. VKS § 11 lõike 2 kohaselt rakendab tööandja asjakohaseid, konkreetset juhul vajalikke meetmeid, et võimaldada puudega inimesel töökohale pääseda, töös osaleda ja edutust või koolitust saada, kui sellised meetmed ei põhjusta talle ebaproportsionaalselt suuri kulutusi. VKS § 3 kohaselt tähendab võrdse kohtlemise põhimõtte seda, et ei esine diskrimineerimist rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse alusel. Diskrimineerimine on otsene, kui eespool nimetatud tunnuste alusel koheldakse ühte isikut halvemini kui on koheldud, koheldakse või võidakse kohelda teist isikut samalaadses olukorras. Otsene diskrimineerimine on ka ahistamine, mis on mh puude alusel isikule soovimatu käitumine, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärivuse alandamine ja ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna loomine. Diskrimineerimine on kaudne, kui näiliselt neutraalne säte, kriteerium või tava seab isikud mh puude alusel teistega võrreldes ebasoodsamasse olukorda, välja arvatud juhul, kui sättel, kriteeriumil või taval on objektiivne õiguspärane eesmärk ning selle eesmärgi saavutamise vahendid on asjakohased ja vajalikud. Korraldust diskrimineerida isikut ükskõik millise VKS § 1 lõikes 1 nimetatud tunnuse alusel peetakse diskrimineerimiseks. Diskrimineerivaks peetakse ka sellist tegevust, kui isikut koheldakse teistest halvemini või talle kaasnevad negatiivsed tagajärjed seetõttu, et ta on esitanud kaebuse diskrimineerimise kohta või toetanud isikut, kes on esitanud sellise kaebuse. Diskrimineerimisvaidlusi lahendab kohus või töövaidluskomisjon. Lepitusmenetluse korras lahendab diskrimineerimisvaidlusi õiguskantsler.

Artikli 27 lõike 1 punkt a on kaetud võrdse kohtlemise seaduse § 2 lõikega 2, mille kohaselt on isikute diskrimineerimine mh puude tõttu keelatud järgmistel juhtudel:

- 1) töö saamise, füüsilisest isikust ettevõtjaks saamise ja kutsealale pääsemise tingimuste kehtestamisel, sealhulgas värbamis- ja valikukriteeriumide kehtestamisel, samuti edutamisel;
- 2) töö- või teenuste osutamise lepingu sõlmimisel või ametisse nimetamisel või valimisel, töötingimuste kehtestamisel, korralduste andmisel, töötasustamisel, töö- või teenuste osutamise lepingu lõpetamisel või ülesütlemisel, ametist vabastamisel;
- 3) kutseõppes, karjäärinõustamisel, ümber- või täiendusõppe võimaldamisel, praktiliste töökogemuste omandamisel;
- 4) töötajate või tööandjate ühingusse, sealhulgas kutseühendusse kuulumisel ning nende organisatsioonide poolt soodustuste andmisel.

Punkt b on kaetud tööohutuse ja töötervishoiu seaduse §-ga 10¹, mis käsitleb alaealistele ja puudega töötajatele sobivate töö- ja olmetingimuste tagamist. VKS § 2 lg 2 keelab puudega inimeste diskrimineerimise mh töötasustamisel. Sama seaduse § 3 seletab lahti mõistet „võrdne kohtlemine”, „diskrimineerimine” ja „ahistamine”.

Punkt c on kaetud ametiühingute seaduse § 4 lõikega 1, millest tulenevalt on isikutel õigus vabalt ilma eelneva loata asutada ametiühinguid, nendega ühineda või mitte ühineda. Ametiühinguid asutada ja nendega ühineda on keelatud kaitsejõudude tegevteenistuses olevatel kaitseväelastel.

Samuti annab ametiühingute seaduse § 19 lõige 1 töötajale õiguse kuuluda oma töökohajärgsesse või muusse ametiühingusse. Töötajal on õigus tegutseda ametiühingu valitud esindajana. Sama seaduse § 19 lõige 2 sätestab, et töötaja ja tööotsija õigusi ei või piirata sõltuvalt tema kuulumisest või mittekuulumisest ametiühingusse, ametiühingu valitud esindajaks olemisest või muust seaduslikust ametiühingualasest tegevusest. VKS § 2 lõike 2 punkt 4

sätetab mh puudega isikute diskrimineerimise keelu töötajate või tööandjate ühingusse, sealhulgas kutseühendusse kuulumisel ning nende organisatsioonide poolt soodustuste andmisel.

Punkt d on kaetud tööturuteenuste ja -toetuste seadusega (edaspidi *TTTS*), mille § 3 järgi on õigus tööturuteenustele ja -toetustele kõigil Eesti alalistel elanikel ja tööandjatel, st ka puuetega inimestel. Tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 9 kohaselt on puudega inimesel võimalik saada järgmisi tööturuteenuseid: teavitamine tööturu olukorrast ning tööturuteenustest ja tööturutoetustest; töövahendus; tööturukoolitus; karjäärinõustamine; tööpraktika; avalik töö; tööharjutus; palgatoetus; toetus ettevõtluse alustamiseks; tööruumide ja -vahendite kohandamine; töötamiseks vajaliku tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmine; abistamine tööintervjuul ja tugiisikuga töötamine. Sama seaduse §-st 25 tulenevad tööturutoetuste liigid on töötutoetus, stipendium, sõidu- ja majutustoetus. Seega on puudega inimestele tagatud ligipääs erinevatele nõustamisprogrammidele. Puuetega inimestele suunatud tööturumeetmeid arendatakse ja rakendatakse riiklikust programmist „Kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamine 2007–2013” ning meetmete tingimusi on programmis ka kirjeldatud. Tööotsijatel (sh puudega inimestel) on võimalik osaleda täiskasvanute tööalastel täienduskoolitustel, mida viivad läbi kutsehariduskeskused ja vabaharidusasutused. Nimetatud koolituste tingimusi on kirjeldatud riiklikes programmides „Täiskasvanute koolitus vabahariduskeskustes” ja „Täiskasvanute tööalane koolitus ja arendustegevused”.

Vastavalt puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadusele makstakse töötavale puudega inimesele tööalaseks ja tasemekoolituseks täienduskoolitustoetust. Lisaks Töötukassale pakub kutsealaseid nõustamisprogramme Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus.

Punkt e. Puuetega inimeste töötamis- ja karjäärivõimaluste edendamiseks on Eestis läbi viidud kampaaniaid. Töökoha leidmisel, saamisel ja säilitamisel on puudega inimesel võimalik abi saada ülalnimetatud tööturuteenuste kasutamisega – spetsiaalselt puuetega inimestele on mõeldud tööruumide ja -vahendite kohandamine, tehnilise abivahendi tasuta kasutamiseks andmine, abistamine tööintervjuul ja tugiisikuga töötamine, millest viimane on tagatud ka kuni aasta jooksul tööle saamisest. Psüühiliste erivajadustega inimeste töötamise toetamiseks ja töölesaamiseks on reguleeritud õigus saada töötamise toetamise teenust, mille sisu ja nõuded on hetkel täiendamisel SHS muutmise seaduse eelnõus. Lisaks arendatakse tööturumeetmeid jooksvalt nii, et need vastaksid puudega inimeste vajadustele (nt puudespetsiifilise karjäärinõustamise pakkumine jne). Puudega töötutele osutatakse tööturumeetmeid juhtumikorraldusliku lähenemise alusel, mis tagab paremad võimalused pakkuda inimesele vajalikku abi töö leidmisel, tööle saamisel ja selle säilitamisel. Eesti Puuetega Inimeste Koda on koostöös Eesti Tööandjate Keskkliiduga välja töötanud ja ellu kutsunud puudega inimeste sõbraliku tööandja märgi, mille eesmärk on tunnustada tööandjaid, kes on palganud puudega töötajaid, seades neid heaks eeskujuks.

Punkt f. Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise toetamiseks on tööturuteenuste ja -toetuste seaduse §-s 19 sätestatud õigus ettevõtluse alustamise toetusele. Toetus on võrdselt kättesaadav nii puudega kui ka puudeta inimestele. VKS § lõike 2 alusel on keelatud diskrimineerida puudega inimesi mh füüsilisest isikust ettevõtjana alustamisel ja tegutsemisel.

Punkt g julgustab puudega inimesi võtma tööle avalikus sektoris. Puudega inimeste töölevõtmine avalikus sektoris ei ole avaliku teenistuse seaduse kohaselt keelatud, kui isik vastab avaliku teenistuse seaduse §-s 14 sätestatud nõuetele.

Punkt h keskendub puudega inimeste töötamisele erasektoris. Puudega inimestele peamine tööpakkuja ongi olnud erasektor. Tööturumeetmed, mis aitavad puudega inimesi töö leidmisel, tööle saamisel ja selle säilitamisel ning toetavad mh ka (erasektori) tööandjat, on sätestatud tööturuteenuste ja -toetuste seaduses. Meetmeid arendatakse ning neid rakendatakse riiklikust programmist „Kvalifitseeritud tööjõu pakkumise suurendamine 2007–2013”.

Punkt i kohaselt on vaja teha töökohal puudega inimese jaoks põhjendatud ümberkorraldusi. Töötervishoiu ja tööohutuse seaduse § 10¹ lõike 4 kohaselt tuleb puudega töötaja töö, töövahendid ja töökoht kohandada tema kehalistele ja vaimsetele võimetele. Kohandamine seisneb tööandja ehitise, tööruumi, töökoha või töövahendi puudega isikule ligipääsetavaks ja kasutatavaks muutmises. See nõue kehtib ka üldkasutatavate liikumisteede ja olmeruumide kohta, mida puudega töötajad kasutavad. VKS § 11 sätestab tööandja kohustuse rakendada asjakohaseid, konkreetsel juhul vajalikke meetmeid, et võimaldada puudega inimesel töökohale pääseda, töös osaleda ja edutust või koolitust saada, kui sellised meetmed ei põhjusta talle ebaproportsionaalselt suuri kulusi. Ebaproportsionaalselt suurte kulutuste tuvastamisel arvestatakse ka tööandja rahalisi ja muid kulusid, asutuse või ettevõtte suurust ning nende riikliku rahastamise või teistest allikatest rahastamise võimalust.

Lisaks hüvitatakse tööandjale puudega töötavale inimesele tööruumide ja -vahendite kohandamine ning eraldatakse puudega inimestele töötamise ajaks töötamiseks vajalik abivahend tasuta kasutamiseks.

Punkti j järgi on vajalik edendada puuetega inimeste osalemist avatud tööturul. Puuetega inimestele nagu kõigile teistele inimestele on loodud võimalused avatud tööturul töökohtade otsimiseks ja leidmiseks erinevate kanalite kaudu (nt Töötukassa, tööportaalid), samuti võimalused töökoha säilitamiseks, millega on tagatud töökogemuse saamine. Üheks tööturumeetmeks on tööpraktika, mis võimaldab neil inimestel, kelle praktilised kutseoskused on vananenud või puuduvad, omandada vastav töökogemus. Praktika kestus on kuni 4 kuud. Lisaks võimaldab kiiremat rakendumist palgatoetuse meede, mille tingimusi 2010. aasta erisust arvestades ajutiselt laiendatakse. Kuna palgatoetuse meede ei ole pikas perspektiivis väga tulemuslik (ehk ei taga inimese püsivat rakendumist), siis ei ole see esmane meede, mille osutamist väga soodustatakse. Ent arvestades praegust töötute suurt hulka, võimaldab palgatoetus mõnevõrra leevendada pikaajalise töötuse tekkimist ning annab inimesele võimaluse omandada ka töökogemust.

Punkt k on kaetud eelnevate punktidega.

Lõikes 2 sätestatud puuetega inimeste sunniviisilise töö keeld tuleneb riigisiseses õiguses PS § 29 lõikest 2, mille kohaselt kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle, välja arvatud kaitseväeteenistus või selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguse leviku tõkestamisel, loodusõnnetuse ja katastroofi korral ning töö, mida seaduse alusel peab tegema süüdimõistetud. Orjastamise ehk inimese asetamise eest olukorda, kus ta oli sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vägivalla või pettusega või ära kasutades inimese abitut seisundit, on karistusseadustiku §-s 133 ette nähtud vangistus. Seega on lõikes 2 nimetatud õigused puuetega inimestele võrdsel alustel teistega Eestis tagatud.

Artikkel 28 keskendub elatustaseme ja sotsiaalse kaitse küsimustele. Lõige 1 toetab PS § 28, millest tulenevalt on Eesti kodanikul õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus. Kui seadus ei sätesta teisiti, on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul. Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all.

SHS § 9 lõike 1 kohaselt on vallas või linnas elavale isikule kohustatud sotsiaalteenuste, sotsiaaltoetuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmist korraldama elukohajärgne valla- või linnavalitsus. Abi vajavate puudega inimeste toimetuleku korraldamise kohustus on eraldi välja toodud SHS § 26 lõikes 2. Seega toetavad kehtivad seadused igati lõikes 1 sätestatud.

Lõige 2 näeb ette rea meetmeid, mida osalisriigid peavad lõikes 1 nimetatud õiguse täitmiseks ellu viima.

Punkt a kohustab puuetega inimestele tagama juurdepääsu puhtale joogiveele. Joogiveele on sätestatud nõuded veeseaduses ja selle alusel. Veeseaduse § 13 lõike 3 kohaselt on joogiks, toiduvalmistamiseks ja muudeks olmevajadusteks igal isikul õigus veekogu avaliku kasutamise või vee erikasutuse korras kasutada pinna-, põhja- ja merevett. Muud teenused puudega seotud vajaduste rahuldamiseks on sätestatud SHS-s – rehabilitatsiooniteenus, tehniliste abivahendite soodustingimustel andmine, eluasemeteenuse raames eluruumi kohandamine, psüühiliste erivajadustega inimeste teenused, kohaliku omavalitsuse osutatavad teenused (invatransport, isiklik abistaja jne), TTTS-s – tööhõivet soodustavad teenused, PISTS-s – sotsiaaltoetused puudest tulenevate lisakulude katmiseks jne.

Punkt b kohustab tagama puudega inimestele, sh naistele, tüdrukutele ja eakatele, juurdepääs sotsiaalse kaitse programmidele. Juurdepääs meetmetele ei ole seotud sooga, seega ei ole siinkohal vahet, kas tegemist on naiste või meestega. SHS ja PISTS sätestavad erinevad teenused ja toetused puudega inimeste iseseisva toimetuleku toetamiseks ning puudest tulenevate lisakulude osaliseks kompenseerimiseks.

Punkti c täitmise tagab SHS § 22 lõige 1, mille kohaselt tagab riik kõigile üksi elavatele isikutele või perekondadele, kelle kuu netosissetulek pärast eluruumi alaliste kulude mahaarvamist on alla kehtestatud toimetulekupiiri, toimetulekutoetust. Toimetulekupiiri kehtestamisel lähtutakse minimaalsetest tarbimiskuludest toidule, riietusele ja jalanõudele ning muudele kaupadele ja teenustele esmavajaduste rahuldamiseks. 2010. aastal on toimetulekupiir esimese perekonnaliikme kohta 1000 krooni kuus, iga järgneva pereliikme kohta 800 krooni kuus.

Puudest tingitud lisakulude hüvitamiseks makstakse PISTS alusel mitmeid toetusi isikutele, kellel on tuvastatud puude raskusaste. Kui inimesel ei ole tuvastatud puude raskusastet, kuid inimesel on puudest tulenevad lisakulud, on kohalikul omavalitsusel õigus maksta erinevaid ühekordseid toetusi lähtuvalt vajadusest.

Tööealistele puuetega inimestele makstavad sotsiaaltoetused on seotud inimese aktiivsusega. Eesmärgiks on tööealiste puuetega inimeste integreerimine tööturule ja töö säilitamine. Aktiivsemal inimesel on suuremad lisakulud ning seeläbi ka suurem toetus. PISTS alusel on puuetega inimestele lisaks igakuistele toetustele ette nähtud ka erinevad ühekordsed toetused (õppetoetus, töötamistoetus, täienduskoolitustoetus). Töövõimetuspension saavatel inimestel on võimalik jätkata töötamist, kusjuures töötamise korral töövõimetuspension ei vähendata. Riik omalt poolt maksab osa sotsiaalmaksu töötava töövõimetuspensionäri töötasult. Töövõimetuspension suurus vastab Euroopa Sotsiaalkindlustuskoodeksis ettenähtud standardile. Isikuid, kellele pole puuet määratud, käsitatakse sarnaselt kõikidele teistele abivajajatele vastavalt SHS §-le 3.

Puuetega inimeste ja nende perekondade nõustamine (sotsiaalnõustamine, võlanõustamine, juriidiline nõustamine, nõustamine jne) toimub sarnaselt kõikidele teistele abivajajatele. Puuetega inimeste nõustamise ja koolitamisega tegelevad lisaks kohalikele omavalitsustele, riiklikele rehabilitatsioonimeeskondadele, maakondlikele nõustamiskeskustele ja teistele organisatsioonidele ka puuetega inimeste organisatsioonid, kus vajalik osutatav abi lähtub juba konkreetsest puudeliigist, nt osutatakse puudespetsiifilist nõustamist, võrdne võrdsele nõustamist, jagatakse teadmisi ja koolitatakse toimetulekuks puudega.

Lisaks puuetega inimestele on EPIKoda võtnud endale ülesande koolitada kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajaid ja teisi võrgustiku liikmeid eesmärgiga tõsta sotsiaaltööga tegelevate spetsialistide teadlikkust erinevatest puudeliikidest ja nendest tulenevatest erivajadustes.

Hooldusteenuse üks alaliike on intervallhooldus, mille käigus võimaldatakse ajutist puhkust puudega inimese hooldamisel. Näiteks pakub Tallinn alates 2006. a puuetega laste vanematele ja hooldajatele intervallhoolduse teenust keskmise, raske ja sügava puudega 3–18-aastase lapse hooldamisel. Intervallhooldus võimaldab lastevanematele ajutist leevendust ja rahulikku puhkust teadmisel, et lapsele on tagatud tema eale ja seisundile vastav hooldamine, toitlustamine, kasvatamine ja arendamine ning vajadusel meditsiinilise abi korraldamine. Igal lapsel on õigus saada teenust kuni 30 kalendripäeva aastas, erandjuhtudel ja kokkuleppel sotsiaalhoolekande osakonnaga ka rohkem; seda võib kasutada ka osade kaupa.

Samuti on intervallhooldus kättesaadav teistes omavalitsustes ning erinevatele sihtgruppidele. Punkti d toetab SHS § 14 lg 1, mille kohaselt on kohaliku omavalitsuse asutused kohustatud andma eluruumi isikule või perekonnale, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale või

oma perekonnale tagama, luues vajaduse korral võimaluse sotsiaalkorterite üürimiseks. Sotsiaalkorter või -pind on munitsipaalomanduses olev eluruum sotsiaalteenust vajavale inimesele. Sotsiaaleluasemeteenusega võivad kaasna toimetulekut ja iseseisvat elu toetavad teenused. Muidugi ei saa sotsiaaleluaset pidada isiku või perekonna jaoks lõplikuks eluasemeprobleemi lahenduseks. Seetõttu vaatab kohalik omavalitsus teenusesaajaga sõlmitud lepingu teatud aja jooksul uuesti üle.

Sotsiaalkorterite andmise ja kasutamise korra kehtestab valla- või linnavolikogu elamuseaduse alusel. Isikuid, kellel on raskusi eluruumis liikumise, endaga toimetuleku või suhtlemisega, abistab valla- või linnavalitsus eluruumi kohandamisel või sobivama eluruumi saamisel. Sotsiaalkorterite ja üksikute tubade arv on aasta-aastalt suurenenud. Kui 2000. aastal oli kokku 1577, siis 2007. aastal juba 4401 sotsiaalkorterit, millest 302 ehk 4,7% olid kohandatud erivajadusega inimestele.

Tartu linnas on 506 sotsiaaleluaset, neist ligi 400 puhul on sõlmitud sotsiaaleluasemeteenuse leping. Suurimaks probleemiks on aga kohandatud eluruumid, kus oleks võimalik teenust osutada raske puudega isikule. Puudega isikul on võimalik teenusele saada keskmiselt poole aasta jooksul.

Pensionihüvitistele juurdepääs on puuetega inimestele tagatud PS § 28 lõikega 2 ja riikliku pensionikindlustuse seadusega (edaspidi *RPKS*), mille kohaselt on isikul õigus vanaduspensionile, töövõimetuspensionile, toitjakaotuspensionile ja rahvapensionile. Erinevate pensionide saamiseks on sätestatud erinevad kriteeriumid, kuid peale töövõimetuspensioni ei tehta pensioni saamisel vahet puudega ja puudeta inimestel. Töövõimetuspension on aga pension, mida makstakse just puudega või muu tervisekahjustusega inimestele *RPKS* § 14 kohaselt. Seega on *RPKS* alusel puudega inimestel võrdne juurdepääs pensionihüvitistele ning riigisisene õigus vastab konventsioonis sätestatule.

Artikkel 29 käsitleb puuetega inimeste õigust osaleda poliitilises ja avalikus elus. Selleks, et tagada puuetega inimestele poliitilised õigused ja võimalus neid kasutada, on riigid kohustatud punkti a kohaselt tagama, et puudega inimestel oleks võimalik teistega võrdsetel alustel osaleda poliitilises ja avalikus elus, sh õigus valida ja olla valitud. Tulenevalt PS §-st 48 on igaühel õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja -liitudesse. Erakonnadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud. Erakonnaseaduse § 5 lõike 1 kohaselt võib erakonna liikmeks olla vähemalt 18-aastane teovõimeline Eesti kodanik. Erakonna liikmeks võib olla ka vähemalt 18-aastane teovõimeline Euroopa Liidu kodanik, kes ei ole Eesti kodanik, kuid kes elab püsivalt Eestis. Üheaegselt võib kuuluda ainult ühte Eestis registreeritud erakonda. Riigikogu valimise seaduse § 4 lõike 4 järgi on Riigikogu valimistel kandideerimisõigus Eesti kodanikul, kes kandidaatide registreerimise viimaseks päevaks on saanud 21-aastaseks. Riigikogu valimise seaduse § 4 lõike 5 kohaselt ei ole kandideerimisõigust isikul, kes on valimisõiguse osas teovõimetuks tunnistatud. Samuti on Riigikogu valimise seaduse § 4 lõike 1 kohaselt hääletamisõigus Eesti kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18-aastaseks. Riigikogu valimise seaduse § 4 lõike 2 järgi ei ole hääleõiguslik isik, kes on valimisõiguse osas teovõimetuks tunnistatud.

Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse § 5 lõike 5 kohaselt on kandideerimisõigus igal hääleõiguslikul Eesti kodanikul ja Euroopa Liidu kodanikul, kelle püsiv elukoht asub hiljemalt valimisaasta 1. augustil asjaomases vallas või linnas. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse § 5 lõike 1 järgi on hääletamisõigus Eesti kodanikul ja Euroopa Liidu kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18-aastaseks ja kelle püsiv elukoht, see on elukoht, mille aadressiandmed on kantud Eesti rahvastikuregistrisse, asub asjaomases vallas või linnas. Erandina ei ole kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse § 5 lõike 3 järgi hääleõiguslik ka isik, kes on valimisõiguse osas teovõimetuks tunnistatud.

Seega teevad riiklikud õigusaktid poliitiliste õiguste teostamisel vahet kodanikel ja mittekodanikel ning teovõimega ja piiratud teovõimega isikutel. Puuetega inimestel on õigus poliitilisi õigusi ellu viia teistega samadel alustel, st arvestatakse nende teovõimet ja kodakondsust.

Muu hulgas peab riik valimisõiguse teostamise võimaluse loomiseks tagama, et hääletusprotseduurid, -vahendid ja -materjalid on sobilikud, juurdepääsetavad, lihtsalt

mõistetavad ja kasutatavad. Hääletamisel valimisjaoskonnas võib juhul, kui valija füüsilise puude tõttu ei ole võimeline hääletamisedelit ise täitma, seda tema palvel ja tema juuresolekul teha teine valija, kuid mitte tema elukohajärgse valimisringkonna kandidaat. Kui valija füüsilise puude tõttu ei ole võimeline hääletamisedelit ise hääletamiskasti laskma, võib seda tema palvel teha teine valija tema juuresolekul (Riigikogu valimise seadus § 39). Lisaks on lubatud eelhääletamine ka elektrooniliselt digitaalallkirja andmisega, mis tähendab et nt liikumispuudega isikul on oluliselt lihtsam hääletada võimalusel oma kodus. Valimisõiguse kaitse tagamiseks on KarS §-dega 161–168 sätestatud sanktsioonid valimisõiguse rikkumise eest. Sanktsioonide puhul ei teha vahet, kas rikuti puudega või puudeta inimese õigust. Seega on riiklikult kaitstud õigus salajasele hääletusele. Puudega inimeste õigus valimistel kandideerida, kõigil valitsustasanditel tõhusat ametit pidada ja kõiki riiklikke ametiülesandeid täita on neil olemas, piirangud on sätestatud teatud juhtudel vaid kodakondsusest ja teovõimest lähtuvalt.

Punktis b sätestatud kohustus eeldab praktiliste tegevuste elluviimist ning ei vaja riigisisese õiguses reguleerimist. Puudega inimestel on võimalus osaleda aktiivselt poliitilises elus, kuuluda erakondadesse. Täiendavalt on puudega inimestel õigus kuuluda puudega inimeste organisatsioonidesse ning osaleda seeläbi puuetega inimeste poliitika kujundamises. Kõik teovõimelised puudega inimesed omavad hääletusõigust. Hääletusõiguse tagamiseks kõigile puudega inimestele on rakendatud hääletamise alternatiivseid võimalusi – e-hääletamine, mobiilhääletamine, hääletuskasti kojukutse, eelhääletus jne. Kõik valimisjaoskonnad peavad olema puudega inimestele ligipääsetavad.

Artikkel 30 käsitleb puudega inimeste õigusi osaleda kultuurielus, puhkuse- ja sporditegevustes. Kultuurielus osalemiseks on riik kohustatud rakendama abinõusid, et tagada puuetega inimestele:

- a) juurdepääsetavates vormides kultuurimaterjalide kättesaadavus. Nagu ka eelnevalt viidatud, on olemas Eesti Hoiuraamatukogu filiaalina tegutsev Eesti Pimedate Raamatukogu, mille ülesandeks on valmistada, koguda, säilitada ja laenutada nägemispuudega inimestele heli- ja punktkirjas teavikuid. Rahvaraamatukogu seadus kohustab aga raamatukogul korraldada elanikele, kes tervisliku seisundi tõttu ei ole võimelised raamatukogu külastama, nende soovi korral tasuta koduteenindust;
- b) juurdepääs telesaadetele, filmidele, teatrietendustele. Samuti tuleb mainida, et vastavalt Eesti Televisiooni ja Eesti Raadio ühisele arengukavale planeeritakse harivate saadete tootmist, sh puuetega inimeste toimetulekut nõustavaid saateid televisioonis jätkata ja võimalusel laiendada. ERR teisel kanalil on käivitatud viipekeelsed uudised, kordussaadetele lisatakse juurde subtiitreid, teatrites on olemas tekstiribad, käivitatud Eesti filmide ja teatrietenduste kirjandustõlke projektid jne;
- c) juurdepääs üldkasutatavatele ehitistele – vt artikli 9 juures olevat selgitust.

Puuetega inimeste võimalus arendada ja rakendada oma loomingulisust, kunstilist ja vaimset potentsiaali mitte ainult enda heaks, vaid ka ühiskonna rikastamiseks on kohustus, mille täitmine ei ole õigusaktidega reguleeritud ning selleks puudub ka vajadus. Kohustuse täitmine eeldab pigem rakenduslike tegevuste läbiviimist.

Lõike 3 kohaselt võtavad osalisriigid kooskõlas rahvusvahelise õigusega ette kõiki asjakohaseid samme tagamaks, et intellektuaalomandi õigusi kaitsvad seadused ei takista põhjendamatult või diskrimineerivalt puuetega inimeste juurdepääsu kultuurimaterjalidele.

Nimetatud punkt on kaetud autoriõiguse seadusega. Autoriõiguse seaduse § 19 punkti 6 kohaselt on autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta, kuid kasutatud teose autori nime, kui see on teosel näidatud, teose nimetuse ning avaldamisallika kohustusliku äranäitamise lubatud õiguspäraselt avaldatud teose reprodutseerimine, levitamine ja üldsusele suunamine puuetega inimeste huvides viisil, mis on otseselt seotud nende puudega, tingimusel et selline kasutamine ei taotle ärilisi eesmärke. Autori nõusolekuta ei ole lubatud reprodutseerida, levitada ja kättesaadavaks teha teost, mis on spetsiaalselt loodud puuetega inimeste jaoks.

Lõike 4 järgi on puuetega inimestel teistega võrdsetel alustel õigus oma kultuurilisele või keelelisele identiteedile, kaasa arvatud viipekeele ja kurtide kultuuri tunnustamisele ja toetamisele. Sellekohane säte on kaetud keeleseaduse §-ga 1.

Lõike 5 kohaselt on puuetega inimeste puhke-, virgestus- ja sporditegevuses osalemise toetamiseks kohustus rakendada asjakohaseid abinõusid, et:

- a) soodustada ja edendada sporditegevuses osalemist. Kultuuriministeeriumi algatatud valdkondlikest arengukavadest saab välja tuua Vabariigi Valitsuse 30. märtsi 2006. a korraldusega nr 209 heakskiidetud "Liikumisharrastuste strateegilise arengukava 2006–2010", mille eesmärk on kaasa aidata tervistava liikumise laiendamisele ja kõigile võimetekohaste sportimisvormide kiiremale levikule elanikkonna seas. Riigisektori toetav osa (eeskätt rahastamine ja õigusaktide väljatöötamine) jaotub ministeeriumide vahel, kusjuures üldkoordineerija on Kultuuriministeerium. Sotsiaalministeerium hoolitseb puuetega inimeste liikumisharrastuste eest ja teenindab liikumisharrastusega tegelejaid meditsiiniliselt. Sotsiaalministeeriumi põhimääruse kohaselt on ministeeriumi üheks ülesandeks puuetega inimeste sporditegevuse toetamine ja edendamine. Iga-aastaselt toetatakse puuetega inimesi koondavat 2 suuremat spordiorganisatsiooni sihtotstarbeliste eralistega ning vajadusel täiendavalt HMN rahastatavate projektide kaudu. EPIKoja allorganisatsioonid korraldavad regulaarselt oma liikmete vajadustest lähtuvaid spordi- ja virgestustegevusi;
- b) tagada võimalus korraldada ja arendada kindla puudega seotud spordi- ja virgestustegevust ning sel eesmärgil soodustada teistega võrdsetel alustel sobiva juhendamise, väljaõppe ja ressursside kättesaadavaks tegemist. Sportimisvõimaluste loomise tagamist ja korraldamist reguleerib spordiseadus. Selles ei ole välja toodud puuetega inimeste osas erilisi kohustusi või õigusi, seega on neil sporditegemise valdkonnas teistega samasugused õigused;
- c) tagada juurdepääs spordi-, virgestus- ja turismiobjektidele. Vt artikli 9 juures olevaid selgitusi;
- d) tagada puudega lastele võrdne juurdepääs osalemisele mängudes, virgestus-, spordi- ja puhketegevuses. Kultuuriministeeriumis on mitu riiklikku programmi, mille kaudu on iseenesest mõistetavalt ka puuetega inimestel õigus taotleda toetust, nt programm "Sportlik-kultuuriline koolivaheaeg", mille kaudu saab toetust taotleda 1.–12. klassi õpilaste koolivaheaja sisustamiseks, ja programm "Paneme kunsti elama", mis on mõeldud ka puuetega laste ja täiskasvanute loovuse arendamiseks. Lisaks on ellu kutsutud Eesti Invaspordi Liit, kes on oma tegevuse suunanud just invaspordi edendamisele ja korraldamisele;
- e) tagada juurdepääs teenustele, mida pakuvad virgestus-, turismi-, puhke- ja sporditegevuse korraldajad.

Artikli 31 ratifitseerimisega võtavad osalisriigid endale kohustuse koguda konventsiooni jõustamiseks vajalikku teavet kooskõlas andmekaitseadustega ja rahvusvaheliselt tunnustatud normidega.

Isikuandmete kaitse ja statistika kogumine on reguleeritud isikuandmete kaitse seaduses (edaspidi *IKS*), riikliku statistika seaduses (edaspidi *RSS*) ja avaliku teabe seaduses (edaspidi *AvTS*). Isikuandmete kaitse üldpõhimõtted ja alused on sätestatud isikuandmete kaitse seaduses. Reeglina võib isikuandmeid töödelda vaid andmesubjekti nõusolekul, samas on sätestatud haldusorgani õigus isikuandmeid töödelda avaliku ülesande täitmise käigus seadusest, välislepingust või EL Nõukogu või Euroopa Komisjoni otsekohalduva õigusaktiga ettenähtud kohustuse täitmiseks. Üheks avaliku ülesande täitmiseks on riiklike statistiliste vaatluste pidamine. IKS § 16 kohaselt võib andmesubjekti nõusolekuta teadusuuringu või riikliku statistika vajadusteks töödelda andmesubjekti kohta käivaid andmeid üksnes kodeeritud kujul. Isikuandmete töötlemine riikliku statistika vajaduseks andmesubjekti tuvastamist võimaldaval kujul on lubatud vaid erandjuhul (IKS § 16 lg 2).

RSS § 3 lõike 2 alusel kinnitab Vabariigi Valitsus igaks aastaks riiklike statistiliste vaatluste loetelu koos vaatluse korraldamisel kogutavate ja kasutatavate andmete loeteluga vaatluse korraldajate kaupa, välja arvatud Eesti Panga korraldatavate vaatluste kohta. Enne nimetatud loetelu

kinnitamist esitab Rahandusministeerium Vabariigi Valitsusele informatsiooni vaatluste korraldamisel kasutatavate meetodite kohta. RSS § 9 kohaselt võib kogutud andmeid riikliku statistilise vaatluse korraldaja edastada ja avaldada ainult sellisel kujul, mis välistab andmesubjekti otsese või kaudse identifitseerimise võimaluse. Andmesubjekt on andmete alusel otseselt identifitseeritav, kui andmed sisaldavad kas andmesubjekti nime, aadressi, isiku- või registrikoodi. Andmesubjekt on andmete alusel kaudselt identifitseeritav, kui otsesest identifitseerimist võimaldavate tunnuste puudumise korral on võimalik andmesubjekti muude andmete alusel tuvastada. Et otsustada, kas andmesubjekt on identifitseeritav, võetakse arvesse kõik võimalused, mida kolmas isik võib nimetatud andmesubjekti tuvastamiseks põhjendatult kasutada. Andmesubjekti identifitseerimist võimaldavaid andmeid võib riikliku statistilise vaatluse korraldaja erandkorras edastada ja avaldada ainult andmesubjekti kirjalikul nõusolekul. Andmesubjekti identifitseerimist võimaldavaid andmeid võib Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras edastada teadusuuringuteks ka andmesubjekti nõusolekuta. Andmesubjekti identifitseerimist võimaldavaid andmeid võib edastada andmesubjekti nõusolekuta teisele riikliku statistilise vaatluse põhikorraldajale talle seadusega pandud ülesannete täitmiseks. Andmeid, mis ei võimalda andmesubjekti otsesest identifitseerimist, võib edastada ilma andmesubjekti nõusolekuta Euroopa Liidu Statistikaametile ja Euroopa Keskpankale koos märkusega nende konfidentsiaalsuse kohta.

Lõikest 3 tulenevalt on riikidel kohustus konventsiooni jõustamiseks vajaliku poliitika rakendamiseks kogutud teave isikustamata kujul kättesaadavaks teha puuetega inimestele ja teistele isikutele. Kuigi otsesest kohustust kõikide riiklike statistiliste vaatluste tulemuste avaldamiseks ei ole riigisiselt sätestatud, oleks tulenevalt AvTS § 28 lõike 1 punktist 32 kohustuslik konventsioonis nõutavate statistiliste vaatluste avalikustamine ning seeläbi konventsiooni nõue täidetud. AvTS § 36 lõike 1 punkti 2 alusel on keelatud asutusesiseseks kasutamiseks tunnistada üldistatud statistilisi ülevaateid, seega oleks võimalik konventsiooni art 31 lõike 3 täitmine riigisiselt.

Lisaks RSS alusel kogutavale statistikale kogub sotsiaalhoolekandevald statistikat Sotsiaalministeerium SHS § 6 punkti 8' alusel kehtestatud määrusega sätestatud korras. Statistiliste aruannete vormide loetelud ja sisud on kehtestatud sotsiaalministri 9. mai 2007. a määrusega nr 44 „Sotsiaalhoolekandevaldaste statistiliste aruannete vormide kinnitamine ja aruannete esitamise kord”.

Artiklid 32–50 käsitlevad konventsiooni rakenduslikku poolt.

Artikli 32 kohaselt peavad riigid tegema omavahel koostööd ja seda edendama eesmärgiga toetada riigisiseseid jõupingutusi konventsiooni rakendamisel, sõlmides vajaduse korral partnerlussuhteid asjaomaste rahvusvaheliste, piirkondlike ja kodanikuühiskonna organisatsioonidega, eriti puuetega inimesi esindavate organisatsioonidega. Lisaks sisaldab artikkel konkreetseid soovitusi rahvusvaheliseks koostööks ning lisatakse loetelu abinõudest, mida rahvusvahelise koostöö ja selle edendamise rakendamiseks ellu viia. Eesti osaleb avatud koordinatsiooni meetodi raames rahvusvahelises koostöös, mille eesmärk on puuetega inimeste temaatika süvalaiendamine ja parimast praktikast õppimine. Euroopa tasandil on käivitunud aktiivne riikidevaheline koostöövõrgustik ning väljatöötamisel on käitumiskoodeks konventsiooni rakendamiseks. Samuti arendatakse koostööd eri võrgustike, näiteks Põhjamaade Ministrite Nõukogu kaudu.

Artikkel 33 keskendub konventsiooni riiklikule rakendamisele ja järelvalvele. Iga riik peab määrama valitsussüsteemis vähemalt ühe üksuse, kes asub tegelema konventsiooni rakendamise küsimustega. Võttes aluseks konventsiooni sisu ja sihtrühma, määratakse konventsiooni rakendamise eest põhivastutajaks Sotsiaalministeerium, kuid iga ministeerium vastutab konventsiooni rakendamise eest oma haldusala piires, soodustamaks valdkonnaga seotud tegevuste ellurakendamist erinevates sektorites ja tasanditel.

Konventsiooni ellurakendamiseks ja järelvalveks moodustatakse Vabariigi Valitsuse seaduse alusel puuetega inimeste küsimustega tegelev komisjon, kelle ülesanneteks on puuetega

inimeste õiguste tagamise tegevuste koordineerimine, strateegiliste eesmärkide ja prioriteetide seadmine, ettepanekute tegemine Vabariigi Valitsusele puuetega inimeste õigustega seonduvate probleemide lahendamiseks. Komisjoni tööd juhib sotsiaalminister ning komisjoni töö korraldamise tagab Sotsiaalministeerium. Komisjon esitab Vabariigi Valitsusele üks kord aastas informatsiooni komisjoni töö kohta.

Artiklis nimetatud kooskõlastussüsteemi loomise soovitus võib lugeda Eestis täidetuks vähemalt selles osas, mis puudutab õigusaktide kooskõlastamist erinevate valitsusasutuste vahel. Selle väljundiks on Vabariigi Valitsuse 28. septembri 1999. a määruse nr 279 „Õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskiri” § 38 lõige 1 ja Vabariigi Valitsuse 11. juuni 1996. a määruse nr 160 „Vabariigi Valitsuse reglemendi kinnitamine” punkt 25. Nimetatud õigusaktide kohaselt esitatakse kõik valminud õigustloovate aktide eelnõud kooskõlastamiseks ning arvamuse ja ettepanekute saamiseks ka asjassepuutuvatele organisatsioonidele ja isikutele.

Artikli lõige 2 kohustab riike vastavalt oma õigus- ja haldussüsteemile säilitama, tugevdama, määrama või looma raamreeglid, mis sisaldaks vajaduse järgi ühte või mitut sõltumatut mehhanismi konventsiooni rakendamise edendamiseks, kaitsmiseks ja järelevalveks. Käesoleval ajal konventsioonis esitatule vastavat mehhanismi ei eksisteeri, millest tulenevalt on vajalik luua sõltumatu organ, mis tegeleb konventsiooni ellurakendamise järelevalvega ning puuetega inimeste inimõiguste küsimustega. Selleks moodustatakse EPIKoja juurde sõltumatu analüüsikomisjon, mille ülesandeks on konventsiooni rakendamise erapooletu järelevalve. Analüüsikomisjon võib koosneda kuni kuuest sõltumatust esindajast, kes esindavad erinevaid organisatsioone (puudega inimeste esindajad, sotsiaalteadlased, tööandjad, teenusepakkujad, inimõiguste spetsialist). Analüüsikomisjon koostab aastas korra ülevaate puuetega inimeste olukorrast ning esitab vastava ülevaate nii Vabariigi Valitsusele kui Riigikogule.

Lõige 3 rõhutatakse veel kord, et puudega inimesed peavad olema kaasatud järelevalveprotsessi ja selles täiel määral osalema.

Artikli 34 kohaselt luuakse ÜRO juurde puuetega inimeste õiguste komitee (edaspidi komitee). Konventsiooni jõustumisel koosneb komitee esialgu kaheteistkümnest konventsiooni ratifitseerinud riigi poolt esitatud ja valitud ekspertidest. Pärast seda, kui veel kuuskümmend riiki on konventsiooni ratifitseerinud või sellega ühinenud, suurendatakse komitee liikmeskonda kuue liikme võrra, nii et selle maksimaalne liikmete arv on kaheksateist. Komitee liikmed töötavad seal iseenda nimel. Iga osalisriik võib esitada oma kandidaate, kusjuures peab arvestama konventsiooni artikli 4 punktis 3 sätestatud (puuetega inimeste kaasamine). Osalisriigid valivad komitee liikmed salajasel hääletusel osalisriikide konverentsil üles seatud kandidaatide nimekirja alusel.

Esimesed valimised toimuvad hiljemalt kuue kuu jooksul pärast konventsiooni jõustumist. Vähemalt neli kuud enne järjekordseid valimisi pöördub ÜRO peasekretär kirjalikult osalisriikide poole palvega esitada kahe kuu jooksul oma kandidaadid. Seejärel koostab peasekretär kõigi esitatud kandidaatide nimekirja tähestikulises järjekorras, näidates ühtlasi ära, milline osalisriik on nad nimetanud, ning esitab selle nimekirja konventsiooni osalisriikidele. Komitee liikmed valitakse neljaks aastaks. Neil on õigus tagasivalimisele üheks ametiajaks.

Peaassamblee heakskiidul saavad konventsiooni alusel moodustatud komitee liikmed ÜRO vahenditest tasu peaassamblee määratud korras ja tingimustel, võttes arvesse komitee ülesannete tähtsust.

Artikkel 35 sätestab osalisriikide aruandekohustuse. Riik peab esitama kahe aasta jooksul pärast konventsiooni jõustumist komiteele igakülgse aruande konventsioonist tulenevate kohustuste täitmise kohta. Seejärel esitab osalisriik aruandeid iga nelja aasta järel ja täiendavalt lisaks komitee nõudmisel. Eesti aruannete koostamist hakkab koordineerima Sotsiaalministeerium. Aruannete sisu suhtes kehtivad suunised määratakse kindlaks komitee otsusega. Aruannetes võib välja tuua asjaolud ja raskused, mis mõjutavad konventsioonist tulenevate kohustuste täitmist.

Artikkel 36 täpsustab riikide aruannete läbivaatamise menetlust. Komitee vaatab läbi kõik aruanded, teeb oma hinnangutest lähtuvaid ettepanekuid ja annab üldisi soovitusi aruande kohta ning saadab need asjaomasele osalisriigile. Osalisriik võib komiteele vastuseks saata mis tahes teavet, mida ta vajalikuks peab. Komitee võib nõuda osalisriikidelt konventsiooni täitmise seotud lisateavet. Kui osalisriik on aruande esitamisega oluliselt hiljaks jäänud, võib komitee vastavale osariigile teatada vajadusest alustada uurimist konventsiooni rakendamise kohta selles osalisriigis talle teadaoleva usaldusväärse teabe põhjal, kui aruannet ei esitata kolme kuu jooksul pärast nimetatud teadet. ÜRO peasekretär teeb aruanded kättesaadavaks kõigile osalisriikidele. Aruanded peavad olema riigisiselt avalikkusele laialdaselt kättesaadavad. Nimetatud aruannete avalikustamise kohustus riigisiselt tekib AvTS § 28 lõike 1 punkti 32 ja konventsiooni art 36 § 4 koosmõjus. Aruande koostamisel ja avalikustamisel tuleb siiski arvestada isikuandmete kaitsega.

Artikli 37 kohaselt peab osalisriik tegema komiteega koostööd ning osutama selle liikmetele abi nende volituste täitmisel. Oma suhetes osalisriikidega kaalub komitee põhjalikult võimalusi ja vahendeid, kaasa arvatud rahvusvaheline koostöö, mille abil suurendada riikide suutlikkust konventsiooni rakendamiseks.

Artikkel 38. Konventsiooni eduka rakendamise soodustamiseks ning rahvusvahelise koostöö kannustamiseks konventsiooniga hõlmatud valdkondades on ÜRO eriorganisatsioonidel ja teistel asutustel õigus olla esindatud konventsiooni sätete rakendamise aruteludel. Komitee võib vajadusel kutsuda eriorganisatsioone ja teisi pädevaid asutusi andma ekspertnõuandeid konventsiooni täitmise kohta nende tegevusvaldkondades. Komitee võib kutsuda eriorganisatsioone ja ÜRO asutusi esitama aruandeid konventsiooni täitmise kohta nende tegevusvaldkondades.

Artikli 39 järgi esitab komitee iga kahe aasta järel oma tegevusest aruande peassambleele ning majandus- ja sotsiaalnõukogule ning võib teha ettepanekuid ja anda üldisi soovitusi, mis lähtuvad osalisriikidelt saadud aruannetest ja teabest. Sellised ettepanekud ja üldised soovitusid tuleb lisada komitee aruandesse koos osalisriikide kommentaaridega, kui neid on.

Artikli 40 järgi kohtuvad osalisriigid regulaarselt osalisriikide konverentsi vormis, et arutada kõiki konventsiooni rakendamise seotud küsimusi. ÜRO peasekretär kutsub osalisriikide konverentsi kokku hiljemalt kuus kuud pärast konventsiooni jõustumist. Edaspidi kutsub ÜRO peasekretär koosolekud kokku kord kahe aasta järel või osalisriikide konverentsi otsuse kohaselt.

Artikli 41 kohaselt on konventsiooni hoiulevõtja ÜRO peasekretär.

Konventsioon on avatud allakirjutamiseks kõigile riikidele ja piirkondliku integratsiooni organisatsioonidele ÜRO peakorteris New Yorgis alates 30. märtsist 2007 (**artikkel 42**). Eesti allkirjastas konventsiooni 25. septembril 2007.

Artikli 43 kohaselt peavad allakirjutanud riigid konventsiooni ratifitseerima ja allakirjutanud piirkondliku integratsiooni organisatsioonid ametlikult kinnitama. Konventsioon on avatud ühinemiseks igale riigile või piirkondliku integratsiooni organisatsioonile, mis ei ole konventsioonile alla kirjutanud. Kuna Eesti kuulub konventsioonile allakirjutanud riikide hulka, tuleb Eestil konventsioon ratifitseerida.

Artikkel 44 annab seletuse selle kohta, mida mõistetakse piirkondliku integratsiooni organisatsioonide all. Sellised organisatsioonid peavad oma ametliku kinnitamise või ühinemiskirjas näitama, kui suur on nende pädevus konventsiooniga reguleeritavates küsimustes. Hiljem peavad nad hoiulevõtjale teatama kõigist olulistest muudatustest oma pädevuse ulatuses. Konventsiooni sätteid liikmesriikide kohta laienevad ka sellistele organisatsioonidele nende pädevuse piires.

Osalisriikide konverentsil võib piirkondliku integratsiooni organisatsioon oma pädevuse piires hääletusest osa võtta ning tema häälte arv võrdub tema selliste liikmesriikide arvuga, kes on ühtlasi konventsiooni osalisriigid. Selline organisatsioon ei tohi oma hääletamisõigust kasutada juhul, kui seda õigust kasutab mõni tema liikmesriik, ja vastupidi.

Piirkondliku integratsiooni organisatsioon on Euroopa Liit, mis kirjutas konventsioonile alla 30. märtsil 2007. Euroopa Liit ühineb konventsiooniga alles pärast kõikide liikmesriikide poolset konventsiooni ratifitseerimist. Euroopa Liidu pädevusse kuuluvates küsimustes ja ilma et see piiraks liikmesriikide pädevust on komisjonil keskne roll konventsiooni rakendamisega seotud küsimustes vastavalt konventsiooni artikli 33 lg-le 1. Euroopa Liidu pädevused on jaotatud lähtuvalt sellest, kas tegemist on küsimustega, mis langevad liidu ainupädevusse (riigiabi, ühisturu ja ühine tollitariifistik) või on jagatud pädevuses liikmesriikidega (puudega inimeste diskrimineerimisega võitlemise meetmete, kaupade, inimeste, kapitali, teenuste vaba liikumine, põllumajanduse, raudtee-, maantee-, mere- ja lennutranspordi jne valdkondades). Liikmesriikide ainupädevuses olevates küsimustes on ühenduse pädevused piiratud, samas peavad riigid seisukohti omavahel kooskõlastama.

Artikli 45 kohaselt jõustub konventsioon kolmekümnendal päeval pärast kahekümnenda ratifitseerimis- või ühinemiskirja hoiuleandmist. Iga riigi või piirkondliku integratsiooni organisatsiooni suhtes, kes ratifitseerib või kiidab heaks konventsiooni või ühineb sellega pärast kahekümnenda ratifitseerimis- või ühinemiskirja hoiuleandmist, jõustub konventsioon kolmekümnendal päeval pärast seda, kui ta asjaomase kirja hoiule andis. Konventsioon jõustus 3. mail 2008 ning Eesti suhtes jõustub see kolmekümnendal päeval pärast ratifitseerimiskirja üleandmist ÜRO peasekretärile.

Artikkel 46 lubab teha reservatsioone, kui need ei ole vastuolus konventsiooniga. Reservatsioonist võib igal ajal loobuda.

Artikkel 47 annab igale osalisriigile õiguse teha ettepaneku konventsiooni muutmiseks ning esitada see ÜRO peasekretärile. Peasekretär edastab muudatusettepanekud osalisriikidele, küsides neilt ühtlasi, kas nad toetavad osalisriikide konverentsi kokkukutsumist, et neid ettepanekuid arutada ja hääletusele panna. Kui nelja kuu jooksul pärast peasekretäri pöördumist on vähemalt üks kolmandik osalisriikidest konverentsi poolt, kutsub peasekretär konverentsi kokku ÜRO egiidi all. Peasekretär esitab kõik muudatused, mis võetakse vastu kohalviibivate ja hääletamisest osa võtvate osalisriikide kahe kolmandiku häälteenamusega, peassambleele heakskiitmiseks ja kõigile osalisriikidele heakskiitmiseks. Muudatus jõustub kolmekümnendal päeval pärast seda, kui hoiuleantud heakskiitmiskirjade arv jõuab kahe kolmandikuni liikmesriikide arvust muudatuse vastuvõtmise päeva seisuga. Seejärel jõustub muudatus iga järgneva osalisriigi suhtes kolmekümnendal päeval pärast seda, kui ta on hoiule andnud oma heakskiitmiskirja. Muudatus on siduv ainult nendele osalisriikidele, kes on selle heaks kiitnud.

Artikli 48 kohaselt võib osalisriik denonsseerida konventsiooni, saates sellekohase kirjaliku teate ÜRO peasekretärile. Denonsseerimine jõustub aasta möödudes pärast seda, kui peasekretär on sellise teate kätte saanud.

Artikli 49 kohaselt peab konventsiooni tekst olema kättesaadavaks juurdepääsetavates vormingutes. Eesti on tõlkinud konventsiooni eesti keelde ning see on kättesaadav nii elektrooniliselt kui paberandjal. Lisaks on konventsiooni tekst kättesaadav punkt kirjas.

Artikli 50 järgi loetakse võrdselt autentseteks konventsiooni tekstid araabia, hiina, inglise, prantsuse, vene ja hispaania keeles.

Puuetega inimeste õiguste konventsiooni fakultatiivprotokoll koosneb 18 artiklist ning käsitleb kaebeõiguse küsimusi.

Protokolli **artikli 1** lg 1 järgi tunnustab osalisriik konventsiooni art 34 alusel loodud komitee pädevust võtta vastu ja arutada pöördumisi selle riigi jurisdiktsiooni alla kuuluvatelt üksikisikutelt või üksikisikute rühmadelt, kes väidavad, et riik on rikkunud konventsiooni sätteid ja nemad on kannatajaks pooleks. Lõike 2 kohaselt on komiteel pädevus vastu võtta ja arutada ainult nendest riikidest saabunud pöördumisi, kes on käesoleva protokolliga ühinenud.

Protokolli **artikkel 2** kirjeldab olukordi, millistel juhtudel saabunud pöördumisi vastu ei võeta. Vastuvõetamatuks loetakse pöördumised, mis on anonüümsed, ei vasta konventsiooni sätetele, komitee on sama asja juba läbi vaadanud või see on läbi vaadatud mõne muu rahvusvahelise uurimis- või lahendusmenetluse raames, kõiki riigisiseseid olemasolevaid abinõusid ei ole ära kasutatud, pöördumine põhineb valedel eeldustel või ei ole piisavalt põhjendatud, pöördumises käsitletud asjaolud ilmnesid enne käesoleva protokolli jõustumist osalisriigi suhtes, välja arvatud juhul, kui samad asjaolud jätkusid ka pärast protokolli jõustumiskuupäeva.

Kui komitee on saabunud pöördumise tunnistanud nõuetele vastavaks, teavitab komitee protokolli **artikli 3** kohaselt asjaomast osalisriiki konfidentsiaalselt kõigist talle esitatud pöördumistest. Teavituse saamisest 6 kuu jooksul peab riik esitama komiteele kirjaliku seletuse või õiendi, milles selgitatakse küsimust ja märgitakse heastamisabinõud, kui need peaksid vajalikuks osutama.

Protokolli **artikli 4** lg 1 selgitab, et komitee võib pöördumise saamise järel ja enne selle põhjendatuse üle otsustamist edastada osalisriigile erakorraliseks läbivaatamiseks taotluse, et riik võtaks kasutusele ajutised abinõud, millega hoitakse ära võimalik pöördumatu kahju tekitamine väidetava rikkumise ohvrile. Lõige 2 lisab, et kuigi komitee kasutab lg-s 1 sätestatud õigust, ei tähenda see veel otsuse langetamist pöördumise vastuvõetavuse või põhjendatuse kohta.

Protokolli **artikli 5** kohaselt vaatab komitee pöördumised läbi kinnisel koosolekul, pärast mida edastab komitee vajadusel ettepanekud ja soovitused asjaomasele osalisriigile ja pöördumise esitajale.

Protokolli **artikkel 6** selgitab, kuidas toimub pöördumiste läbivaatamine ja koostöö kaebealuse osalisriigiga.

Kui komitee saab usaldusväärset teavet, mis viitab konventsioonijärgsete õiguste raskele või süstemaatilisele rikkumisele osalisriigi poolt, kutsub komitee art 6 lg 1 alusel riiki tegema koostööd saadud teabe läbivaatamisel ning avaldama selleks oma tähelepanekuid nimetatud teabe kohta. Komitee, võttes arvesse riigi poolt esitatud tähelepanekuid ja komiteele muud kättesaadavad teavet, võib teha ühele või mitmele oma liikmele ülesandeks viia läbi uurimine ja teavitada komiteed kiirkorras tulemustest. Vajaduse korral ja osalisriigi nõusolekul võivad uurimistoimingud sisaldada ka vastava riigi territooriumi külastamist. Pärast sellise uurimise läbiviimist edastab komitee tulemused osalisriigile koos kommentaaride ja soovitustega. Osalisriigil on aega kuni 6 kuud omapoolsete tähelepanekute esitamiseks. Nimetatud uurimine viiakse läbi konfidentsiaalselt ja kõigil menetlusetappidel tehakse koostööd asjaomase riigiga

Protokolli **artikkel 7** ütleb, et komitee võib pärast uurimise läbiviimist taotleda, et riik kirjeldaks konventsiooni artikli 35 kohases järgmises regulaarses aruandes üksikasjalikult, milliseid meetmeid ja tegevusi on ette võetud kaebuse ja uurimise tulemuste tagajärjel.

Protokolli **artikkel 8** selgitab, et iga osalisriik võib deklareerida, et ta ei tunnista komitee pädevust teha artiklites 6 ja 7 nimetatud toiminguid.

Protokolli **artiklite 9–18** puhul on tegemist lõppsätetega, mis reguleerivad protokolli jõustumise ja muutmise küsimusi. Nimetatud lõppsätted on analoogsed konventsiooni artiklitega 41–50, millest tulenevalt ei ole vajalik nende seletuskirjas ülekordamine.

PS § 121 ja välissuhtlemisseaduse § 20 kohaselt Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud, mille rakendamiseks on tarvis Eesti seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist ning milles ratifitseerimine on ette nähtud.

Eelnõu on kooskõlas põhiseadusega, välissuhtlemisseadusega, puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadusega, võrdse kohtlemise seadusega, sotsiaalhoolekande seadusega, ehitusseadusega, lastekaitse seadusega, töölepingu seadusega, soolise võrdõiguslikkuse seadusega, õiguskantsleri seadusega, haldusmenetluse seadusega, karistusseadustikuga, tsiviilkohtumenetluse seadustikuga, kriminaalmenetluse seadustikuga, koolieelsete lasteasutuste seadusega, haridusseadusega, ühistranspordiseadusega, töötervishoiu ja tööohutuse seadusega, tööturuteenuste ja -toetuste seadusega, hädaolukorra seadusega, tsiviilseadustiku üldosa seadusega, Vabariigi Valitsuse seadusega, kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadusega, ohvriabi seadusega, psühhiaatrilise abi seadusega, kodakondsuse seadusega, isikut tõendavate dokumentide seadusega, nimeseadusega, ühistranspordiseadusega, keeleseadusega, Eesti Rahvusraamatukogu seadusega, põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega, täiskasvanute koolituse seadusega, ravikindlustuse seadusega, riikliku pensionikindlustuse seadusega, tervishoiuteenuste korraldamise seadusega, võlaõigusseadusega, ametiühingute seadusega, avaliku teenistuse seadusega, veeseadusega, erakonnaseadusega, Riigikogu valimise seadusega, kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadusega, autoriõiguse seadusega, spordiseadusega, isikuandmete kaitse seadusega, riikliku statistika seadusega ja avaliku teabe seadusega.

Konventsiooni ratifitseerimine toob kaasa vajaduse muuta VKS § 6, mis sisaldab puude mõistet. Vajalik on muuta TsMS § 526 lõike 2 punkti 4, mille kohaselt tuleb kohtumääruses märkida, milliseid tehinguid võib isik teha eestkostja nõusolekuta. TsMS § 526 lõike 2 punkt 4 tuleks sõnastada selliselt, et sealt ilmneks selgelt ja üheselt, mis osas on isiku õigusi piiratud ning mida ei tohi isik ilma eestkostja nõusolekuta teha. Sätte muutmine on vajalik selleks, et tagada ka praktikas selgelt eestkoste seadmise kui ühe võimaliku abinõu proportsionaalsus ja vastavus isiku olukorrale.

Seaduste muudatusettepanekud on plaanis esitada koheselt peale käesoleva seaduse heakskiitmist.

IV. Eelnõu terminoloogia

Eelnõus, konventsiooni ega fakultatiivprotokolli tekstis ei kasutata uusi ega võõrkeelseid termineid.

V. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu on kooskõlas Euroopa Liidu õigusaktidega. Eelnõu on kooskõlas EL toimimise lepinguga ning EN otsusega 2010/24/EÜ¹⁰.

VI. Seaduse mõjud

Konventsiooni ratifitseerimine ja fakultatiivprotokolliga ühinemine aitab kaasa puudega inimeste õiguste kaitse tõhustamisele, võrdsete võimaluste loomisele ning puudega inimeste küsimustes tehtavale koostööle, seda nii rahvusvahelisel kui siseriikliku tasandil.

ÜRO ja EL põhilisi ülesandeid on olnud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse edendamine. Seetõttu on vaja järjepidevalt astuda samme diskrimineerimise vähendamise suunas. Riigisisest

¹⁰ Nõukogu otsus, 26. november 2009, Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni sõlmimise kohta Euroopa Ühenduse nimel (2010/48/EÜ). Avaldatud Euroopa Liidu Teatajas 27.01.2010 L 23/35.

luuakse ratifitseerimise järgselt järelevalve mehhanism, et võtta meetmeid diskrimineerimise ennetamiseks, puudega inimeste õiguste kaitse järelevalveks ja edusammude monitoorimiseks. Konventsiooni ratifitseerimisega luuakse eeldused puudega inimeste poliitika horisontaalseks edendamiseks.

Konventsiooniga ühinemisel tuleb hakata puuetega inimeste teemadele oluliselt enam tähelepanu ja rahalisi vahendeid suunama. Kõiki tulevikus koostatavaid seadusi, arengu- ja tegevuskavasid jne on vajalik analüüsida puuetega inimeste vajadusi ja konventsiooni sätteid silmas pidades. Lisaks on vaja suuremat rõhku asetada järelevalve tõhustamisele juba kehtivate nõuete täitmise üle.

VII. Seaduse rakendamiseks vajalikud kulutused ja seaduse rakendamise eeldatavad tulud

Seaduse rakendamisest rahaliselt mõõdetavaid tulusid eeldatavasti ei teki.

Konventsiooni ratifitseerimise järgselt on ette näha täiendavate kulude tekkimist, kuid selleks vajalike kulude suurust ei ole võimalik hinnata. Täiendavate kulude tekkimise tuleneb asjaolust, et tegemist on laiaulatuslikku mõju omava instrumendiga, milles esitatud põhimõtete ellurakendamist saab järjepidevalt edendada ning järjest enam arvestada puudega inimeste muutuvate vajadustega, mis käivad käsikäes ühiskonna ja tehnoloogiate muutumisega.

Sõltumatu analüüsikomisjon käivitatakse ja töö rahastatakse hasartmängumaksu nõukogu vahenditest.

Konventsiooniga täiendatakse olemasolevaid rahvusvahelise koostöö aluseid, mis suurendab vastavate ametnike töökoormust. Mõneti võib suureneda pädevate asutuste töökoormus pöördumiste ja taotluste läbivaatamisel,

VIII. Rakendusaktid

Seaduse rakendamiseks ei ole vaja rakendusakte kehtestada.

IX. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub üldkorras.

Konventsioon jõustus rahvusvaheliselt 3. mail 2008. Eesti suhtes jõustub konventsioon ja fakultatiivprotokoll kolmekümnendal päeval pärast ratifitseerimiskirja üleandmist ÜRO peasekretärile.

X. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks e-õiguse kaudu ministriumidele ning arvamuse avaldamiseks Eesti Puuetega Inimeste Kojale, Eesti Linnade Liidule, Eesti Maaomavalitsuste Liidule.